

Н. В. Смик

НАСІННЯ ВИСІЯЛА ДОЛЯ

Філософсько-етичні роздуми

*Видавництво
"Волинські обереги"*

2014

УДК 882
ББК 84(4Укр)6
С 504

Смик Н. В.

С 504 **Насіння висіяла доля. Філософсько-етичні роздуми /**
Н. В. Смик. – Рівне : Волинські обереги, 2014. – 196 с.
ISBN 978-966-416-364-1

Мислення людини, яка прагне до мудрості, пов'язане з домінуванням нетривіальності, незвичайності ідей, семантичної гнучкості, тобто здатності бачити об'єкт під новим кутом зору, образної адаптивної гнучкості, тобто здатності змінити сприйняття об'єкта в такий спосіб, щоб бачити його нові, приховані від спостереження сторони, семантичної спонтанної гнучкості, тобто здатності продукувати різноманітні ідеї у незвичній ситуації. Мудрість та вічні цінності супроводжують нас повсякчас як у найбуденніших виявах життя, так і у містичних, незбагнених формах. Щоб їх помітити і зрозуміти, варто лише на мить зупинитися в шаленій гонитві щоденної суєти і замислитися, побачити те зерно істини, яке кожному з нас висіяла доля...

УДК 882
ББК 84(4Укр)6

ISBN 978-966-416-364-1

© Смик Н. В., 2014
© "Волинські обереги", 2014

НАСІННЯ ВИСІЯЛА ДОЛЯ

– Хлопці, гайда на став!

Ватагою знялися і полетіли, як на крилах, до водойми, що синіла край села. Село на Волині розташоване в болотистій місцевості, тож озеро є природною водоймою, що з часом зникає і знову з'являється. Своєрідність цього краю дивує, захоплює і лякає водночас. Та той, хто вперше вдихнув вологого болотистого запаху святої землі, вже довіку його відчуватиме і бажатиме. Де не заведуть дороги людину – вона повертається і прагне того першого ковтка, що стимулює його ество до життя.

Мені було років сім, коли вперше зелений край мого волинського Полісся перетворився на сумну істину казок жаху. С тих пір я інакше розумію казку, що читаю для свого малюка і по-іншому сприймаю зло і добро. Коли ти не відчув або на власні очі не побачив кінця щасливої пори – не зможеш до кінця усвідомити, чого тебе вчать мудрі люди, пройшовши через горнило життя, на шлях якого ти щойно ступив. Та молодість летить лише ввєрх в незвідані краї, що дарують тобі впевненість у силах, яких у тебе є досить багато. Безкінєчність вабить сміливих і не зовсім, сильних і кволих, енергійних та інертних, роботящих і ледачих. Там обов'язково є те, чого в них немає, а головне – впевнені, що саме там його і знайдуть.

В той день спека висувувала невеликі болітця і лісова живність сходилася, сповзалася, зліталася до озера, в якому не пересихала вода. Плазуни занурювалися у воду і понад краєм озера кишіло всяким гаддям. Сильніші і більші напивались водиці і розлягались подалі, на березі. Пернаті розкошували на вітті, що спускалось до води, або на купинах посеред озера, там ніде було ящірці пролізти між птаством. Купина своєрідний витвір природи – з'єднані між собою коріння утворювали пористу платформу, що заростала пагонами і стелилася щільною ковдрою над водою. Ця рослина легко переносить літо, живлячись вологою і всмоктуючи пропливаючі водорості, а зимою, примерзаючи

знову ж таки корінням, виживає за рахунок тої ж таки води. Її не можна втопити, бо за рахунок пористого піддону має властивість після деформації приймати первісний вигляд. Я люблю купину, особливо на ній гойдатись, та коли вона все таки висковзає із рук і накриває мене, радо борсаюся під нею. Цього сьогодні не вистачає. Це згадка про рідний край з її прекрасним витвором мистецтва – матінкою природою. Важко згадувати, коли відчуваєш на собі відтінки природи чужого тобі краю, особливо коли ти так і не зміг вкоренитися на чужині, де колись тобі здавалось раєм.

«Рай там, де нас нема» – цю незамислувату приказку я тепер згадую мало не щодня. Ніде так не буває прикро в час розпачу, як у чужому тобі життєвому просторі, який ні фізично, ні психологічно тобі не підходить.

Я одружився з гарненькою, дуже чемною та скромною дівчиною, разом ми закінчили вуз і з молодим запалом виїхали на роботу по розподілу в Чуваську Республіку.

Інший край і його незвідані простори, звичаї, фольклор на перший погляд заворожували своєю самобутністю і трепетною увагою до нової моделі життя. Слово «наука» серед цього народу шанується, а людина, що вносить її в практику життя, є поважною персоною, перед якою свій чурбак скине навіть найстарший з виходців цього народу. Та коли ти зачепиш їх уклад, який традиційно увійшов в життя кожного чуваша, то вже вибач – в одну мить тебе змітають з поставленого п'єдесталу і тут же забувають твоє ім'я, яким самі й нарекли.

Моя провина сягала набагато глибше пограничних народних традицій – я зазіхнув на ідеалізацію природного явлення, яке створив їм і тільки їм Його Святість. Тут вони не тільки очистили від зухвальця п'єдестал слави імені мого, – вони пішли далі на тих, кого я породив, вигнали зі свого життя, очистивши землю свою. З цим уже не змиралась моя миролюбива дружина. Як мати, що захищає свого нащадка, вона взяла до рук зброю для боротьби зі своїми кривдниками, відкинувши геть пошану до свого народу. Моя мила Анзулія! В неї зникла посмішка, сміх,

сльози і залишився ледь розкосий погляд гарних, але злих і недобрих очей, стиснуті тонкі губи були схожі на гострі леза, що відкривали не біленькі зубенята, а ікла. Дивитись на неї було неприємно, навіть страшно.

– Кохана, давай поїдемо на мою рідну Волинь. Там нас приймуть, обіймуть рідні й лагідні руки моєї родини і односельчан. Сини виростатимуть в більш духовному просторі, ніж у вас. І саме там я зможу захистити тебе і дітей від приниження.

Вона дивилась на мене з жалістю, але коли перші слова зринули з її вуст, я здригнувся.

– Твої сини вбережуть тебе тут, на своїй землі, вони будуть тебе шанувати, ти тільки наберись терпіння, доки вони підростуть. А сьогодні захистити тебе можу я. Ти мій чоловік і це мій обов'язок. Я не дам їм можливості залишити моїх синів без батька.

При цьому її очі горіли невидимим вогнем і перед собою я вже не бачив тихої дружини, яку безмежно кохав за доброту і розуміння. За вісімнадцять років ми жодного разу не сперечались, вона не давала мені такої змоги своїм – «рідненький, все мине, це ж тимчасово, подивись, які у нас сини, – добрі, розумні, гарні. Це тільки сьогодні погано, а завтра буде все по-іншому, адже день для того й починається, щоб бути іншим, а закінчується, щоб не повторятись. Йди, вмийся, нехай вода очистить тебе і змиє твій біль, а я принесу твої улюблені українські пироги. Спекла за рецептом твоєї мами. Вона буде відчувати, що син про неї думає».

Вона завжди знаходила саме ту тему, яка дійсно заспокоювала, але тепер п'ятеро синів чекали від батька дій, які допоможуть їм вийти зі сховища і зустрітись з однолітками, які радісно зустрінуть їх, а не кидатимуть каміння.

Вперше її настрої лише лякав, а не заспокоював.

Моя дружина почала зникати щонаочі і повертатись на світанку з мішком продуктів і ще з чимось, що ретельно ховала від мене і дітей. Старші сини-близнюки, яким було по шістнадцять років, теж вели себе не зовсім зрозуміло і я

запідозрив недобре. Біль безсилля і страх зробили з мене параноїка. Я вже не міг спати ночами, тинявся навколо нашої хатини серед степу і вив, впадши на землю, від безсилля, становища, в яке потрапив. Діти спали, як мені здавалося, а дружина не пропускала жодної ночі, щоб зникнути. Я сидів подалі від дітей і чекав, коли повернуться їх мати. Та скільки я не висліджував – не бачив, коли вона поверталася, а постійно заставав її міцно сплячою. Обличчя було вимучене, стомлене, але посмішка блукала на її губах. Я давав їй відпочити і чекав пробудження. Але треба знати цих дивних жінок її народу! Я засинав біля її постелі і просинався, коли вже навколо розносився запах її стряпні. Весело горів під казаном вогонь і навколо сиділи діти, а вона ще щось робила біля великої скатертини, розстеленої поряд, – вмита, перевдягнена, і лише не було на обличчі лагідної усмішки.

Як тільки я виходив з-під укриття, діти швидко обсідали великий казан і були готові до вранішньої трапези. Ранок проходив як завжди, ми перемовлялись ні про що, а діти один з одним сперечались та шуміли. Після сніданку мати давала кожному з дітей завдання і розсилала збирати хмиз, носити воду. Цього ранку вона склала скатертину і сіла навпроти чоловіка: «Давай поговоримо. У нас все добре, тепер ми можемо поїхати з краю, де тобі важко. Я збрала документи і гроші, одяг для нас принесла новий. Сьогодні брати куплять нам квитки на Москву і приїдуть за нами. Ми будемо їхати окремо від дітей і різними дорогами, щоб нам не завадили, а з дітьми зустрінемося в дорозі, тому що сядемо у поїзд на різних станціях. З ними поїдуть родичі и теж розділять дітей між собою».

«Послухай, – зупинила вона мій жест. – Потім. Ми з тобою сядемо теж в різні потяги и лиш у дорозі зберемося всі разом, а може навіть вже у Москві. У всіх нас є адреса, де ми пробудемо два дні й лише потім поїдемо в Україну. Все це організували родичі, тому ти повинен довіритись їм і нічого не розпитувати. Вір мені, ми разом будемо жити довго і щасливо, тому що я тебе дуже люблю».

До вечора ми мились, стриглись, прасували одяг, щоб він виглядав охайно, а дружина готувала їжу, щоб до зустрічі з провідниками ніхто не був голодний. Анзулія кожному з дітей зашила гроші в підкладку одягу і пояснила, що вони беруть їх лише тоді, якщо загубляться в дорозі. Адреса в кожного була в нагрудній кишені, але звідки їдуть – не було і вона суворо наказала нікому, навіть рідним дядькам, на такі питання не відповідати.

Шокований, я спостерігав за її спокійними, чіткими розпорядженнями і дивувався, скільки в неї сил не показувати перед дітьми і мною хвилювання. За цей час її обличчя осунулось і кінчики губ, що завжди підкреслювали чіткість прекрасних рис, опустились донизу в страдницькому виразі, схудле тіло виглядало маленьким і дитячим. Жаль стис мені груди, біль відлунням пройшовся тілом і очі налили слізьми. Моя маленька куріпочка взяла на себе обов'язки чоловіка.

Підійшла до мене, поправила краватку, яку змусила мене надягнути:

– Ти мій орел, лети і збирай своїх орлят до гнізда, а я приїду останньою.

Вона підійшла до дітей, поцілувала кожного і сказала:

– Рушайте, ви знаєте куди.

– Тату, не переживай, – син обійняв і прошепотів – Я люблю тебе.

Діти притискались до широких батькових плечей, але жоден не заплакав. Коли діти зникли з виду, ми згорнули стійбище і зрівняли землю, щоб не видно було слідів.

Довгим поглядом дружина подивилась на мене, взяла за обидві руки, стоячи переді мною, і офіційно, як мені здалося, промовила:

– Зрозумій мене, це частина того, що я повинна була зробити. Це моя земля і мій дім. Я покарала тих, хто всього цього навіки позбавив мене і моїх дітей.

Вона повела мене до прірви, що була метрів за двісті від нашого місця схову.

Серед каміння лежало три людських голови, вже об'їдені повзаючими по ним хробаками.

– Виплюнь сюди свій біль із серця. Хай залишається з тими, хто у всьому винен.

Мене хитало, як від вітру, нутро вивернулось саме собою і я відвернувся від страшного видовища, та вона з силою, якої в неї не спостерігалось, розвернула мене туди і зло процідила крізь зуби: «Туди, туди викидай те, що скипілось в утробі від їх суду над тобою і твоєю родиною!».

Я не міг вирватись з її цупких кігтів і впав перед нею на коліна:

– Прости мене, я приніс тобі нещастя.

Вона вмила моє лице водою і витерла своє хусткою, що скинула із голови.

Мовчки ми крокували по сухому і сипучому піску. Я не знав, що їй сказати. А вона, напевно, сказала все.

На роздоріжжі виднівся високий силует. Вона, склавши губи, пропищала, як якась тваринка і ми почули у відповідь протяжний тонкий свист. Зупинившись, вона підняла голову і поглянула мені в очі: «Бережи наших дітей и виховай так, як виховала тебе твоя мати-українка». Обняла і, відштовхнувши від себе, різко розвернулась в протилежний бік та швидко пішла. Я кинувся бігти, та вона повернулась і крикнула: «Синів рятуй». Я впав на землю і, зціпивши зуби, вгризався в неї, та відчув різкий запах поту, що вдарив у ніс. Схопившись, мало не збив того, хто мене чекав. Він, повільно карбуючи слова, прошепотів: «Вона повернеться, йди».

Дорога до Москви зайняла багато часу, та я її не запам'ятав. Розпач змінився ненавистю до тих, кого я бачив, поки не зустрівся з одним із синів. Далі думки зайняли діти і я став приходити до тями і звиряв час, коли зустрінусь з іншими синами. Наші зустрічі були чітко кимось сплановані і план виконувався до хвилини. З усіх супроводжуючих я бачив лише першого і останнього, хоча кожного з дітей везла інша людина.

На московській квартирі ми були одні. За дві години до відправки поїзда на Київ до нас приїхав таксист і мовчки відвіз на вокзал. Літаком, звичайно, було б швидше,

але так легше нас відслідкувати, як пояснив мені провідник на вокзалі. Там він вручив мені невеликий пакунок і, опустивши очі, промовив:

– Це від родини. Вибач.

– Де Анзулія? Чекайте.

Він швидко пішов вздовж поїзда, а я зайшов до вагона, в якому чекали сини.

Рідна земля прийняла нас по-рідному. Плакали старі і молоді, слухаючи мою сповідь, в якій не було наших поневірянь, а лише необхідність. І тільки мій батько розділив мій біль за коханою жінкою.

Пройшло три десятиліття, коли старший син вперше задав питання про маму і те, що сталося тридцять років тому. Сину я розповів усе, що знав, жаліючи, що й досі не знаю всієї правди. Ніякі запити не дали результату.

Син відкрив конверт, який дістав з кишені, в яку мама колись поклала адресу, і прочитав:

«Дорогий мій сину! Якщо я не повернусь, бережіть батька. Наш народ його оббрехав і принизив, ми повинні про це пам'ятати і поважати його за те, що він ніс в наш край знання, трудився для добра нашої землі. Історія розсудить його і людей. А ви будьте достойними свого батька і з повагою ставтесь до тієї землі, яка тепер стане вам годувальницею. Я буду про вас пам'ятати і любити. Цілую всіх. Ваша мама».

ГУРТ

Три дні і три ночі молились люди, сидячи в підвалі свого будинку, щоб сила Небесна допомогла вилізти з цього пекла. І треба ж було всім разом залізти в цю печеру і щоб ляда закрилась сама собою! Хай би лише дорослі, а чого було дітям лізти? Все якось не до ладу в цьому будинку. Купили казна що, вже рік робимо ремонт і кожного разу тут відбуваються дива. От і цього разу обвалилася стінка в підвалі і відкрився якийсь лаз, що відходив від дому, але куди, невідомо. Полізли дивитись всі відразу.

Будинок стоїть на досить великій відстані від центральної вулиці села і мало хто сюди вчашає, щоб просто пройти мимо, не кажучи вже, щоб зайти. А так як тут люди поселились новенькі, то майже нема таких знайомих, щоб цікавились, де вони. Дітки періодично плакали, а батьки умовляли та годували соліннями і тушонкою. Добре, що хоч соки перевезли зі свого міста. Задуха давалась взнаки, але не зважувались лізти через незвіданий лаз, не знаючи, де він закінчується чи починається. Чоловіки пробивали потроху стелю та виносили в лаз каміння, але тоді дихати ставало важче, тож робили перерву.

Погріб був зроблений, як кажуть люди, на совість. Та нічого немає неможливого, якщо не сидіти, склавши руки. Через невеликий отвір висадили онука Дмитра, який показав дійсно чоловічу відвагу і мислення. Дитина попробувала відкрити підвал самотужки, але відчувши, що рученята ще не мають потрібної сили, побігла до людей.

Коли в хату влетіло «чортеня», баба Манька перехрестилась сама, потім осінила хрестом його і стукнула валянком об підлогу – згинь. І воно зникло, – потім розповідала домочадцям. Довго в селі сміялись з бабусі, як вона воювала з нечистю.

Хлопчик біг вулицею, плакав і кричав – допоможіть. Люди не допитувались, а зрозуміли, що біда в тому будинку і, кличучи один одного, бігли на допомогу. Хто

схопив вила, хто сокиру, бо ніхто нічого не знав. Жінки перехопили дитину, заспокоїли і вже мили в балії з теплою водою, поїли молочком і цілували голівку.

Швидко визволили люди полонених, допомогли в господарстві і вечір провели за одним столом, який тут-таки накрили сільські господині, несучи все, що в кого є приготоване.

– Гуртом легко й батька здолати, – заспокоювали червонощокі трудівниці, – а ви одні й одні, питайте що треба, кажіть, ми вам допоможемо. Ви ж містечкові і вам багато до чого треба буде звикати. А цей лаз є в кожному будинку, це як запасний вихід. Ми його без потреби не чіпаємо, щоб холоду не пускати під будинок або, не дай Бог, води.

Люди весело розповідали про порядки свого краю і вносили спокій в серця новоселів.

– Гурт є гурт, – поставив крапку старий Оверко, – в цьому наша сила і надія.

СКАЗАНЕ СЛОВО ПРОРОЧЕ

Менше всього чекали його, – іменитого, зарозумілого, плюгавого, з неприємними, вічно вологими губами і масивним прищуватим носом. Хто-хто, а я його просто ненавиділа. Живіт ледь прикритий неохайним мішкуватим піджаком, з-під якого виглядають гудзики і чомусь завжди перекручений ремінь. Костюм наче недоношений з молодих років, а краватка схожа на невипрану ганчірку. Обличчя пітне і червоне, наче він постійно з похмілля.

Душею – людина добра, але відразлива зовні. Серед всіх моїх знайомих це найрозумніший фахівець і досить порядний у стосунках чоловік. І як ці дві крайності уживаються в одній людині – просто неймовірно! В дійсності він ніколи не вживає алкоголю, не любить гучних вечірок, дуже рано і тактовно зникає з них. Живе один, недавно відправив маму до сестри, яка в змозі її краще доглянути, ніж він, і геть опустився сам. Ми – друзі та оточуючі, спільно почали шукати йому супутницю життя і зіштовхнулися з категоричними запереченнями. Він дав нам відсіч і заявив: «У мене є кохана жінка, якій я вірний. Якщо не зникне перепона до нашого спільного життя, я залишусь із щасливою думкою про неї».

Наші хитрощі і шпигунські методи не дали результату, ми залишились поза довірою його душі. Не назвав імені чи хоча б якоїсь прикмети. Минуло досить часу, нас просто замучила його таємниця, але свій характер він нам показав. Я не любила його за неприємний вигляд і за байдужість до себе. Мої зауваження він чемно вислуховував і таки дещо міняв, але це мало впливало на загальний вигляд. Я перестала звертати на нього увагу і помітила, що це його стурбувало і деякою мірою образило. Хоча він продовжував ставитись до мене чемно, як і до кожного, кого поважав у колективі. Мене виділяв лише в тому, що доручав відповідальні справи і відзначав хороший результат.

Одного разу ми все-таки обговорили його ставлення до кожної з нас і виявили, що уваги і довіри в нього

найбільше до мене. Жартували, сміялись над цим співробітницю довгенько, глузували з мене, поки я не розсердилась і зло сказала: «Я б скоріше в монастир пішла, ніж за такого заміж».

Сказала, як вузлик зав'язала. Маленька, тендітна, з тонкими рисами обличчя, була скоріше схожа на підлітка, через що більше шістнадцяти років не давав ніхто, а мені вже двадцять чотири. Це не такий вже й юний вік для дівчини, але наша мода на високих і худеньких моделей геть відкинула мене далеко на лаву запасних. І дійсно, кажуть серед людей: доля – неволя, не закриєш не відкриєш її і живеш, як вона хоче, а не ти. Я мало-помалу почала нервувати, переживати і страждати від самотності. Вся увага тепер приділялась роботі і я почала йти вгору по службових сходах, а в особистому житті спускатись донизу. Вже нікого не критикувала і не засуджувала. На нашого колегу тепер дивилася байдуже, не зважала, у що він одягнений і що їсть. Мене цінували як фахівця, а я любила своє підприємство і все, що пов'язане з ним. Відчуття зупинки часу у мене не було, тож я його не підганяла.

Та я вже говорила, що доля – неволя, і я випадково опинилася в хаті нашого, а вірніше мого безпосереднього начальника. І була приємно здивована, якщо не сказати – шокована. Досить просторий будинок був акуратно прибраний, всюди на підвіконнях стояли прекрасні вазони, більшість із них цвіли. Гарні вітальня і кухня явно мали ознаки догляду дбайливих жіночих рук. Двір – в зелені гарно доглянутих дерев і квітів, а подвір'я прикрашене смішними фігурками.

Наш Роман Олексійович захворів – у нього давно був високий тиск і на цей раз саме в звітний період він зліг. Подзвонив мені, щоб приготувала документи і принесла йому на підпис.

У вітальню вийшов повненький чоловік в домашніх акуратних капцях, розкішному чоловічому халаті, спокійний, з гарною білозубою посмішкою. Я подумала, що це його близнюк або двійник, настільки різнився він на роботі і вдома. Як завжди привітно махнув рукою:

– Сідайте, Олено Григорівно, – і сів навпроти сам.

– Будете чай, каву чи сік? Є виноградний та яблучний.

Я не могла вимовити слова і лише ковтнула пересохлим горлом. Не продовжуючи, він вийняв сік і склянки. Обережно, щоб не розлити, налив одного та іншого соку, поставив переді мною обидва.

– Роман Олексійович, як ви себе відчуваєте? – спромоглася сказати після випитих двох склянок соку.

– Як бачите, все добре, лише ескулапи погрожують лікарнею, якщо порушу встановлений режим ще декілька днів.

Він проглянув звіт, звірив деякі цифри і підписав. Я сиділа як на голках і з нетерпінням чекала вдалого моменту, щоб задати неделікатне, але чисто жіноче питання.

– Ну як, ще соку? – підняв він голову від паперів.

– Так, – махнула я головою і сама взялася за графин з виноградним соком. З ввічливості розпитав, що на роботі, хоч йому кожен підрозділ звітує два рази на день. Відповіла серйозно, він не любив фамільярності під час обговорення робочих питань.

Не поспішав мене проводити, а мені чомусь не хотілося звідси йти. Та час вичерпано і я піднялась. Він подав мені теку з документами, я пішла до дверей.

– Олено Григорівно, не поспішайте. – Взяв для чогось з шухляди при виході великі садові ножиці і вийшов за мною у двір.

– Не гоже, щоб гарна жінка йшла від мене без квітів. – Підійшов до кущів півонії і нарізав мені сім великих, майже розквітлих бутонів.

– Це ваші улюблені, вони вас порадують, коли повністю розпустять квітку.

Моєму подиву не було меж.

– Звідки ви знаєте, що я їх люблю?

– Олено Григорівно, про вас знаю все, ну, майже все, – знову приємна посмішка сяйнула на його обличчі.

– Хто допомагає вам так гарно доглядати дім та двір? – випалила я, порушуючи весь дипломатичний етикет. Сором

залив моє обличчя червоною фарбою, та слово як горобець, вже вилетіло.

– Моя відповідь вас здивує, але це моя гордість, я люблю копатись в землі, тож поки що живу без допомоги. – Він сказав «живу», а не «обходжусь», і це мене підштовхнуло на провокаційне питання.

– Чому, Романе Олексійовичу, ви зараз такі чудові, домашні, доступні, я б хотіла сказати близький і зовсім не такий, як на роботі? – перейшла безцеремонно на ти. Він гучно розсміявся. Я ще не чула, щоб він сміявся. Підійшов до мене, ніжно обійняв за плечі й тихо сказав: «Про це ми поговоримо іншим разом». І спокійно провів до машини.

Моє повернення від начальника з букетом квітів не пройшло повз увагу співробітників, але я давно стала не такою відкритою, як була. Вони дружньо зробили вигляд, що нічого надзвичайного не сталося. А я навпаки, до кінця робочого дня не змогла працювати, перед очима стояв він – той домашній, доступний товариш, з яким легко наодинці та в колі друзів. Мені забракло сили досидіти до кінця робочого дня і я, повідомивши секретарку про невідкладні робочі справи, вийшла з офісу, не попрощавшись з іншими.

Додому йти не хотілось, здавалось, ноги несуть самі подалі від роботи та дому, в протилежний бік. Парк, в якому я шукала затишок і зміну щоденної картини життя, був у тій стороні, що і його затишний будинок, куди я мимоволі йшла. «Що я тут роблю?» – періодично виникала думка в моїй голові, та так і залишалась без відповіді. Серце зрадницьки мовчало і байдуже продовжувало відбивати свій розмірений ритм. Не могла сидіти на одному місці і обходила вздовж і поперек невелику ділянку парку, поки не запаморочилося в голові від голоду. Машинально підійшла до продавщиці морозива і протягнула гроші. Вона взяла з моїх рук і запитливо підняла очі, якісь секунди були витрачені на споглядання одна одної, мовчки протягнула морозиво в шоколадній глазурі. Взявши до рук, я задумливо втупила погляд в цей брусочок, який манить до себе смакотою. Продавчиня запитала:

– З вами все гаразд? Ви дуже бліда.

– Не знаю.

Повернулася йти. Огрядна жінка метнулась до мене і підтримала тіло, що гойдалося, як на вітру гілка.

– Жіночко, ви розумієте, що з вами? – чомусь закричала продавчиня і я пробудилася, як від важкого сну.

– Ще й як, дорогенька ви моя. Ще й як!

Сльози рясно вкрили моє обличчя і я чітко, без емоцій потисла жінці руку й подякувала за допомогу.

Моя слабкість минула і я дала волю сльозам омити моє лице і відпустити серце, що щеміло до болю. Відійшовши на деяку відстань від людей, сіла на лавці і вперше сама собі сповідалась, як перед образом Божим.

Повернулась додому лише тоді, коли гармонія спокою оселилася у моєму тілі й думках.

Молячись перед сном, чітко підвела підсумок того, до чого підвело мене моє життя: «Отець Всевишній, вкажи дорогу в Дім Святий і я прийду до тебе».

ТРАВЕНЬ

Коли б я себе не поважав, то пристав би на її пропозицію. Ви тільки уявіть, вона запропонувала одружитися фіктивним шлюбом! Скажіть, будь ласка, як можна себе принизити, щоб на це дати згоду? Я не дав і навпаки обурився пропозиції в тридцять три тисячі, чого б ви думали – євро. Я й не уявляв, що такі гроші існують, бо більше десяти доларів в руках не тримав.

Багато часу з тих пір витекло, але я й досі жалкую, що така гарна, тендітна, розумна жінка могла піти на такий крок у своєму житті. Ще й досі не розумію. Що може статись таке, щоб людина, знаючи, що я її кохаю, дозволяє принизити себе, хай навіть жартома. Цей жарт ще й досі пече в моїх грудях.

Нащо мене мати породила, – не раз думав я, – якщо мене жінки сприймають лише як самця, а не чоловіка, в якого є гідність, дорожча за дари, хай навіть з жіночої руки.

Ярослава жила зі мною на одній вулиці, брала воду з одного джерела, в одну школу ходили, одні вчителі давали знання, матері одні і ті ж різочки ломили, щоб виховати. І виростили, виховали різних по здібностям і по духу людей. Одна земля, одна Батьківщина – а любов різна.

Ярослава таки вийшла заміж за людину чужу, незнайому з нашим вихованням, землею, відмінну навіть кольором шкіри. Яким там шлюбом вона скріпила своє життя – не знаю. Народила семеро дітей, правда різнокольорових. Гарних і розумних – не знаю, правда, в кого вдалися.

А я, дякуючи її абсурдності, залишився самітнім, без штампу в паспорті, але з тавром в дійсності. Вже думаю: хай би взяв ті кляті гроші, то хоч би чимось міг задовольнитися, але змінити себе не можу.

Шукаю тих, того, чого...

Хто винен в моєму сьогоднішньому? Виховання чи природна чистота душі людської?

Віддаю вам на суд чи осуд.

Але відзначу: я заздрю Ярославі і її здобуткам в цьому житті.

СКОРО ЗИМА

Торік зима весело увійшла в наше життя, давши нам засумувати за білосніжним покривом та святами. Не було важко, з піснями та співаночками вона швидко минула.

Варвара ще й не відпочила, як весна постукала у віконце дощовими крапельками. Земелька стрепенулась і ну вигравати барвами весни. Пташки защебетали і взялися до будівництва літніх гніздечок, готуючись зустрічати пташенят.

Раптом Іван і собі затурбувався й поринув з головою в свої думи та планування. Вже тридцятник розміняв і вперше задумався: а що ж далі? А далі, Іване, турботи, дитячі голосочки і... Далі думати не хотілось. Ще не жив, – тяжко зітхнувши, подумав уголос.

– Еге, – зітхнув дядько, почувши племінникові роздуми і почухав посивілу голову. – Нащо такі слова сьогодні? Притримай їх на завтра, бо воно вже на твоєму порозі.

Іван одразу нахмурих густі чорні брови, але промовчав. Дядько як завжди правий, але це він не дозволив племінникові одружитись в сімнадцять років. Дівчина від стресу скинула дитяtko, а він досі не може знайти пари та любові. Ця весна знову сколихнула почуття до Анастасії і не давала спокою ні вдень, ні вночі.

Звістку приніс Іванові похресник. Не знаючи історії кохання хресного, випалив з порогу, – до нас приїхала дівчина з містечка зі смішним ім'ям Злата і буде тут вчитись. – Іван здригнувся від цього імені і затамував подих. Такого звучання слова, ще не чув, а імені й поготів.

«Скільки їй років?» – «Одинадцять, як і мені». Задумливо тер лоба і ніяк не міг вийти з цього ступора, в який завів похресник. Себе зрозуміти не міг і цілий день ходив у задумі. Ніч застала його на березі невеличкої Ствиги, що легенько оббивала хвилями край берега, намагаючись дістати Іванові ноги, взуті в кирзові чоботи. Сьогодні вони трелювали ліс, залите водою болото втомило

людей так, що на ніч ніхто не пішов додому і, розпаливши багаття на березі, за звичкою полягали спати навкруги. Іванові не спалося, ломило від втоми спину, боліли руки і ноги, та ця втома звична, він знав, що за ніч сили дасть їм своя земля і разом з пташками вони встануть, відпочивши. За день думки повернули його до Анастасії і тепер перед очима пропливає їх кохання. Ще зовсім юні, вони планували своє життя, як двоє досвідчених людей. В неї це виходило краще, більш обґрунтовано, а він не марнував часу і як чоловік планував, де будуть жити, із натхненням будував з батьком теплу клуню, яку для себе визначив, як майбутнє житло для сім'ї.

– Може, піч тут поставимо? – запитав якимось батька.

– Ні, сину, тут буде збіжжя, нащо тут піч, у нас для цього є літня кухня.

Син знітився під батьковим поглядом, та більше не сказав ані слова. Батько знав про стосунки свого сина з дівчатами, зокрема з Анастасією, навіть жартома віталися батьки: «Добрий день, свате!». Та дорослі бавились і жартували, а діти свою дружбу цінували й шукали підтримки в друзів. Вагітність Анастасії шокувала всіх: і батьків, і друзів. І якщо батьки дівчини прихильно віднеслись до зятя, то Іванів батько побив хлопця і зневажив дівчину на людях. Того ж вечора Анастасію відвезли до лікарні, а Івана батько замкнув у коморі і не випускав тиждень, поки не стало ясно, що з дівчиною.

Чутки в селі ширяться блискавично і поки гріє грім, вони спопелять кожного героя цієї події. Вважали, що дівчина напилася пігулок або випила ртуть з термометра.

Скільки людей – стільки й здогадок, поки не стало відомо, що нервовий стрес спричинив викидень на дванадцятому тижні. Село гуло як вулик, хто що скаже й чие переказує – знайти неможливо. Та як правило плетух не шукають, а рятують дитину. Так і батьки Анастасії вчинили. З лікарні дівчина в село не повернулася, а виїхала в невідомому напрямку, а оскільки в плетух не було приводу, то й розмови стихли так само раптово, як і почались.

Іван зненавидів батька і довго не розмовляв з ним, навіть не вітався вранці. Час ішов для нього повільно, він часто забував, що робить, де він знаходиться, а вночі плакав. Вся сім'я намагалася йому допомогти, та стан здоров'я погіршувався. Саме тоді, коли почався призов до армії, Іван ожив. Він не сміявся, не співав, не танцював з ровесниками, але блиск в його очах означав, що він змірився з неминучим і вже є надія, що хлопець пережив першу трагедію свого життя.

Він ні з ким ні про що не розмовляв і не дозволяв зачіпати особисте життя. Тому ніхто не знав, що він планує втечу з дому і твердо вирішив дівчину знайти. Так і зробив. Того року призов у військо був останнім і країна вирішила надалі приймати до війська тільки добровольців. Він знав, що з війська додому не повернеться, тому дуже лагідно ставився до матері, яка щочас приходила до його ліжка і цілувала в лоб, молячись над сином. Материнське серце відчувало, що вже не скоро бачитиме сина. Через два роки строкової він лишився служити добровільно і лише рік як повернувся додому після того, як батько тяжко захворів і мама залишилась одна, а на руках в неї було ще четверо дітей. Він і сестра були старшими, а так як сестра вже мала свою сім'ю, то він змушений був допомагати матері. Батька паралізувало і він не підіймався з ліжка, став ніби ще однією дитиною в сім'ї.

Хлопці послули біля вогнища і поліська тиша спустилася на село. Іван здалеку бачив верхівку Святотроїцької церкви, в якій його хрестили, від якої проводжали до війська. Він любив своє село і дуже скучив за ним. Тут він знає кожен куточок, кожен закуток за селом, і зараз з любов'ю поглядав на низенькі хатинки, які проти міських здавалися зовсім маленькими. Запах свого села він не міг сплутати ні з яким іншим. Його село у всяку пору року пахне, і пахне по-різному. Особливо він любить запах свіжого хліба, святої паски, млинців. Навіть можна визначити, з якої хати пахне. Ось тітка Галя пече млинці, вони у неї пахнуть парним молоком, а в тітки Насті млинці з кислинкою, а от тітка Марія обов'язково додає влітку

кріп, а взимку сухе листя м'яти. Вони в неї завжди пахучі. Він і зараз відчуває, що хтось вночі вже булки пече, бо завтра неділя, тож ніколи зранку коло печі стояти. Спогади, спогади, спогади. Схопився на ноги, наче його вжалила змія.

Як же він забув! Злата, Злата, – та це ж золото, про яке вони частенько говорили. Золото – Злата, Злата – золото. Дихання перехопило, груди взялися від цього болем. Швидко пішов до річки і пригорщами лив воду на груди, пив її і вмивався. Сів там, де стояв, і поволі ритм вдиху і видиху став спокійним. Голова горіла, наче в неї насипали жару, та він не наважився зануритись, бо весняні води ще холодні. Світанок застав його далеко від хлопців, що почали ворухитись, замерзши в одній позі, а вогонь давно затух. В той день він працював, як автомат. Нікого не хотілось питати, а покинути роботу не міг. Робочих місць немає, тож як одне питання, що мучило його, так і друге – було важливим. Відправивши останній лісовоз завантаженим з лісу, він один з перших не йшов, а біг в село, щоб запитати у похресника прізвище дівчинки Злати. Богдана, як завше, вдома не було.

– Геть відбився хлопець від рук, – розізлився Іван. – Де Богдан, мамо? – крикнув на весь двір.

– Та ж пішов до дому!

– Чого?

– Не знаю, казав, книжки якісь взяти. Вже за дівкою бігає, як ти колись.

Мати жартувала, а йому знову в грудях стало тісно дихати.

– Прийде, то хай мене знайде.

Вийшов з двору і опутився з берега в долину, серед якої протікала Ствига. Чогось його тягнуло до неї, як волоком. Мати подивилася вслід і в серці ворухнувся страх.

Він і колись просиджував біля води більше часу, ніж був удома, а потім вона помітила, що він ходить саме тоді, коли йому важко на серці або на когось гнівається. Біжить до води як за порадою чи, не дай Боже, за бідною. Звідти він приходив спокійним, та вона не довіряла лагідному

плесу води. Вона її боялася. І ось знову пішов. Що з ним, про що думає – ніколи вона не знає. Інші діти виказують свою образу, а цей все в собі тримає.

Богдан, захекавшись, прибіг до дядька і тут же хлюпнувся біля нього.

– О, – здригнувся Іван, – може б ти спокійно навчився сідати?

– Я ж і сів.

– Не сів, а впав.

– Ви щось хотіли?

– Посидь тихо, бо риба від тебе втікає, як ще здалеку летиш.

– Ого, згадали, тут риби вже давно немає, одні жаби.

– Які жаби, он малька бачиш скільки.

– Ага, їх виловлять ще до того, як виростуть.

– І ти ловиш?

– Ловлю котові.

Вони деякий час перекидалися незначними фразами, потім Іван з посмішкою запитав похресника:

– Бабуся казала, що ти за дівками бігаєш?

– От бабця, вже всім розказала. Я її запитав тільки, скільки треба дівчині квіток дарувати, а вона вже каже, що я бігаю.

– Ну добре, не кип'ятись, то це ти тій Златі квіти даруєш?

– Ще не дарував, – почервонів від обурення Богдан. Схопившись на ноги, хлопець аж закричав – Я вже йду, якщо вам від мене нічого не треба.

– Треба, треба, сідай. Я тільки хотів знати, як прізвище дівчинки, бо якийсь новий чоловік у нас на роботі з'явився, то це може її батько.

– Нема в неї батька. – Богдан ображений мимоволі сів і стис губенята, показуючи, що не хоче говорити.

– То як прізвище?

– Зайцева.

– О, тепер у нас зайці з'явилися в селі. – Жартуючи, обійняв похресника Іван. Та той не сприйняв жарт і відсунувся.

– Богдане, ти чого? Якби ти дівчині подарував квіти, я був би радий за тебе. А букет треба скласти з непарної кількості квітів, щоб показати їй, що хочеш стати її парою. Це дуже гарно і сміливо, а дівчата це дуже цінують. Тож з такими питаннями треба йти до чоловіка, а не до жінки.

– То бабусі ж дарували квіти, то вона знає, які і скільки.

– Так то воно так, але для бабусі ти дитина, а для мене вже чоловік.

– То можна дарувати?

– Треба дарувати, і вони дуже люблять волошки, бо коли вона сплете з них віночок і одягне, то буде відчувати себе лісовою мавкою. – Богдан розсміявся і обійняв хресного тата.

– А вона мене не залоскоче?

– Залоскоче, тож стережись.

ПРИЙДИ І ПОКЛОНИСЬ

Квіти розцвіли цього року рано. Весна неочікувано постукала в двері і запросила у весільну дорогу. Ми не забарились їй відповісти і швидко приготувались до величного свята – створення сім'ї. Правда, сім'я раптово створилася вже рік тому, та свята не було, був балаган з відносин між родинами, дядьками, тітками, чиймись кумами. Так все це крутилось і вертілось, що ми встигли нажитись сімейним життям, але не налюбитись один з одним. Тож схаменувшись, обнявшись, відкрились один одному в коханні і зникли з родинного обрію.

Ось настав наш медовий місяць і ми згадали, що родина є, та весілля не було – і вирішили почати все з початку. За рік поневірянь, сліз, розпачу – навчилися цінувати ясний день, тверезий розум і один одного. Школа життя починається у всіх по-різному і люди вчаться опановувати новий ступінь знань. Ми сьогодні з вдячністю згадуємо рідних нам людей за цю жорстку науку життя. Вони не знають, де ми, і це їм подяка за ранню науку, до якої ми не були готові. Наш син частенько нагадує про них, та побудований своїми руками світ сім'ї – рушити не хочеться. Та коли постало питання розповісти йому – хто й чому – ми довго думали, зважували, а головне цінували створене нами і самих себе.

Чи варто в цю науку посвячувати дитину, в якій попереду свій час пізнань? Чи зробить наша дитина вірні висновки, чи не спокуситься повторити наші помилки? Одні питання і жодної відповіді.

Вирішили свій досвід сину не передавати. Час йшов і дитина росла, набираючись розуму з чужих перемог і поразок, без нашої підтримки і направлення.

Ми знову повторили самі себе в своїй дитині.

Ми до останньої коми й крапки повторили свою рідню, а син – нас.

Сьогодні сидимо з дружиною і вперше аналізуємо пройдений час, прожитий немарно, але без досвіду.

Людина створює сама себе.

ВІДГОЛОСКИ

Всеньке літо сподівався на зникнення цієї клятої недуги. Завжди вважав себе досвідченим в боротьбі за здоровий спосіб життя. Мені здавалося, що можна задовольнятися зарядкою вранці, здоровою, тобто лише необхідною, їжею ввечері і цього буде досить, щоб доглянути своє тіло. Впевнений у своєму способі боротьби за виживання, весь інший час віддавав насолоді життям, як вважав за потрібне. Ніхто мені не заперечував на мої докази. І скоріше всього вони були значимі лише для мене і байдужі тим, до кого я звертався. Порушень у моєму режимі дня не було, і, впевнений у своїх досягненнях, я став випробовувати себе. Штанги я не піднімав і не тестував себе в екстремальних умовах, я віддався розкоші тієї половини людства, яка розумілась саме на цьому. Розкішні ресторани, дорогі ложі театру, гонки на нових «Феррарі», стрибки з парашутом – це те, що було моїм хобі. І я з головою поринув у кохання до жінок, тут я не мав перепон і не обмежував ні себе, ні своє тіло. Не втомлювався і не ремствував на нестачу часу, бо я за ним зовсім не стежив, не задавав собі питань – яка доба і який день чи місяць. Дні і роки летіли, немов ластівки, тільки останні повертаються – а роки ні. Час пролинув легко, а головне швидко. Коли відчув перший збій – не звернув уваги, лише розчарувався через порушення планів на день. І дійсно – три-чотири дні і я був у своєму ритмі в прагненні пізнати ще шматок насолоди, до якої звик. Не надавав значення своєму віку і на такі запитання не відповідав, а нахаб гнав від себе геть. Моя душа бажала простору і я їй це давав.

Поїздка в незвіданий куточок земної кулі була помилкою, за яку я дорого розрахувався. Ця вилазка групи закоханих в земні надра коштувала недорого і я теж вирішив отримати часточку адреналіну під землею. Вже звідані печери не мали первинного вигляду і розчарували мене. На третій день я забастував і виказав своє незадово-

лення. Та мої супутники лише розсміялися і, переглянувшись, попросили розписку за незручності надалі. Я аж ніяк не жартуючи, написав такий лист і подав усім для підпису. Вони в свою чергу запропонували написати заповіт. Серед нас було четверо провідників і п'ятеро цікавих до пригод. Шахти, в які ми спустились, надалі привели нас у захват, потім в переляк, а в кінці – в страх, який поселився між нами і вже не покидав зовсім.

Перша печера була обжита, але в якому столітті – визначити було важко. Зверху застигли сталактити були чарівними і кожен з нас у них міг розгледіти щось своє, життєве. Прикрасити і згустити фарби було легко. Далі штучно прокладена дорога була цікава своїми пастками, впадинами і звивами, а над головою згущалася темінь. Дихати ставало все важче, але можливо. Всі перейшли цей неприємний перешийок і зупинилися на відпочинок у невеликій залі, посередині якої відчувався потік свіжого повітря.

Я відчув першу втому. Запаси їжі лежали в рюкзаках неторкані, але вода незрозумілим чином щезла з фляг. Провідники сіли в кружечок і як люди, для яких ця дорога була звичною, смакували обідом. Я був не перший, хто просто ліг на кам'янисту стежку і відчув приємну прохолоду. Провідник пояснив, що ми знаходимося над підземним потоком води. Мені стало спокійніше – вода поблизу, тоді все гаразд. Провідники запропонували поспати, щоб набратися сил на подальший перехід, який ще довший і небезпечніший. Я навіть не відповів і одразу провалився в сон, хоча жодного разу в житті не спав посеред дня.

Скільки спали – не пам'ятаю, але нас розбудив неприємний гуркіт, який підняв нас з належаних місць.

Під нами гоїдалася земля, наче тонкий місток через бурхливу річку і наші очі ловили погляд один одного, ми боялись обізватись. Провідники сіли навпочіпки і, нагнувши голови до колін, обхопили їх руками. Ми повторили їх дії. Я намагався стримати серце, що билосся, немов пташка в грудях. «Оце так екстрім!» – хтось прошепотів крізь цокіт зубів. Гуркіт то наростав, то відкочувався і раптом громоголосне відлуння заклало нам вуха. Такого вибуху я

у своєму житті не чув. Одна мить – і ми разом з горою кудись шалено попливли, нас мотало і калатало, з нас повидавлювало всю воду, що ми пили. І жодної думки в голові, наче їх понесло, як насіння вітром. Ми товклись один об одного, наче жито в ступі, обливаючи один одного своїм блювотинням. Що далі було – не пам'ятаю, та розповідали хлопці, що після того по печері ходило щось, обмацувало нас і страшенно погано пахло. Та дивина нас чекала вранці: в печеру пробивалося світло, хоча звідки – визначити було важко і через сто метрів ми буквально провалились в теплу воду вузької річки, що перегородила нам дорогу. Провідники нам сказали, що тут ми повинні бути до обіду через те, що гуркіт був виверженням, яке тут буває два рази на рік. Тепер, поки не схлине вода, ми не зможемо перейти перешийок, який у нас на дорозі. Я вже не мовчав і висказав все, що про них думаю. На диво вони з нами не сперечалися. Не гаючи часу, кожен роздягнувся до наготи і полоскав свій одяг, очищаючи його, наскільки це можливо. Процедура трохи нас заспокоїла і, повеселівши, ми перемовлялися.

Дем'ян, самий сміливий серед нас п'ятьох, пересиपाючи свої слова ненормативною лексикою, підвів підсумок: «Якщо це було самим гидким і страшним, то я цим чуркам прощу все і видам гонорар за екстрім». Лише тепер ми змогли розслабитись і розсміятися. Жарти сипались з кожних вуст як горох, а наші провідники переглядалися із смішинкою в очах. Вже вкотре я це помітив, вирішив змінити ситуацію на свою користь і звернувся до них: «Хлопці, скажіть чесно, нам обідать чи краще пити тільки воду?». Сміялись довго, та я, не отримавши відповіді, повторив питання. Вони стали серйозні і старший чемно відповів: «Пане, ми чайові не беремо». Мені стало зрозуміло, що це не безневинне ігрище і я задав запитання: «Хто нас вночі лапав, як дівка?». Із серйозним виглядом і з смішинкою в очах провідники всі разом закивали головами: «Дівка, дівка!». З якої сторони не заходив, відповіді не отримав. Почав згадувати, а хто ж розпочинав жарти про розписки і ніяк не міг згадати, а питати не хотілось, тому

став порпатись у своїх кишенях, рюкзаку, але їх не було. У мене закрався сумнів, чи були це жарти і які дівки обмацували нас. Все приймало геть нежартівливі обриси, а схоже було більше на змову.

Тепер постало питання: хто повикрадав? Те, що в цьому замішані провідники – ясно. Але серед нас є той, хто керує нашими емоціями і саме його треба викрити. Довіритись не можна нікому, бо жоден з нас в житті не перетинався. Група зібрана по інтернету, всю інформацію отримували звідти. На базу з'їхались з усіх куточків землі.

– Вам щось потрібно? – підійшов до мене старший провідник і я зрозумів: вони ретельно слідкують за нами.

– Я, здається, загубив невеличкий диктофон, на який хотів записувати подорож.

Тут втрутився Едвард з нашої групи і почав... заперечувати, оповідати, де він міг випасти в мене з кишені. Не треба було багато доводів, щоб зрозуміти, що він і є помічником провідників, так правдоподібно вони підігрували один одному. Я тут же заспокоївся і вдавав, що сміюся разом з ними, але помітив, за мною стали спостерігати уважніше. Постала проблема, як повідомити інших, що живими звідси навряд ми вийдемо. Я ліг і постарався заснути, розуміючи, що можу загинути першим, як найбільш інформований, а значить – для них небезпечний. Щойно став дримати, як рух за моєю спиною пробудив, але я не подав виду. Тихі розмови велися по всьому периметру і я став розрізняти говір кожного, намагаючись визначити, хто ж ближче до мене. Шоку не було, лише страх через мою здогадку. По запаху відчув: за спиною вмовився спати Едвард. В екстремальних умовах в мене завжди загострюється нюх.

Рівно в полудень провідники чемно розбудили нас, дали поїсти і ми рушили далі в дорогу. Я не помічав, як розставляються їхні сили між нами: те, що два провідники йдуть попереду і один позаду зрозуміло, а де ще один і де був Едвард – не пам'ятаю. Я впустив можливість поспілкуватися з такими ж як я приреченими і тепер картав себе за це. По підписаному договору подорож повинна продовжуватися п'ять днів, а йде тільки третій чи четвертий. Якщо

четвертий – то це кінець, а якщо третій, то як вони почнуть нас прибирати? Я ледь переставляв ноги і вже від хвилювання почав задихатись. Саме я збивав всіх з ритму і це помітив Едвард: «Даніель, що з тобою?». Я не відповів, він торкнув мене за плече і я від несподіванки впав. Дорога була слизька і це виглядало природно. Задні зупинились, а передні рушили швидше. Було дуже темно і ми підсвічували ліхтариками на касках. Я зірвав каску і підбив під ноги Едварда. Падаючи, він закричав: «Мочи!», та я вдарив його в обличчя ногою. Шум і крики заповнили неширокий прохід, та все раптово стихло, як і почалось. Тиша. Жодного звуку, я намагався нюхом визначити, де Едвард, і це мені вдалося – він відкотився до стіни, втиснувшись у виїмку, вона б його захистила, якби не мій нюх. Я таки напав на нього з сокиркою і з розмаху рубав його, не знаючи по чому. Мій страх не давав мені зупинитись, крики і зойки лилися з усіх сторін. Я закричав: «Стережіться провідників, вони нас вбивають!». Хтось кинувся до мене, але я був насторожі і встиг нанести удар. Він впав, але був живий і повзав по слизькій землі мовчки. На цей раз тиша довго не порушувалась. Ніхто не хотів себе викривати. Так ми пролежали приблизно дві доби, поки нас не стали шукати, коли ми вчасно не вийшли з маршруту.

З двох сторін до нас наближались рятувальники. Але ми ховалися по щілинам, тож їм довелось нас просто виколупувати звідти. Живих було семеро, один мертвий і одного ще живого відвезли до лікарні.

Слідство велося цілий рік і по сантиметру досліджувався кожен крок, кожне слово. Розслідування вели щодо кожного з нас.

Моє здоров'я мене підвело, фізичне тіло витримало, але не витримала моя психіка, бо я вбив одну людину і покалічив іншу. Я не підсудний, але коли моя пам'ять дає світло в темряві – пишу правду, щоб людина вірила не тільки собі, але й перевіряла себе на дорозі, по якій проходить вперше.

НЕ БИЙТЕ БИТИХ ДОЛЕЮ

Приміщення Київради заповнило військо ополченців чи то мітингуючих. Та яка різниця – від назви не залежало нічого. Дзвони дзвонять по вбитим, а живі продовжують боротьбу, яка стала основою для кожного, хто хоч трохи пройнявся тривогою за майбутнє – своє, дітей чи онуків.

Діти, які вперше вийшли на священне місце – Майдан Держави – не очікували перемоги, лише відстоювали свої особисті права, в які свято вірили, як в правду самого життя.

Я летів на цей великий зліт молоді, не думаючи про лозунги і про те, чому саме тепер. Символічно, що рішуче налаштовані молоді люди збираються саме восени, саме після канікул, набравшись сил, подорослішавши, з Благословенням батьків: «Ти ж там, дитино, вчись, бо грошей не вистачає, тож даремно не гуляй». Так говорили в кожній сім'ї, проводжаючи сина чи доньку. Та діти, вийшовши за поріг батьківської хати, швидко дорослішають і прокладають власну дорогу.

Одні – лише втоптують стежку від батьківського двору.

Інші – камінчик за камінчиком викладають бруківку.

Дехто за сучасними технологіями вимощує асфальт – шар за шаром і на все життя. Це найбільш трудолюбиві, вони розуміються на міцності, комфорті, красі.

І кожен ходить своєю дорогою, мало хто переробляє її.

Ми з Петром свою дорогу торували, викладали, вимощували. Все робили із завзяттям і по-дорослому ґрунтовно. Щось десь позичили, хтось щось дав, а я вкладав гроші в завершення. Милувались, дивувались, раділи. Зробили, відкрили, освятили. Все – як в найкращих майстрів. Тільки я збагатів, Петро – збіднів, а Іван залишився винен нам обом. Так троє найкращих друзів пішли дорогою життя, але кожен своїм шляхом. І як не було добре, тяжко, гірко, кожен жив на ній з усіма труднощами, негараздами, щастям. Всі троє одружувались,

розводились, багатіли, бідніли і славили Господа за те, що дав їм пізнати цей світ таким, який він є. Ніхто не заздрило один одному, не осуджував і не бажав собі того, що мав інший.

Йти, сподіватись, перемагати і розчаровуватись, повертаючи назад – це в кожного було своє, але воно було.

Саме тому кожна людина проживає на землі те, що дав Бог і жоден не є обділений, але проживає його так, як зумів пізнати, обійняти і запрягти.

Кожному по здібностям, силам і розуму.

Мир дому саме твоєму – людино! Який ти збудував, обжив і заповнив.

Мені, тобі, другу дано стільки, скільки осягне око, піднімуть руки і пройдуть ноги.

Тож дивіться – далеко, піднімайте – гору, перепливайте моря.

ВОНИ НАШІ, ГРИШО

– Веселих свят, дівчата! – весело крикнув Григорій, дивлячись на маленьку ляльку, що стояла перед ним.

– Я одна, дядьку, де ви бачите ще дівчат?

Він аж спіткнувся на гладкій дорозі від слова «дядьку», що зухвало злетіло з вуст молодої дівчини. Червоною зорею залило його обличчя і зрадницький піт зросив чоло. Враз змокрів пишний чуб і цівка холодного поту затруїлась посеред спини. Сорочка стала липкою, а долоні мимоволі обтер об штани. Не відповів, бо не стало повітря, чомусь сперло груди, наче воно застрягло там. Обличчя просто таки налилося і здувалось на очах. Рвонув з місця, як бігуни на доріжці, не зупиняючись, перескочив галявину і в чому був – шубовснув у воду з головою. Скільки мок – не пам'ятає, але відчув полегкість у всьому тілі, хоч і геть перевів святковий одяг. Лець скинув нові туфлі, шкарпетки зняв наче зі шкірою, так неприємно було стягувати. Сидів на березі очманілий, жодної думки, лише відчуття полегшення.

– Що це було? – задав собі неприємне запитання на наступний день і не зміг відповісти. З півмісяця носив у голові загадку, яка то мучила, то відпускала, і вирішив звернутись до однокласниці, в котрої був фах лікаря-терапевта та двоє діток-близняток по сім років.

– Шурочко, – чмокнувши в щічку розповнілу подругу, весело защебетав Григорій. – Може ти мені розгадаєш загадку, – та в цей час влетіли маленькі комарики і скочили на дядю Гришу, вже один сидів на плечах, а другий на руках, обіймаючи, цілували в обидві щоки і заливисто сміялись від його пшеничних вусів, торкаючись їх своїми пальчиками.

– Комарики, ви вже мене закусили! Летіть он на ту коробочку, що стоїть серед кімнати, там вам ласощі, бо я несмачний.

Малі бешкетниці одночасно закричали: – Смачний-смачний!! – і вкусили його за вухо, лише тоді відпустили від себе.

– Ой Шурочко, що ти з ними робиш цілий день? Вони мене замучили за десять хвилин, – відхекувався після дитячих пустощів на його спині. Шура сміялась і поглядала туди, де дівчата рознесли великий паперовий ящик, тож весь передпокій ряснів паперовими кульками.

– Гришо, щоб зрозуміти, то треба їх мати, бо скільки я тобі не розповідатиму, ти нічого не втямиш. Іди освіжись та зніми піджак, бо судячи з усього, сьогодні ти об'єкт їх обожнювання.

Григорій бочком обійшов дівчаток, що міряли якісь легенькі костюмчики та забавлялись іграшками і спокійно дали перейти йому до великої кімнати. Назад йшов серед іграшок, а красуні вже відштовхували одна одну від великого дзеркала у вітальні.

– Гришо, іди, ще встигнеш попиту чаю, бо вже наряди одягнені, часу небагато. – У Шури йому завжди було спокійно і затишно, тож він час від часу з'являвся тут не тільки щоб побачити сімейний побут однокласниці, але і відпочити від буденності свого життя. Лише коли Настя з Марією насолодились подарунками і втомилась тренувати дядька в змаганні наввипередки доходити до фінішу в комп'ютерній грі, настав час спокійно поговорити про наболіле. Вмивши і покормивши дівчаток, Шура вклала їх спати і сіла навпроти Григорія. Вона його добре знала: якщо він на кінець робочого дня з'являвся в неї – йому зле. Вона його поважала: хороший бізнесмен, порядна людина, він ніяк не міг знайти собі пари для створення сім'ї. В інституті він одним з перших серед їх однокурсників шалено закохався в дівчину з Рокитного. Обоє високі, ставні, елегантні, просто сюжет для таблоїда «Закохані». На заздрість всім вперше порушили усталений закон і створили сім'ю на взаємоповазі. З уст не сходили їх імена, кожен крок на виду і під пильними поглядами, та вони дійсно були щасливі. Дівчина з дивним іменем Дуняша на заздрість однокурсникам ходила в наймоднішому одязі, взуття не захоплювало, але дивувало, і де брались кошти у них, щоб одягати її – і досі вона соромиться у нього запитати.

По закінченню навчання вони роз'їхались в різні сторони, нікому не пояснюючи і не виносячи своїх проблем на осуд. Після того Григорій жодного разу не згадав її імені в розмові і цікавих обривав на півслові, тут же йдучи з гурту, в якому стояв. З тих пір жодна дівчина не запалила його серце.

Тихо спадав вечірній сутінок, вони сиділи на відкритій терасі і повільна розмова довірливо лилася з їх вуст.

Уважно вислухавши друга, Шура взяла його за руку і ніжно погладила.

– Гришо, це лише перший і доволі емоційний зрив нервової системи через ті думки і переживання, що ти в собі носиш. Їх треба позбуватись або миритись. Або докорінно міняти сьогоднішня. Тут пілюль немає. Якби не мої метелики, я була б у такому ж стані. Я це відчуваю з тих пір, як загинув Юра.

Довго мовчали, думаючи кожен своє.

– Шурочко, тоді дай відповідь на питання, – задумливо дивився на неї і наче бачив далі, те, що робиться за її спиною. – Мені в тебе так приємно. А скоріше спокійно, погані думки геть зникають, лише переступлю твій поріг. Груді наповнюються повітрям, наче занурюсь в океан бальзаму. І виходжу з твого дому омитий, обласканий, ситий. Нічого мені не треба, хочеться заспівати або як хлопчиськові втяти гопака.

Шура посміхнулася цій риторичі, а він серйозно продовжив: «Я в собі цього теж не розумію».

– А ти частіше до нас приходь, – напівжартівливо з сумом відповіла вона. – Тобі цей бальзам мазатимуть мої комарик з ранку до вечора, може тоді зрозумієш.

– Я прийшов до тебе за розгадкою, а ти ще більше мені їх задала.

– Вірю, Гришо, але тільки тобі ці загадки розв'язувати, бо так і лишаться за сімома замками.

Коли він пішов, вона сіла там же, навпроти його стільця і плакала, розмовляючи в думках зі своїм чоловіком. Жили вони дуже гарно. Кохання одночасно затьмарило їм розум і вони кинулись один одному в

обійми. Юра вчився разом з Григорієм і жили вони в одній кімнаті, жодного разу не з'ясовували стосунки.

Григорію батьки допомогли влаштуватись на роботу і він на деякий час зник з їх поля зору. Вони розуміли, що не підтримує зв'язки, що нагадують про поразку. А Юра поїхав по направленню, але на новому місці завод працював наполовину, заробітну плату виплачувати вже було нічим і молодий спеціаліст змушений був повернутись додому. Саме тоді вони зустрілись, не роздумуючи одружились і зажили в маминому маленькому будиночку втрюх.

Проходив рік за роком, вже обоє працювали, не бідували, але й розкоші не було і дуже хотіли дитину. Вирішили звернутись до фахівця. Обстеження та довірливі розмови дали результат. Юра не може стати батьком і це остаточний діагноз. Плакали обоє серед ночі, згодом Юра розбудив її, вставши на коліна перед ліжком, на якому лежала найдорожча жінка, і сказав: «Прости мене, моя ластівочко, дуже тебе кохаю і не можу принести тобі горя. Вранці я покидаю тебе в ім'я нашої любові. Ти залишаєшся тут і шукаєш собі щастя, а я буду щасливий, що ти його знайдеш і діткам твоїм буду хресним батьком, якщо ти дозволиш».

Вона повільно піднялась, з усього розмаху вдарила по обличчі. Він навіть не поворухнувся. Вона не чекала і повторила ляпас з повними сліз очима.

– А про мене ти подумав, а про наших дітей ти подумав?

Вона замахнулась втретє, та він перехопив і міцно цілував гарячі руки.

– Про яких діток ти кажеш?

– Наших, – слова зривались з губ, вже омиті слізьми.

– Я не можу стати батьком.

– Можеш! – Вона кричала, істерично б'ючись в його руках. На руках вніс її у ванну і став повільно поливати холодною водою. В обіймах заснула, схлипуючи і міцно тримаючи його руку в своїх. Поворухнутись він не міг, бо вона одразу відкривала очі і скрикувала.

Лише відпочивши, розповіла свою ідею. Треба взяти сперму в людини, яку він знає і якій довіряє, щоб пере-

садити їй. У них буде дитина, а чия це допомога, будуть знати лише вони.

Так і сталося, Юра пішов до Григорія і розповів все як є. Той здивовано дивився на нього і лише запитав: «А як мені бути, якщо дитя як дві краплі води буде схоже на мене?».

– Ні, – збрехав Юра, – ніхто не буде знати, чие підійшло сім'я – твоє чи тих трьох, що мені запропонували.

– Яюсь незвично. А що, як мою віддадуть комусь і моє дитя буде бігати голодне, обідране. Друже, вибач, я не можу.

Юра опустил голову і вийшов з ресторану, в якому вони зустрілись. Ця ніч для них знову була жахлива. Та в п'ять ранку роздався дзвінок: «Юра, я згоден».

Всю іншу процедуру вона не знає. Сталася біда, Юра рятував двох дітей з будинку, що розвалювався на очах. В останню хвилину передав хлопчиків у руки людям і повернувся за їх пораненою мамою, та впала поперечна балка зі стелі і обох накрила однією хвилию.

Він жив рівно три дні і повторював одну і ту ж фразу: «Вони наші, Гришо».

ВЕСНЯНИЙ ХОРОВОД

Квітень місяць, пора парубоцького залицяння і дівочого цвітіння. Все веселиться. Щебече. Хурделиця з пелюсток вкриває стежки і вулиці.

Завжди кохаюсь в цьому природному карнавалі весняної хурделиці, яка викликає посмішки і мрійливі погляди на цей щорічний малюнок благословенного дива.

Дива – ось саме те, що хотілося бачити кожен ранок і в час теплого та затишного смутку зникаючого сонячного світла.

Ранок – малюнок.

Захід – підсумок і початок.

Вперто вирішую продовжити день і забути про захід, життєво необхідний в суті своїй. Мені не хочеться думати про це, бо мій день не скінчився, зважаючи на мої помисли і дії.

Я не на заході, хоч і не на сході.

Весна – ось що тримаю в собі і маю над цим волю.

Володар сам собі і над собою. Відпускаю і допускаю – мені це дано і я користуюсь таким правом.

Право любові, що ростить в тобі паростки добра, щастя, поклику.

Мій день не скінчений і я в ньому господар.

МІСЦЕВІСТЬ ЗВУКІВ

– Єдина надія на тебе, мій любий. Вчора прийшла повістка синові до війська, а воно ще дитина і муштри не витримає.

Чоловік, що сидів за столом, втомлено підняв очі на чергового прохача і повільно процідив крізь зуби:

– Вік і здоров'я у вашої дитини відповідає навантаженню при підготовці солдата.

Вона на мить розгубилась і як тигриця перед стрибком, у відповідь проричала: «Твій син не має такого здоров'я, тим паче віку. Кому, як не тобі, знати, що день і місяць його народження змінив саме ти, щоб твоя дочка не була йому двійнею – забув?». Чоловік у військовій формі, яка символізує силу, витримку, високу свідомість і знання своєї справи, вмить скинув всі ці постулати і, мало не перевернувши тяжкий стіл, схопився, від втоми не залишилось жодного сліду.

Маленькі вузькі очі вмить стали більшими і мало не вискочили з орбіт. Рот напіввідкритий, губи нервово сіпались та жодного звуку не вийшло – далась взнаки витримка.

Жінка, стиснувши і без того тонкі губи, спостерігала, щоб не пропустити удару в свій бік. Боялася фізичних боїв, де була безсила, але в словесних баталіях вона вже не дозволить цьому слизняку себе перемогти. Вісімнадцять років чекала цієї ненависної зустрічі і її генеральний план повинен спрацювати саме сьогодні або ніколи. А допустити поразки вона не могла. Її очі звузились, а руки підперли м'ясисті боки, це була її броня морального захисту. Стояла глибока тиша і який акорд прозвучить першим – така пісня полетіть між ними.

«Хто платить, той замовляє музику» – народний вислів як завжди доречний, вона дорого розрахувалася за цю мить, тож розпочала ту, яка їй більше до вподоби.

– Не впізнаєш, любий? Нагадати вагон поїзда Таганрог – Москва? – Не сів, а впав, скошений цими словами як кулями. Дихання перехопило, піт виступив на

чолі і він знову відкрив рот, та жодного звуку у відповідь. Вона повільно обійшла стіл і на тумбочці взяла графин з водою та склянку і повільно налила води, не дивлячись на нього. Повернулася назад на своє місце і нагнулася над масивним столом і блідим чоловічком за ним.

– Сьогодні я подам ще раз цю склянку води тобі, але вже не ти, а я тебе за це насилувати буду і лише тому, що ти потрібен моему синові. І якщо не стане потреби у сина в тобі, тоді і я тебе покину, зламаного, виснаженого і приниженого. Пий!

Вона по краплі вливала йому до рота цілющу силу, щоб продовжити свій план в дії.

Його очі то заковувалися під лоба, то поверталися, як загіпнотизовані, до її очей і страх безнадії з'явився в них.

– От і все, – зітхнула вона з полегшенням і вместила на стілець по праву руку від нього, показавши, що віднині господиня вона. Не була певна цього, але перший і тяжкий бій був її перемогою. Вона не знала, що з такого бою живим виходить хтось один, а вона зберегла йому життя – і це помилка її стратегії. Та вона жінка, їй можна було це вибачити.

Яків Сидорович все життя працював у військкоматі і з задоволенням носив військову форму, яка давала статус і повагу людей. Людина в формі була і є завжди в Україні еталоном помислів і дій. Кожна старенька жінка вклониться хлопчикові, який щойно одяг її, а мале і старше покоління – привітає. Нема такого шанобливого і безкомпромісного ставлення до представників інших професій, як до військового – військових – війська.

Яків Сидорович цим вміло користувався і не гребував принизити цей вияв вищого поклоніння людини. Використовував своє становище для задоволення низьких інстинктів. Багато років тому повертаючись в Москву з відрадження, зайшов до купе, в якому сиділа невисокого росту дівчина, майже дитина.

Задоволений багатим уловом у глибинці, віз два речових мішки подарунків і, дихаючи перегаром, вирішив, що ще не все взяв у цьому «сранську». По одягу і почерво-

нілих щічках визначив чуттям, що перед ним – легка здобич. Не став особливо розшаркуватись перед нею, запросив на чай у ресторан. Дівчинка навідріз відмовилась, ставлячи на показ свою недосвідченість в такій справі і діло залишилось за одним – не допустити пасажирів в купе. З задоволенням фахівця у своїй справі обставив все так, що в напівпорожньому потязі ще й поряд два купе були вільні. Несмачні піріжки в замизканих тарілочках, розфасовані в целофанові мішечки цукерки і пляшка хорошого коньяку прикрасили столик купе. Провідниця, скособочившись в чемному поклоні, отримала новенькі сто доларів, без жалю поглянула на личко дівчини, всіяне ластовинням, і хтиво посміхнувшись до лисіючого захисника вітчизни, милостиво створила йому тил. Пастка для дівчинки закрилась і вже не захисник, а ворог увійшов у її життя безжалісно, безцеремонно, по-солдафонськи грубо.

Дівчина на умовляння випити – відмовилась, але цукерку взяла і поки товстий звір наливав свою утробу, осміліла і взяла зі столу стакан соку. Він тут же зі спритністю вихопив склянку з рук дівчини і, заіржавши, як вистояний кінь, відставив і протягнув м'ясисті мокрі губи для поцілунку. Відсахнувшись, вона зіщулилась в куточку, а він, опинившись біля неї, натиском могутнього і пітного тіла притис її до стінки, схопивши однією рукою за тоненьку талію, іншою обнявши за шийку, яку навіть не відчув у своїй руці, закрив великою і смердючою долонею рота. Вона не те що не могла крикнути, не могла дихнути і, тримаючи її в напівсвідомості, він терзав під собою тіло дівчинки, в якій навіть не намацав грудей. Вона прийшла до тями серед ночі. Поїзд рухався, вагон грюкотів по рельсах, а в неї страшенно боліла голова і хотілось пити.

Поглянувши на чудовисько, що лежало поряд на нижній полиці роздягнене, без штанів, вона закрила обличчя руками і розридалась. Сирота, яка з дитячого будинку вирушила в край, звідки родом, із перших кроків отримала удар тих, серед кого їй віднині жити. Він військовий, такого не може бути! Це бандит, одягнений в таку хорошу форму. Тіло боліло, та вона вийшла з купе і, в

кінці вагону побачивши провідницю, що куняла над своїм столом, легенько торкнула її за плече: «Тітонько, будь ласка, допоможіть». Та відкрила сонно очі і, побачивши дівчину, оскалилась: «Що, ще коньячку?!».

– Води! – вона подала їй пляшку мінеральної. Дівчина почала їй щось розповідати, та провідниця ще раз запитала, чи давати коньяк і випхала її за двері.

– Ще годину можеш спати, – були її слова, що стьогнули як батогом. Вона вибігла в тамбур і, відкривши об дверцята топки воду, випила з жадністю до краплинки. «Годину, одну годину» – билось в її голівці. Де їй сховатись, що робити? Зрозуміла, що провідниця з ним заодно, він їй заплатив гроші, тепер їй стали зрозумілі їх погляди, які сприйняла як чемність один до одного. Їй треба стрибнути з поїзда, а в купе стоїть сумка з речами – як забрати? Роздумувати ніколи, тихенько напіввідкрила купе і прослизнула, спіткнулась об його велике взуття, зрозуміла, що сама боса. Як мишка, намагалась прослизнути назад, та серце так гулко билось в грудях, що мабуть він почув.

Сонно відкрив запливші очі: «Спи» і, перевернувшись, захропів. Вона сиділа, стиснувши зуби, які цокотіли від ляку, а руки аж стрибали по колінах від нервового струсу.

Погляд впав на його валізу, що стояла відкритою, а з неї виглядали пачки доларів.

Від жаху видовища, вона втрачала свідомість. Схопивши склянку з соком – випила. Свідомість повела сама: взявши пляшку з соком, свої пожитки, нагнулась над багатством, якого не бачила ніколи. Рука потягнулась мимоволі і взяла пачку зелених, кинула собі за воріт кофтинки, яка була зім'ята і без жодного гудзика. В'ялими від страху ногами вийшла з купе і пішла подалі від провідниці.

Раптом почався рух у вагоні і вона вийшла в тамбур, присіла в куточку і пошукала в сумочці іншу кофтинку, а потім, подумавши, переодяглась в шкільну форму і одягла на голову берет, на якому прикріплена червона зірка. Це фізрук подарував їй на прощання, як найкращому командирі загону.

Посмішка чи знуцання долі на дорозі самотійного життя? Душевний біль заглушив біль тіла і страх спотворив світ, якому раділа ще вчора. Їй вдалось вийти непоміченою через другий вагон і загубитись серед натовпу.

Він її шукав. Провідниця пройшла по вагону, постукавши в кожне купе, повідомила, що через півгодини – зупинка, і кожен, поспішаючи до вбиральні, намагався швидко вмитися і причесатися, тому Яків Сидорович не поспішав вставати. Прийшов час освіжитись, затримався три хвилини, повернувся в купе і помітив відкритий саквояж, запідозрив недобре.

Не одразу згадав свій шабаш, тому і витратив час на пошуки дівчини в потязі, а далі на вокзалі і привокзальній площі, проте це результату не дало. Дівчина понесла з собою весь його особистий заробіток, заради якого він їздив.

Пошуки байстрючки з дитбудинку затягнулись на сім місяців і, коли знайшов, виявилось, що вона вагітна.

Поцікавившись її амбулаторною карточкою, зрозумів, що «поїздка вдалась», тепер в нього буде байстрюча. Боягуза від природи форма, армійські навикі і правила не могли змінити і ціною підкупу він переписав день і місяць народження сина.

Дівчина українка, шукаючи своїх батьків, знайшла родичів, які теж шукали невістку і сина по всьому США, та знайшлася онука і вони її пригорнули, як рідну. Саме тому дорого обійшовся цей маленький на його погляд інцидент.

Їй про це розповіла троюрідна сестра, яка працювала в РАЦі і не розуміла, що то за помилка сталася між довідкою з пологового будинку і дійсним записом в документах. Коли вона звернулась до свого безпосереднього начальника, той зробив здивований вигляд і вирішив, що хай залишається так як є, щоб не було неприємності у звітах. Так і залишили.

Вона не стала заперечувати, та коли постало питання призову до війська, зіставила всі факти і через ту ж родичку і її можливості вияснила, хто він і склад його родини. Це стало метою її життя і свої відпустки вона

витрачала на те, щоб знати, де він і як йому помститись за своє спотворене життя. Вона не могла вітатися з чоловіками за руку, чути від них перегар і переносити вологі поцілунки, а щоб віддатись комусь з них – це було понад її силу. Саме тому вона залишилась незаміжною і її світ зупинився на синові, схожому як дві краплі води на неї, заради нього вона продовжувала своє життя.

Після шокowego стресу він прийшов до тями і видихнув: «Ти?». Вона мовчала, з люттю дивлячись на нього.

– Я нічим допомогти тепер йому не можу.

Вона піднялась, а він почав часто хапати повітря.

– Якщо ти зараз не вирішиш питання моєї дитини, я вирішу долю твоєї дочки, яка вчиться в МГУ. Сказати ім'я, адресу, де живе, гуляє, на якій машині їздить? Думаєш, я вісімнадцять років згадувала тебе? Ні, я страждала і вчилась тому, чому навчив мене ти. А щоб тобі було веселіше мене слухати, то скажу, що вона спробує того, що і я від тебе і вже сьогодні.

– Що ти хочеш?

– Я тобі поставила завдання і не намагайся мене перехитрити, я пішла на дорогу смерті, але при цьому зробила, щоб твоя агонія продовжувалась довше, ніж моя.

Виконавці і документи тебе чекають, це і є твоя агонія сорому, такого, як натерпілась я, і кара, яку несе мій синбайстрюк.

Він зблід і задишка знову почала його мучити. Дзвінки, на які він відповідав, вона сприймала спокійно, і це утвердило її в намірах.

– Як звати його?

– Кого? – Він на мить зам'явся, та нехватка повітря підіграла, – сина.

– Мого чи твого? – з ненавистю підняла погляд.

– Не... на...

– Мого? Як тебе. Щоб я не забула і моє дитдомівське прізвище теж змінила на твоє.

В нього затряслись руки, він був на грані інфаркту, та вона не поворухнулась, щоб подати йому води. Тяжко повертаючись, він взяв графин з водою і поставив перед

собою, повільно відкрив шухляду і став шукати коробку з ліками. Вона, як та шуліка, вихопила їх з його кволих рук.

– Здихай.

Як останній акорд дзенькнула склянка об графин і він з гуркотом покотився по столу, водоспад спустився на підлогу, закінчуючи мелодію: кап, кап, кап.

ЛАЗАРЕТ В ЛАЗАРЕТІ

– Милостивий Боже, – заламувала руки Явдоха, молячись перед святою іконою. – Чи я не ходжу до церкви? Чи я не кладу дари до кошика, чи то я така грішна? Прости мене, Господи.

Молитва денна і вечірня одна і та ж, як планований день. Ніхто не задумується при цьому, що не молиться і не очищає душу, а ритуально виконує роботу.

Чи зараховується молитва ця? Так, зараховується, і Господь її чує, але людина, не очистившись, з гріхом своїм залишається – не віддає ні на суд Божий, ні на осуд Його.

Колись святий Петро запитав Господа: «Господи, чи відпустив гріх мій, що подумки я тобі його віддав?».

– Відпустив, – відповів Господь.

– То чому ж мені так важко, коли я про це згадую?

– Згадуєш, кажеш? – Господь подумав і відповів, а скоріше запитав, – а що ти не сказав мені в думці своїй і чого не допустив, щоб я її прочитав?

Петро опустил очі додолу і тихо відповів: «Отож я це згадую і мені важко».

– Ну, якщо тобі шкода віддати мені свій гріх, то і носи його з собою, нехай він тобі нагадує про себе, ти ж його перервав наполовину і йому теж болить, а ти тільки відчуваєш його біль.

СПЕЦОПЕРАЦІЯ

– Ти вийди на пригірок, я там тебе зустріну, – похмурий сержант спідлоба поглянув на жовторотого солдата.

Той клацнув підборами і тут же зник з поля зору сержанта. Вони один одному добряче обридли, але по армійському уставу один без одного працювати не могли.

Жоден з них не був винен, так склалися їх стосунки, вони мужньо зносили один одного і злагоджено служили.

Мартин Орлов давно служить у війську. Відслуживши строкову службу, перейшов на понадстрокову і не знав іншої роботи, як суворі військові будні та такі ж свята. Сім'ї він не мав, тож це і була його родина. Батьківщина одна і не мало значення, під яким кушем народила його жінка, що там же і покинула в надії, що тихий крик дитини не приверне увагу того, хто їде на дорозі в машині. Та на щастя дитинчати їхав чоловік похилого віку, уважно стежив за дорогою поперед себе і нікуди не поспішав. Його знахідка була щаслива, бо він, щойно поховавши дружину, страждав від самотності. Колись його дім гудів від дитячого сміху, плачу і крику, а зараз ця оселя стояла пустою. Дитячий плач він чув крізь міцний сон, в якому б стані стомленості не було його тіло. І почувши це на дорозі, тяжко зітхнув, поставив велосипед під берізкою на узбіччі, сів. Не любив сигарет, як його батько та дід, зробив самокрутку з самосаду, який ростив на своєму городі – лише один в селі, бо такі як він, ровесники хизувалися навіть жіночими «сосками», як він їх прозивав. Смак самосаду не порівняєш до цих жіночих одеколонів. Матвій на все мав свою думку і не змінював її з молодості, а вже нині й подавно.

Щойно зробив другу затяжку, як біля нього плач повторився, самокрутка випала з рук, обпікаючи пальці, а він зблід. Його страждання і голосіння в хаті наодинці довели до біди. Морозом обдало тіло, холодний піт зросив чоло, ноги тремтіли і він ледь переводив подих, щоб не

зомліти. Та в цей час жалібний і тихий звук чітко вказав напрямок. Матвій рушив навкруг високої і доволі старої берези. За два кроки під деревом лежав цератовий пакунок, що став шелестіти, наче листя на дереві. Матвій стояв як вкопаний, не відриваючи погляду від пакунка. Та звуку звідти не з'являлося і сам пакунок лежав знівечений. «Господи милостивий, я сходжу з розуму» – в очах защеміло і сльоза скотилася по сухому зморщеному обличчю ще міцного і могутнього чоловіка. Велетень ридав над своєю долею, яка йому піднесла дарунок на продовження життя.

Руки потягнулися до пакуночка, доторк теплої міцної руки змусив немовля здригнутися і маленька ручка випала з пакету і торкнулася її.

Матвій закричав криком, який може бути лише раз в житті. Відчай, замішаний на страхові. Такого крику людина не може повторити і з цим криком помирають або отримують нове життя.

Крик розривав груди, виштовхуючи звідти всю гіркоту, накопичену за п'ятдесят вісім років, і очищав нутро від болю і розпачу. А руки рвали пакет на клапті, щоб не травмувати ручки янгола, який заплутався в людському відчаї та жорстокості.

Ще тремтіло тіло від перенапруження, ноги бігли самі по собі, а руки лагідно пригортали маленьке голе тілечко, закутане в сорочку. Пуповина, наче зайва, все випадала між долоні велетня, немовби кричала. На мить Матвій зупинявся, дихав на голівку дитини, щоб зігріти, і знову біг. Шлях був порожній і жодного вогника в будинках. Спасіння не тут, Матвій біг до лікарні, забув, що у нього є транспорт, що осиротіло стояв на місці його щастя чи загибелі.

Стукіт черевиком в зачинені двері чув весь пологовий будинок. Один за одним вибігали санітарки, акушерки, лікар. Він сказати нічого не міг, лише подав згорток чоловікові в білім халаті. Зараз він довіряв не жінкам, а тому, хто не зміг би своє дитя викинути в лісі. Взявши крихітку, персонал кинувся її рятувати, а Матвій, де стояв, рухнув на підлогу і тут же заснув.

Чоловік на весь свій могутній зріст розтягнувся в коридорі і хропів так, що духовий оркестр відпочивав. Медсестра не розгубилася, вмочивши рушник у воду, почала витирати обличчя та приводити в свідомість чи то батька, чи то дідуся. За його вусами з бородою розпізнати було неможливо. Наче старий для батька, – подумала вона, та надивившись тут ще й не таких чудес, спокійно і вправно привела до тями несподіваного відвідувача.

Лише за дві години роботи групи медиків стало відомо, що дитина буде жити, хоча й зазнала багато травм.

А Матвій, відпоєний гарячим чаєм з доливанням двадцяти грамів спирту, зміг розповісти все про свою знахідку.

Викликана група оперативників швидко знайшла місце, про яке розповідав Матвій. І до лікарні був доставлений велосипед як доказ того, що вони перевірили розповідь і вірять йому. Та Матвій наче прилип до стільчика і ніяк йому не хотілось іти з цієї теплої затишної будівлі, насиченої любов'ю і турботою до всіх, хто потрапляє сюди.

З того дня Матвій щодня був тут, справлявся про здоров'ячко малюка і лише так в нього починався чи закінчувався день.

З пологового будинку малюка, якого персонал назвав Мартинчиком, передали в дитячий заклад для сиріт. Ніхто не повідомив про це Матвія і його поява з тещею була сприйнята неадекватно. Вісімдесятилітня Марія, взявши в руки широкі бедра, тричі стукнула важкою ногою і заявила: «Де ви діли мого онука?». Лагідне пояснення тільки розпалило жінку і персонал дещо постраждав від кулаків розбурханої тещі. Лише Феодосія Степанівна, головний педіатр, змогла заспокоїти жінку і пояснити, що їй треба далі робити та як забрати онука, не порушуючи закону.

Довгенько довелось походити по інстанціям двом похилого віку людям, щоб добитися права стати рідними людьми для маленького Мартинчика і дати своє прізвище дитині.

Хлопчик виховувався в дитячих будинках, а в літній період і на шкільних канікулах мав право відпочивати в

людей, що йому добровільно стали батьком і бабусею. Бабуся, помолодівши, взялась впорядковувати свій будинок, який заповіла своєму молодшому онукові – Мартину Матвійовичу Орлову.

Прошло ще чимало часу, доки Матвій усвідомив: не має він права жити тільки стражданнями, адже провидіння на руки йому поклало беззахисне дитя.

Його діти і онуки роз'їхались з дому і рідко коли повертаються, щоб обійняти батька та дідуся, а це малятко потребує саме його чоловічої руки і захисту.

Мартиничка зміг забрати додому лише після закінчення початкової школи, коли він вступив в училище освоювати професію водія, тракториста, комбайнера.

Хлопець мав право вибору, де йому жити. Дитина вірила, що це рідні йому люди і не задавав ніколи питання, де мама. Йому вдалося було любові, турботи і ласки від цих двох. Бабусю любив за войовничий характер, бо саме вона крутила вуха вуличним бешкетникам, що зобидили її онука. В батька вчився освоювати чоловічі професії і бути господарем у своїй оселі. Тож скопати або ж зорати поле, нарубати та розпилити дрова, підбити стріху чи скласти грубку, відремонтувати взуття та вести господарську роботу у дворі та кошарі – все це наука батька.

Кмітливість та розум хлопця радували Матвія і йому хотілося навчити всього, що знав сам, дитину, яка все таки дуже рано залишиться без його підтримки.

На диво з появою дитини теща стала ріднішою і бажанішою. Зі смертю дочки теща зненавиділа зятя, звинувативши його в її смерті. Тепер це стала рідна мати. Мир і спокій запанував у цих двох домівках. Вони не ділили хлопця, а турбувалися про нього. І він дарував обом посмішку й покору, намагався бути потрібним обом.

Для нього став трагедією час, коли хворіла бабуся. Тоді він перебирався в її дім, змушував пити пігулки, виписані лікарем, слідкував, щоб вона вчасно їла і спокійно спала. Чоловіки тоді ділили роботу по догляду за старенькою. Світ цих трьох крутився у вузькому колі, а скоріше трикутнику. Із своїми братами та сестрами

Мартин зустрівся в дев'ятнадцять років на похоронах бабусі.

Ті зустріли його насторожено і недовірко, а старший син Матвія ходив у відділ, щоб дізнатися, хто це і що він робить у батьків. Дільничий повідомив батька про це і прийшов сам на розмову до Матвія після похорону Марії Вікторівни. Діти батька зрозуміли, але холодно розпрощалися з Мартином. З тих пір він з ними не бачився, не переписувався, не говорив по телефону.

Коли пороз'їжджалася рідня, що з'їхалась на біду, відбулась розмова між чужими і такими близькими людьми сьогодні. Мартин почув від Матвія його історію. Він тяжко пережив правду і зненавидів жінок, що так легко можуть лишати життя своїх безневинних дітей, які не винні в тому, що вона не хотіла дитя, але хотіла насолоди.

Хіть і жорстокість віднині для нього символізує постать жінки.

Саме тому він неодружений, не зустрічався з жінками наодинці і навіть уникав чоловічих розмов про них.

Молодий солдат інколи розповідав своєму сержанту про маму, бабусю і красномовно описував зустрічі та розмови із своєю дівчиною, яка чекає його зі служби.

І тільки ці розмови заважають спокійному і мирному їх спілкуванню.

ЕВЕРЕСТ

Гора цього тижня здавалась накритою покривалом непроникності. Туман спустився в долину і лише вершок могутньої гори виглядав крізь туманну завісу. Я люблю цю пору року, бо в ній загадок більше, ніж в ясний сонячний день. Загадка, містика фантастично влітається в цей замріяний полудень і в ньому можна змалювати, осмислити все своє життя, яким ти його хочеш мати. Ця пора року збуджує уяву, а природа допомагає реалізувати світ навколо. П'ять хвилин на збір і я вже в дорозі, де мрії розширяють кругозір і збуваються у міру твоєї витривалості. Занурившись в природний ландшафт, я поплив з хмарою, як на кораблі. Навколо бушує море, що накочує хвилю на хвилю, викресуючи іскри полум'я, збиваючись в купу, видавлюючи з себе зливу потопу, що накрив мене, не даючи хвилини на роздуми. Я засміявся, відчуваючи себе часткою цього і з цього моменту став на бік однієї з сторін боротьби. Кресалом вимальовував дугу з полум'я, малюючи як пером, виголошуючи на повні груди громо-промову, проголошуючи, що це я, володар дійства на очах людських, чудернацьким малюнком хмар наганяв страх і сміявся, виглядаючи з-за них замість сонця.

Я володів ситуацією і був водночас скоморохом і воїном, полководцем і орачем, виспівував вітряними звуками тих пісень, що заворожують і несуть в долину твій поклик душі. Наймиліший час виклику моїх бажань. Мертве море не бушує, не ламає судна і не годує рибою. Мертве море спить в своїй сутані, осівши в мулисте дно.

І я спав досі, поки не побачив цієї схованої вершини серед грізного марева, що закрило його суть і могутність.

Втомившись воювати і мріяти, впав на слизький потік і спостерігав, як він мене омиває, проносячи поряд уламки попереднього стану моєї душі. Скільки ж в мені цього дріб'язку, знівеченості, що носив у собі п'ятдесят два роки. Я беріг оце сміття, вважаючи, що це мій збудований дім, сад, майбутнє. Повернувши погляд в шалений потік,

здригнувся. Скільки ж треба його, щоб очистити, омити, освятити мене? А вода невтомно полоскала моє тіло, перекочуючи та обтрушуючи, підкладала то деревину, то камінчик. Я віддався їй лише тому, що стомився, інакше було б навпаки – стояв би і ставив їй загорожу, в якій збирав би знову своє добро. Я грім, я блискавка – е, ні, я уламки життя і саме тому вона мене здолала, щоб вперше відчув себе Володарем – Людиною, яка не силою нищить, а створює розум і, створивши та очистивши, віддає людям. Людям з високими повноваженнями у Матінки Природи.

Цього разу я повернувся іншим, повернувся переможцем.

Але вперше ступив у сонячну долину – переможеним. І дивина була в тому, що я був щасливий.

Щасливий – ось основа мого переходу з містики в дійсність. Дійсність життя на землі, а не в думках, які водили мене по пустелі життя.

Ось тепер я є людина з її силою, здібностями і знаннями.

ГАРБУЗ

Ніколи не було такого, щоб легінь сватав дівку, а вона підносила йому гарбуза. А це раптом сталося в нашому селі. Новина швидко облетіла села Біловіж, Глинне, Вежицю, Переходичі, Старе Село, Березове і дійшло до Рокитного. Хтось обурився, інший дивувався, але здебільшого сміялись. Одному Василю було не до сміху. Він знав, що Олеся трохи з причудами, але щоб втнути таке... Цю дівку він любив змалку. Жили в одному селі, на одній вулиці. Вікна їх хат пересміювалися одне з одним при заході сонця, коли червоні промінці на мить застигали то на одних, то на інших шибках.

Олеся любила ці миті і завжди стояла біля вікна, сміючись, як сонечко виграє на Василевих вікнах. Василь і собі почав бачити їх, коли Олеся зобразила цю красу і зайняла перше місце в шкільному змаганні на кращий малюнок. Так і повиростали вони біля вікон у сонячних променях. У них завжди були хороші відносини і їх дружбі зазрили однолітки.

Перші весілля їх однокласників почалися досить рано, а вони продовжували дружити, як школярі.

Батьки та друзі давно їх одружили і навіть діти перестали дражнити їх женихом та нареченою. Василь відслужив армію, а Олеся закінчила художнє училище і почала викладати образотворче мистецтво в школі. Закохана в навколишню природу, малювала картини і дарувала в школи сусідніх сіл, та й своя школа була прикрашена її роботами. Подруги питали в неї, чи пише листи Василь, а батьки були певні, що вона чекає нареченого. Все так і виглядало, з клубу йшла додому сама або з гуртом молоді, що йшов у той бік, про чемність і вірність молодій дівчині знало все село. Може через це старші люди, вітаючись, називали – Лесенько.

Та ніхто не питав її, чи любить вона Василя, тож і вона про це не думала. Насправді ж дівчина страждала від самотності, їй хотілось коханого, бути коханою, але при

цьому жодного разу образ Василя не став перед її очі. Коли туга була занадто тяжкою, брала мольберт і фарби та занурювалась в глибину свого Полісся.

Ліс любив її і допомагав шепотом листя, криком і співом пташок, заколисував дівочу душу. Поверталась додому спокійна та усміхнена. А в руках несла ліки від своєї недуги. Цього разу картина вийшла особливо гарною і легко писалась. На березі невеличкої Ствиги розкинувся широколистий дуб, а висока струнка берізка серед густого поліського чагарника напрочуд була величавою. Тінь дуба простяглась через плесо річечки, долини і торкалась коріння берізки. «Він і тільки він простелить доріжку до мене», – подумала Олеся, накладаючи останні мазки своєї надії. Біля самих воріт стрілась тітка Кулина і, лагідно поглядаючи на дівчину, привіталась.

– Забарилась, донечко, в тому лісі?

– Та ні, ще завидна вийшла з нього, то з тіткою Ганною розмовляла на дорозі.

– То поспішай, дитинко, додому, там тебе чекає доля.

– Дякую, тітонько, – розсміялася Олеся і відкрила ворота, не розуміючи, про що говорить тітка.

Зайшовши в сінешні двері, ступила на драбину до горища. Раптом з глибини хати почула голоси і зупинилась послухати розмову.

– Петре, – говорив знайомий голос старого Крячка, – діти вже давно женихаються, пора вже до хати зятя брати.

Батьків голос весело відповів:

– Зятя не взять, як захоче – сам прийде.

– Ось він і прийшов, – Олеся зрозуміла, що прийшли свати, але хто?

Чомусь на Василя не подумала, він для неї товариш і все. Загорілася цікавістю, та вона тихенько пішла на гору, де в неї була студія і кімната, куди не дозволялось заходити племінникам. Швиденько переодягла спортивний костюм, що ходила в ньому до лісу, на легеньку сукеночку і причесалась. Сходити було лячно, геть забула, як поводитись, як привітатись та що казати.

Якось маячня, ходять в свати, а дівчина нічого не знає. А якщо жених як мавпа?

Уявивши таке, пирснула зо сміху і так увійшла в хату. За столом сиділи батько, мати, старший брат, Василь і його дядько – старий холостяк.

– Оце так сватання – розсміялась Олеся, – казали тітка Кулина: «іди, там доля тебе чекає». Це ти – доля, Васильку? – Оперлася йому на плечі Олеся. – Я й справді думала, що свати.

Всі здивовано дивилися на неї, а вона не замовкала, накладаючи собі в миску голубці.

– Олесю, ти як говориш з сватами? – мати відібрала миску. – Іди вмийся, все лице в фарбі.

Олеся крутнулась на одній нозі і, прямуючи до дверей, щebetала:

– Дядько Гнат сам холостяк, тож хто з них сват, а хто жених?

Ще щось говорила за дверима, а господарі й гості наче помітили. Ще не оговтавшись, почули, що дівка повертається назад. Двері відкрилися, стукнулись об одвірок, зачинились. Мати схопилась, але не вийшла. Двері знову розчинилися і Олеся внесла здорового гарбуза, що мати приготувала для насіння.

– Коли, кому давати гарбуз? – Лець тримаючи його в руках, із задишкою запитала Олеся.

Мати, зойкнувши, перехопила падаючого гарбуза і розгнівано випхнула дочку за двері.

Гарбуз лець zostався цілий, так жінка ним турнула дочку на вулицю. Потім Олеся ще довго думала і не могла зрозуміти, як мати змогла його втримати у руках, та ще й поставити цілого серед двору. За гарбузом слідом вискочив з дверей наречений, а за ним і його дядько.

– Нащо вона нам така? – поспішав він за племінником. – Краще зараз, аніж потім все життя мучитися. Чекай мене, бо я тебе не дожену.

Хлопця видно вже не було, а дядько говорив, говорив, переконуючи швидше себе, аніж племінника, що добре

вчинив, не одружившись з Марусею-вертихвісткою, отакою ж, як оця.

Мати ганяла навкруг хати Олеся полотняним рушником і причитала, що таку стару дівку ніхто заміж не візьме

– Я бачу, що не діжду онучку побавити, – мати стомилась і, тяжко дихаючи, сіла на стільчик, що стояв біля стодоли.

– Що ж ти за дитина така, он Галя скоро друге вродить, а ти все в малюночки граєшся.

Олеся підійшла до колодязя, набрала кружку води і піднесла матері, та мовчки взяла і стала пити.

– Мамусю, невже ви хочете, щоб я за Василя вийшла? Він мені з дитинства товариш, а любов – це інше. Ви ж тата любили, як згоду давали.

Їй раптом стало шкода себе і те, що вона віддавала лісу, тепер бурею сколихнуло душу і вона розплакалась.

– Мамо, я ніколи Василя не вважала женихом. Ми жодного разу, навіть жартуючи, не цілувались.

– Ти ж його з армії чекала?

– Та не чекала я, звикла, що з дитячих років нас так прозивають, то й мовчала. І він це знає, а чому прийшов, не попередивши мене – гадки не маю. Жартома цей гарбуз з городу приперла, мало не луснула.

– А й правда, такий тяжкий, всі руки мені обірвав! – розсміялась раптом мати.

Почувши жіночий сміх, вийшли батько з сином, стали на порозі і мовчки спостерігали, як мати витирає личко своєї дочки, а та у відповідь цілує їй руки.

САМА КОХАЮ

Весело проводили час здобутків і витрат. Весело заробляли, іще веселіше витрачали. Що ж ми справляли? Свято? – наче ні.

Розпач – ні.

Ми славили свій труд, здоров'я, знання. Слава Всевишньому – кажемо ми в такому випадку.

Чому? – це питання, яке заставляє задуматись і знаходити істину у відповіді на кожне питання.

Ось це «чому?» з нами завжди і ми разом з ним намагаємося відповідати і розуміти створене нами.

Виношуємо Ідею і ніколи не задаємо питання – чому? Якби саме з цього питання починали мріяти, ми ніколи не мріяли б і не створювали на перший погляд не підвладне нам, не по силі ні фізично, ні матеріально.

Ось саме «чому?» – має значення після дії, а не до того.

Створимо щось на зразок вже створеного і от саме тут воно – велике «чому?» – стає в пригоді, ми характеризуємо ним же створене і встановлюємо причину невдач.

Якщо мріяти і випереджати невдачі, то ми б не розвивалися і були б схожі на роботів, на яких сьогодні покладаємо надії. Та скільки б не створювали штучних заміників – природу ще ні в чому не перевершили.

Я знаю, що ми бажаємо створити нестворене і в ньому знаходити своє вдоволення і задоволення, але чим?

Відповідь одна – СОБОЮ.

Ось це і є основа до мрії і її кінцевого результату.

КВІТИ НА АСФАЛЬТІ

– Прийди, прийди вчасно, – просила Леся свого чоловіка.

Він мовчки збирався на роботу, роблячи вигляд, що не чує прохання.

Не витримавши, в серцях прошипіла йому в спину: «Не повернешся вчасно, можеш не повертатись зовсім».

Він зупинився, повільно повернув до неї обличчя і зло відповів: «Не чекай».

Погляд її блакитних і вицвілих очей затьмарився сльозами, скрипнувши напівгнилими зубами, відчеканила: «Не прийдеш – привезуть». В її голові роїлись картинки, яких вона не могла позбутись – це продовжувалось не один рік. Вони виснажували її до нестями і на деякий час зникали, поки вона лікувалась в неврологічному відділенні. А тепер з новою силою вони з'явилися одна за одною. Десять років страждань біля ліжка сина, який лежав нерухомо. Два роки після його смерті не була адаптована до життя в середовищі, де виросла, пройшла щаслива юність і після одруження постала суцільна ніч.

В училищі вони кохали один одного, там була воля від нагляду батьків і молодь вперше ступила на дорогу самостійного життя. Вже дорослі, вони віддалились дорослому життю і щастя закінчилось раніше, ніж юність. Вагітність була важкою і непередбачуваною. Приховували, поки не стало видно великий живіт, який стягували великою марлею та одягом по новій моді – пряменьке платтячко без виточок трохи вище колін. Вона була перша модниця і подруги заздрили їй. Пара була гарною і турбота молодого хлопця на заздрість дівчатам була підкреслено вираженою.

Дитина народилась калікою, інвалідом першої групи і змінити стан дитини було вже неможливо. Молодій парі і їх батькам запропонували віддати дитину-інваліда в будинок малюка та її набожна бабуся і мама не дали згоди. Син не послухав своїх батьків і не покинув кохану з дитям.

Для всіх ситуація розрішилась благородно і згідно з чинним законодавством. Молоду пару розписали в РАЦСі і

з незакінченою освітою відпустили в самотійне життя. Поки була жива бабуся, ніяких проблем молода пара не відчувала, та тільки її не стало, всі біди молодого життя впали на цих трьох – дорослих людей і малюка. Мати, яка все життя прожила з бабусею, знала, що всю роботу виконає її мати, і не намагалась втручатись туди, де і без неї все буде гаразд. Як і дочка, молоденькою народивши, вона так і не вийшла більше заміж. Тепер на її руках раптово залишилось двоє дітей і внук. Жінка не знайшла іншого виходу, як поринути в горілку з головою. Ще молода і повна сил, згоріла від перепою і, не відчуваючи мук, звечора заснула на сіновалі, а вранці пожежники знайшли її серед згарища.

Перелякана молода пара деякий час жила у батьків жениха, а згодом повернулась у свій дім і зажила власним життям. Денис працював ремонтником разом із своїм батьком, а Настя залишалась з сином і намагалась бути господинею невеличкого будиночка, що звів її дід. Та підростала дитина і їй стало важко його підтримувати, робити з дня в день, з ночі в ніч одну і ту ж роботу. У вихідні дні Денис десь зникав – то на рибалку, то в ліс по гриби, а зимою на якісь підробітки. Здоров'я Насті стало тягарем для нього. Вона зривалась на ньому та на дитині, тепер жодного дня не було без сварок. І їх сімейне життя, яке вони обоє намагались будувати, почало рушитись. Ніхто з них не намагався почути один одного, поступитись чи змінитись, і крах став неминучим. Рік за роком вони віддалялись і любов почала переходити в ненависть.

Денис не посмів кинути дитину і кожного дня повертався додому, хоча йому цього дуже не хотілось. Батьки жаліли сина, допомагали чим могли, та становище в сім'ї стало загрозливим. Іванкові було майже десять, розумний не по рокам хлопчик відчував на собі характер матері та батька. Після роботи Денис брав на руки сина і носив по двору, розповідаючи казки та байки. Одного разу дитина, відчуваючи батьківський смуток, обняла за шию і притиснувшись до колючої щоки батька, тихо запитала: «Тату, ти мене покинеш і кудись підеш?». Денис плакав, обнявши сина за худенькі плечики.

– Ні, синочку, я без тебе не можу жити. На роботі без тебе скучаю і вночі приходжу на тебе подивитись.

– Я знаю, татку, я це бачу.

– Як? То ти тихенько заплющуєш очки, коли я приходжу?

Він ніжив сина і насолоджувався дитячим сміхом. Такі розмови почастишали останнім часом. Він задумався: а чому син питає такі речі, може Настя дитині щось каже? Та тривожити сина запитаннями не став. Смерть сина підкосила і його. Замкнувся в собі. На запитання батьків відповідав неохоче, а вдома геть перестав розмовляти з Настею. Вона сприйняла це як докір, що не вберегла сина, і черговий раз опинилася в лікарні. На цей раз з ним серйозно розмовляв лікар-невропатолог. Що міг повідати Денис? Розповісти, що вони давно стали чужими і він не має на неї ніякого впливу? Чи те, що вона щоночі кладе під свою подушку ніж і він не знає для кого. Цього говорити він не міг і, вислухавши лікаря, кивнув на знак згоди з ним.

Виходячи з дому, вирішив... Все! Він ні її не рятує, ні себе. Бо лише мучать один одного. Звечора віддав Насті платню за місяць, забезпечивши всі витрати по дому.

Забрав одяг, одягнув на себе нове і пішов. Він вже подав заяву на звільнення і умовив начальника підписати у директора.

Його розуміли і співчували, та хто може допомогти в такому горі, як стосунки подружжя?

– Куди підеш? – запитав Фелікс Панасович, його начальник.

– Не питайте, бо не знаю, але думаю, що краще виїхати звідси, бо Настя буде шукати, переслідувати. Їй треба навчитися жити без мене і тоді все стане гаразд. За два роки, відколи немає дитини, вона ні разу не пробувала влаштуватись на роботу, а вдома нічим стало займатись. Сором жаліться, але я розповідаю для того, щоб коли вона сюди прийде, візьміть, будь ласка, її на роботу. Вона не лінива, просто випала з життя. Я буду вам дуже вдячний. Крім вас, ні до кого звернутись. Фелікс Панасович, будь ласка, не відмовте моєму проханню. Я тут зібрав невеличку суму грошей, візьміть і платіть за роботу їй, бо коли вона

буде тут, то буде під вашим наглядом, а я влаштуюсь – буду висилати потроху.

Фелікс Панасович дивився на схвильованого свого найкращого працівника і слухав неймовірну річ. Він не може впоратись з подіями в сім'ї, пробує своєю відчайдушністю захистити кохану жінку від біди. Він не знав, що відповісти.

– Як я буду це робити, ти подумав?

– Так. Вам доведеться розповісти директору.

Фелікс Панасович довго дивився на Дениса. Перед ним стояла молода людина, змучена життям і без надії на краще. Їде в світ, якого не знає. Віддає останнє, щоб не залишити біду, а взяти з собою. А він зневірився в молоді. Ось вона – чиста і нещасна, благородна і беззахисна. Поклав свою мозолисту руку на плече Дениса і з батьківською турботою тихо сказав:

– Їдь, шукай. Хто не шукає, той не знаходить, а я допоможу їй. Гроші візьми з собою, вони допоможуть тобі не впасти в безнадію. – Обняв хлопця, лягнувши по плечу, легенько відштовхнув. – Їдь.

Прошло п'ять років. Денис повернувся до батьків вже не сам, поряд з ним була чорнява молода жінка, яка тримала на руках сина. Батьки отримували листи і світлини від Дениса і радо зустріли онука з невісткою. Втомившись, жінки з дитиною полягали спати, а чоловіки вийшли на подвір'я. Син допитливо подивився на батька.

– Розкажи, чого ти мені не писав?

Батько опустив білу як сніг голову і тихо повідомив:

– Вона народила дівчинку, але таку ж, як і першу дитину, дала грудь, покормила і, підійшовши до вікна, викинулася разом з нею.

Денис, схопившись за голову, закричав, як поранений звір і впав батькові на руки. Здорове тіло чоловіка билось в істериці, яку не можна було зупинити. Старий батько не міг дати своїй дитині загинути від болю і виливав відро за відром холодну воду синові на груди. В будинку мирно спали ті, що заслуговували на захист і щастя, тому обоє чоловіків боролись самі з собою, оберігаючи їх сон.

СКАЖИ МЕНІ...

– Я нічого нікому не скажу. За умови, що слова мої умножаться, приймуть зворотній напрямок і зміст, який в них не вкладав і ніколи не сказав би.

– І що? Ти будеш мовчати, щоб тебе не звинуватили в зраді, в обмовлянні людини чи винесенні вироку людям?

– Можливо, боюсь і цього, та кожне слово має не лише один зміст в собі, а стільки, що навіть подумки не зрахуєш.

– Зрозуміло, чому ти мовчун. Ти боягуз.

– Вибач, а ще можна сказати: вдумливий, серйозний, розумний, мудрий і т. д. – синоніми безкінечної доброти. Антоніми – зась.

– Щоб зрозуміти людину, треба знати його чи її характер, схильність до чогось і ще багато чого, що характеризує людину.

– Значить в людині закладена безконечність, яку треба вивчати, щоб визначити її здатність до дії?

– От і основа. Скажи мені, а я тебе визначу як особистість...

МАЙЖЕ НІКОЛИ

Обабіч густого лісу розташована оаза, створена людьми. За високим парканом стоїть невелика приземкувата будівля, на вигляд їй років сто. З дверей, що ледь тримаються на іржавих петлях, виходить вона – та, яку я шукаю стільки ж років, скільки їй сьогодні виповнилося. Маленька кучерява голівка лежала на моїй долоні і верещала так, наче це була доросла людина. Дивлячись на личко крихітки і чуючи рик, а не писк, було моторошно. Це мене так настрашило, що я зник в той же день на всі ці роки. Проте картина стоїть перед моїми очима досі. Ті ж дерева шумлять, щебечуть пташки, літають комарики, бджілки, квіти за цей час не втратили і не змінили свій колір, трава і мох так і ваблять своєю прохолодою. І лише старезний будинок нагадує про мій вік і час, який я хочу повернути назад. Це вона – дитина, перед якою все життя відчуваю сором і гріх, якого не можу позбутись ні в серці, ні в душі, ні в думках. Багато зробив для того, щоб позбутись цієї тяжкої і непосильної ноші гріха для людини, яка не має на руках слідів крові, лише мораль, що не дає вільно спати, дихати, відчувати смак їжі та життя. Мій великий і відчутний у всьому тілі біль вини не щез за вісімдесят дев'ять років мого життя.

Молодий, палкий до любові і кохання організм хлопця в один з найпристрасніших днів закоханості не витримав ніжних стискань рук, що пітніли при першому доторку. Губи, що з'єднались в гарячому поцілунку, запалили два тіла так, що, палаючи один в одному у нестримному бою любові і пристрасті, звивались і стогнали, піднімаючись над землею і падаючи наче у прірву, сотворили те, що народилося замість дев'яти рівно через сім місяців.

Ні я, ні вона не забули тої могутньої і святої ночі. Вірно оберігали яскравий з сяючим блиском сонячного променя ранок, ніхто і нічого не затьмарив його всі сім місяців. Таємниця оберігалася всіма видимими і невидимими силами природного устрою і були певні, що проне-

семо цю мить через все життя. Такою ж бажаною і здійсненою, що втілилась в нас і єднала плодом, що росте в утробі одного з нас і наповнює своєю присутністю обох, кожен день дарує сили відчуття тієї ж насолоди, що тримає наші тіла збудженими та ненаситними до земного життя. Я не чув тоді співу пташок, співав сам і горів і в роботі, і уві сні щастям. Саме щастя я бачив в очах коханої, яка з радістю насолоджує мене і я на крилах носився навколо своєї квітки, п'ючи нектар любові.

Мить тої ночі і мить, коли на руках тримав наш витвір кохання, злились у стражданнях всього мого наступного життя.

Солодка мить покриває гори горя. А в мене навпаки – солодка мить покрила моє життя чорним покривалом ночі гріха.

Я метався по білому світу, шукаючи місце, де хоч би на мить вдалось позбутись болю, який гострим лезом пронизав мою чисту душу. На кожному новому місці в перші години прибуття я бачив день надії, та це був лише день. Нова дружина огортала мене своїми руками лише один день, коли я відчував від них тепло, турботу, ласку, а далі – пута, що тиснуть при кожному порухові і нестерпно печуть при доторку тіла.

На земній кулі не стало для мене місця і я повернувся назад. Знаю – це треба було зробити раніше. Та надія, живуча у ще сильному тілі, гнала мене у своєму вихорі і я вірив у неї – силу, що в мене є – знайду, осяду, проживу.

Тепер її нема, ослаблене тіло ледь тримається на в'ялих ногах і зосталось одне: просить у тої щасливої миті прощення, щоб не носити цю ношу ще й на тому світі.

Моторошно подумати, як зустрине мене вона – та малесенька дівчинка з громовим голосом віщунки минулого, в якому я прожив, як у пеклі.

Багато святих місць я відвідав, перед святими іконами стояв на колінах і ревно сповідався священикам. Та жодна днина не зменшила мені болю – лише нагадувала ту ніч насолоди і знімала притупленість мого болю, наче чистила до лоску мій гріх, щоб відчутніше мене мучив.

За весь цей час я нічого не знав ні про кохану, ні про дитину. Сподівався, що воно не вижило – і як завжди помилився.

Двері зі скрипом, повільно, щоб довше помучити мене, відкрились. Я стояв перед ними на колінах, щоб не пропустити моменту, коли побачу її і впаду до ніг, як перед святинею, а не карою всього мого життя.

Двері відкрились і я з жахом побачив великого чорного kota, що повільно виходив з-за них. Побачивши мене, втупив зелені очі, неспішно підняв свій пухнастий хвіст і закрутив його перед стрибком. Від жаху моє волосся піднялося, стало як дріт і настовбурчилося, як його хвіст. Я зрозумів – стою перед нею.

І знову ця мить злилась в одне ціле з усім, що було до цього, я не витримав і повалився на бік зі скрюченими руками, які склав для зустрічі перед собою, а ноги випрямити не зміг.

Що далі було – не пам'ятаю, але в такому стані пролежав місяць, як розповіли згодом лікарі.

– Що ви робили перед дверима історичного музею? – допитували мене слідчі. Я й досі не знаю, про що мене питають, тож не відповідаю.

Та на душі мені стало легко і спокійно. Для себе зробив висновок. Таки я випросив прощення у своєї дитини за те, що покинув таку крихітку й ту, що кохав.

Непрощений гріх треба вистраждати саме там, де його сотворив.

БІЛЬ

Радісно проходили богослужіння в церкві Святої Параскеви. Ми весело готувались до свята і залишали на столах свої пасхальні вироби для підношення парафіянам. Нам не хотілось виглядати дітьми, тож ми готувались, як дорослі. Йдучи до недільної школи, вдягали найгарніше вбрання і дбайливо чепурили волосся. Під час богослужіння серйозно сприймали молитву і ревно молились. Наш наставник отець Никифор був задоволений нашим «прилежанієм» і заохочував всілякими подарунками, найдорожчим з яких для нас був образ Святого Миколая і Матері Божої. Той, хто удостоювався цього, був першим на сповіді і до святого причастя.

Я так хотів отримати таку нагороду, що готовий був днювати і ночувати при святому престолі, щоб вчасно допомогти батюшці та обслузі церковного вітваря.

Мало кому з послухників вдавалось так гарно вивчити завдання по співанню псалтиря, як мені, та чомусь мої старання вихователь сприймав як гординю, а не смиренство.

Я вже шкодував, що отримав таку нагороду, і почав навмисне пропускати навчання.

Нелегко мені це далось, та я знову отримав зауваження.

Через деякий час я пішов з недільної школи. І назавжди порвав зі знаннями релігійного напрямку.

Моя дорога була проста і не позначена якимись намаганнями пробитись в іншій сфері життя. А пригоди були не більші й не менші, такі ж, як у кожної пересічної людини. Молодий і сильний, не обтяжений особливими проблемами, я розквітав як квітник при дорозі, яким одні милувались, інші проходили, не помічаючи.

Щоразу, проходячи перед святим місцем, даремно зупинявся, хрестився, інколи молитовно складав руки і ревно молився. В моєму житті нічого не мінялось.

Моя дорога була чистою, непорочною, добродісною. Я залишався тим же хлопчиком, що й у недільній школі.

Коли пишу ці рядки, хочу впевнено сказати одне. Один раз і вчасно вихователь мені вклав у руки Святий хрест і я його проніс таким же чистим, яким він мені його дав.

Але він забрав у мене повагу до справедливості життя. Я не просив нагороду, а заслуговував старанням. Можливо не так, невірно, але для цього я працював і був готовий до труднощів, а не полегшення. Є стандарт, в який вкладається розуміння того чи іншого вчинку, але нема стандарту для самої людини. Вона єдина по природі своїй, але склад її розуму є індивідуальний. Саме вчинок людини по своєму розумінню є її основною рисою характеру, а вже потім людина прилаштовується до кимось виданого стандарту.

Пишу не від образи, яку ношу все життя, як може здаватись, а для того, щоб застеретти тих, від кого залежить те, як оцінити маленьку дитину вірно і не нашкодити крихітці на весь вік.

Непевність в собі лишила мене самотнім. Я був би ревним ченцем, вірним традиціям релігії, і це воістину дорога, на якій був би щасливий. В цьому я впевнений.

ВЕСЕЛКА В ЖИТТІ

Хлопець лагідно поглядав на дівчину, що стояла, хмурячи личко, опустивши голову.

– Де ти, Андрійку, ночував?

– У бабусі, кохана.

– Я була там опівночі, ти не приходив.

– Неправда, на сіновалі спав ще з вечора, чому не розбудила?

– Мені тітка Ольга сказала.

– Багато жінок – багато пліток, – розсміявся хлопець.

– Я не пліткарка, мені було соромно зустрітися з тіткою біля лазу. Вона бачила, як я до клуні ходила.

– Ось чому вона сьогодні на мене поглядала та жартувала, що я сонько і все проспав.

– Ось бачиш, я правду кажу.

– Ну добре, серденько, не хмур своє личко, яке мені хочеться цілувати.

Діти-сироти росли в одному дитбудинку, були родом з одного села і на канікули приїздили до бабусь та рідні на відпочинок.

Клавдія не знає своєї рідні, але її прихистила у себе жінка, яка ніколи не виходила заміж і не народжувала.

Якось приїхав до сусідки онук з сиротинця на літо відпочивати і вона почула його розмову з бабусею про те, що в дитбудинку є дівчинка, дуже гарна, та їй нікуди їхати, в неї немає рідні.

З тих пір неспокій поселився в Христининому серці. Прожила вік, як у полі бузина. Не цвіла і не родила, може б хоч цій дитині радість принесла. Стала навідуватись до сиротинця, сімдесят кілометрів – не далечінь. Андрійко познайомив з дівчинкою, на вигляд хворобливою, худенькою і сором'язливою. Як магнітом тягнуло Христю до Клавдії. Наче це її дитина, загубилась серед людей і тепер вона знайшла. Не намагалась вдочерити, бо самотня, а таким не дають дітей на виховання, та віднині втратити дівчинку не збиралась. Два рази на місяць привозила харчі

дитині, вишивані носовички, тепленькі шкарпеточки, в'язала рукавички. А на святе Різдво дівчинка пригорнулась і тихо прошепотіла: «Я так чекаю тебе, матусю». Всю дорогу назад Христя плакала і від щастя почутого, і від болю марно прожитого життя. І вже на літні канікули того ж року під відповідальність бабусі Андрія відпустили дівчинку разом з хлопчиком у село. З тих пір пройшло п'ять років. Діти, як брат і сестра, набирались сил та вчилися жити в сімейному колі, їли і спали в тій хаті, де заставала їх ніч. А бабусі перегукувались через паркан, щоб бути спокійними за своїх чад.

Христя тепер берегла кожну копійчку. Бо її донечка росте і треба вже збирати придане. Їй і в голову не приходило, що діти можуть розійтись. Добудовуючи щось біля хати чи ремонтуючи, радилась з сусідкою, тепер все мало значення на довге майбутнє. Обидві жінки були згодні з таким рішенням і дітей привчали до роботи, яку треба знати по господарству. Клавдія вже вміла в печі розтопити і зварити, замісити тісто на хліб та на пампушки. Вчилась і здавала екзамен, мама Христя ставилась до цього відповідально і вимагала такого відношення від учениці.

Андрія вчила бабуса і дядько Трохим, тітчин чоловік. Обидві сім'ї були задоволені дітьми: слухняні, не ліниві, не сперечаються, не сердяться і таки багато допомагають по господарству.

Цього року був у дітей випускний, бабусі їздили на свято і вперше бачили, що їх діти стали дорослими, коли почули їх подяки вихователям. Це були промови досвідчених молодих людей. Бабусі сплакнули, а Христю огорнув страх, що дівчинка вступає в університет, а це означає – покине її. Хвиля забутого болю повернулась до неї і захлснула всю. Непритомну відвезли до лікарні, де вона в напівсвідомості повторювала одне – «Клавочко, не йди».

Дівчинка не відходила від ліжка ні вдень, ні вночі і, тримаючи її за руку, крізь сльози шептала: «Мамусю, рідненька, не кидай мене». Вони почули одна одну і ось знову разом вдома.

Ні Андрій, ні Клава не збирались вступати у вуз на денне навчання. Ці діти вже взяли на себе турботу про бабусь і своє майбутнє життя розписали на п'ять років вперед. Почувши про це, Христя ожила і також вирішила себе присвятити цій маленькій пташці, що вилетіла з теплого гніздечка в життя.

Весілля справили через півроку, прибравши пліт між сусідами і зробивши одне велике подвір'я між будинками. Дітей посадили в хаті Христі, а дві бабусі, як дві голубки, почали чекати: одна правнука, інша – внучку. Молодь не забарилась порадувати своїх опікунів і народили двійню дівчаток: Оленку і Христинку. Кожній бабусі по прянику – жартували жінки. Стара Христя перед маленькою стала на коліна і низько вклонилась.

– Ти нагородила мене, Клавачко, цим маленьким янголятком і змістом мого прожитого життя. Я лише пригорнула до себе зів'ялу стебелинку, а вона віддала себе всю, щоб я була щасливою. Дякую тобі, моя рідна донечко.

Клава взяла материні руки, поклала собі на голову і попросила: «Благослови мене, матусю, на життя достойне, яким прожила ти».

СОНЯЧНИЙ ПРОМІНЬ

Сонце світило в очі немилосердно. Йти було важко, ноги вгрузали в болото і от-от провалишся в цю трясовину з головою. Ніхто не видав стогону, хоча хотілося кричати так, щоб до землі гнувся цей густий ліс з його непрохідними хащами. Диво було не в тому, що ми, ховаючись самі від себе, кинулись в цей загадковий ліс, а те, що ми вирушили без провідника і йдемо лише по компасу. Нас було п'ятеро відчайдухів, п'ятеро безумців, що вирушили на вірну смерть. Та практики казали: якщо є серед нас хоч один щасливий – пройдемо без пригод.

Знали ми один одного мало, та вважали таким щасливим Панаса, який виходив сухим з будь-яких обставин, тому і поклали цю місію на нього. Він, як і ми, розумів, що це народна мудрість, вона вселяє надію в тих, хто не має іншого виходу, як ризикувати. Він з мудрим виразом обличчя підтвердив це і дійсно подав кожному з нас соломинку, ну а хто її зможе використати – покаже час. І час дійсно показав, що страх вивільняє такі речі, яких ти ніколи не чув, не те що бачив.

Панас перший провалився в болотну твань і саме тоді, коли ми були по двоє, з обох боків від нього. В кожного з нас був кийок довжиною метри два, і жоден не хотів простягнути свій йому. Ті, що були попереду нього, – вже в безпеці, ми з Оленою позаду – приречені.

Панас, бовтаючись, вже занурювався і, плюючись грязюкою, кричав – «Спасіть!».

Коли Костюченко з Богданом, опустивши голови, пішли, ми простягнули одну з палок йому. Рука торкнулась кинуті палиці і спрацювала скоріше, ніж Панас зрозумів. Він швидко обперся на неї і одразу завмер.

З цієї хвилини він був уважний до кожного руху. Ми стояли, завмерши, навколо нас хвилию проходив якийсь рух поверх болота, та ми не розуміли і не намагались зрозуміти. Вся увага була прикута до того єдиного, від кого залежало, що буде з нами.

Олена потерла груди, а в мене крутилась голова. Панас стояв по плечі занурений і, здавалось, забув, що йому треба робити далі.

Він повільно повернув голову і видихнув: «Стійте». Ми переглянулись і втупили очі в нього. Він чекав доти, доки перестала хвилюватись поверхня і лише тоді, поклавши палицю поперек, ближче до тіла, став повільно підтягуватись, опершись на неї. Він сам підбирав їх у лісі для нас з молодих буків і надіявся тільки на неї.

Підтягнувшись, відпочивав, за чимось спостерігаючи і, коли зміг лягти грудьми поперек палиці, попросив: «Подайте мені кінець своєї палки і тягніть». Ми виконували кожне його слово.

Скільки часу тривало це випробування, ніхто не знає, але Панас доказав, що він дійсно щасливий.

– Повертаймо назад, далі ми не пройдемо.

Ніч застала нас серед болота, голодні і змучені, ми все-таки спали до самого ранку. Світанок нас розбудив сонячними променями і ми вперше усвідомили, що врятувались чисто випадково. Якби Панас не знав і не мав навиків виживання в цій місцевості – кінець страшної смерті був неминучим.

Витримка, холонокровність, жага до життя були основними характеристиками Панаса Ковбеля.

Свою дитину ми з Оленою назвали його іменем і згадуємо його як рідну людину, що подарувала нам нове життя.

НЕВДАХА

– Ганнусю, йди, моя маленька, до мене, – покликав батько чи то дядько. Воно собі сиділо в пісочку і щось там рученятами ліпило.

– Гануся-а-а-а! – гукнув голосніше. Воно не ворухнулось.

– Ганко! – вже крикнув чоловік.

Дівчинка здригнулась і повернула голівку, на якій злякані оченята займали півличка.

– Йди сюди, – вже сердито повторив чоловік, насупивши брови, яких чомусь геть не було на місці. Та грізне лице справило на маля враження і воно, підхопивши дерев'яну ляльку, побігло не до чоловіка, а в дім. Він зайшов за нею і знову покликав, та вона, сховавшись під припічок, тихенько там сиділа, притиснувши до себе ляльку як захисток. Він знав – це єдине місце в хаті, де їй дозволялось гратися, і підійшов до печі. Присів і дивився на малятко своїм невиразним поглядом, зітхнувши, відкрив долоню, на якій лежали цукерки, і подав дівчинці. Вона не зводила оченят з його обличчя і не дивилась туди, куди йому дуже хотілось. Він намагався подружитись з цією маленькою красунею, та в нього виходило навпаки, страх її тільки дедалі зростав.

Він не пам'ятав себе малим. Не було в нього ні батька, ні матері, хто б приголубив або навчив цих навиків. Йому здавалось, що їй не подобаються лагідні слова, тому реагує лише на суворий окрик. Все своє підліткове життя він вивчав і пізнавав життя сиротинця і саме цей колективний уклад йому знайомий, він у ньому знає кожну кому і крапку закону писаного і неписаного. І скільки разів він не починав самостійне життя, в нього нічого не виходило.

Сиротинець, школа, технікум, гуртожиток, армія – колектив, тюрма – колектив. Різні за змістом, законом, виживанням.

За свої сорок років пройшов і вивчив найосновніші закони природи і людини, а впоратись і виховати це

маленьке створіння не вміє. Розчарування межувало зі злістю і місця любові тут не було. Не було в нього, дорослого і досвідченого, цих знань. А в цієї маленької крихітки були любов і страх. Хто з них стане кому вчителем і керівником по життю – ще невідомо.

Цукерки лежали на долоні, та крихітка жодного разу не поглянула на них. Ще раз зітхнувши, він майже швиргонув їх до ніжок дитини, та вона не здригнулась і не схопила до рук. Вийшовши на поріг, роздратовано закурив і раптово злість перейшла в образу.

Півроку живе в цій оселі, де мешкає самотня жінка з дитиною. Після звільнення вирішив податись на село, де менше спокуси такій людині, як він, і розпочати нове, зовсім нове і незвідане життя. Стають же хлопці господарями в своїй сім'ї, хаті, полі. Невже в нього ніколи нічого не вийде? А якщо ні, то життя непотрібне і не варто від нього отримувати одні покарання і страждання. Порівнюючи себе з іншими, бачив наглядно: не є гіршим, мужик як мужик, вольовий, сильний, має освіту, руки, ноги, голова – все на місці.

Жодного разу не мав жінки, яка б його кохала. Ось навіть це маля жіночої статі, і те його боїться, а не любить. Ласощами її не приманив, а чим же відштовхнув?

По приїзді швидко влаштувався на роботу в одного фермера, господарство якого велике, є техніка, п'ять гектарів поля, і в лісництві він не остання людина. Не зважаючи на судимість, прийняв і порадив піти в квартиранти до однієї з його працівниць. Жінка молода з дитиною, хата в неї велика і чоловічі руки в домі потрібні, тож за оплату можна домовитись.

– Як тобі? – розсміявся.

– Ой, не знаю, на два господарства не матиму сили.

– Ну-ну, – і собі звеселився Роман Іванович, – ти там відпочив, тепер надолужуй.

Він проїнявся до господаря повагою, людина не тільки брала його на роботу, але потурбувалась про житло і майбутнє. Тоді чоловіку здалося, що так все гарно складається, наче хто сіє йому майбутній врожай. Та за ці

півроку зрозумів: сіяти йому самому, та ще й невідомо, чи буде що збирати.

Семен все частіше почав задумуватись, чи варте таке життя його або навпаки.

Дитина раптом заплакала і він схаменувся. З його провини маля сидить під піччю. Зайшов до хати, взяв Зоряночку на руки і витер долонею личко. Чомусь мати назвала дитину Гапочкою – ім'я не сучасне і геть не підходить дівчинці з таким гарненьким личком. Вона не схожа на маму, а батька не бачив. Він називає її зірочкою – Зоряночкою, але лише тоді, коли її матуся вдома, інакше дівчинка не реагує на поклик.

– Ти щось хочеш, маленька? – Він уникає називати її на ім'я, настільки воно йому не подобається.

Дівчинка показала на відро.

– Ти водички хочеш? Я дам тобі молочко. Скоро мама прийде і нас нагодує.

Він змінювався, коли торкався дитячого тілечка, ставав лагідним і приємним, саме тому дівчинка раптом його обняла і поцілувала в колючу щоку. Мало не впустив дитину з рук, серце заніміло і очі зволожила сльоза. Вона його любить! Серце забилося з шаленою швидкістю, він обережно поставив дівчинку на стільчик і тремтячими руками налив у кварту молока. Рученята, маленькі рученята вихопили кварту з його рук і губенята зацмокали, наче біля маминої цицьки.

Саме з цієї події, з цієї хвилини, почалося його майбутнє життя. Напившись молочка, маленька господиня його життя одразу заснула. Взяв дорогоцінну ношу і з любов'ю поклав в маленьке ліжечко, сів біля неї, спостерігаючи і оберігаючи скарб, який дала доля.

Повернувшись з роботи, Люба застала картину, від якої кров похолела в жилах. Дитина лежить, напіввідкривши ротик, в руках тримає ляльку, а біля неї, схилившись, задрімав п'яний квартирант. В голові пронеслась жахлива картина. Вона часто залишає трирічну Гапочку в хаті одну на три-чотири години, наклавши їжу і постеливши на підлогу постіль. Дитина звична до цього – сидить, грається,

засинає, їсть, п'є молочко, коли хоче. Ще жодного разу не було проблем, хіба що може сонненька впієтися.

Квартиранта в цей час не повинно було бути вдома і це найбільше її злякало, адже господар попередив, що він з тюрми і за надане йому житло додав платню.

Підбігши до ліжечка, схопила його за голову і так рвонула назад, він аж охнув від болю. Схопивши дитинку на руки, стала оглядати, чи не ушкоджена. Гапочка відкрила оченята, обняла маму і знову заснула.

– Ти чого? – запитав Семен. – Мало мені шию не скрутила!

– А ти чого уклався на дитя? – прошипіла Люба.

– Та я чекав поки вона засне і заснув сам. Цю ніч працював, то дали відсипний. А ти чого дитя саме кидаєш в хаті?

Вони шипіли один на одного, сперечаючись, поки дитина не прокинулась. Диво для Семена продовжувалось – Гапочка протягнула рученята до нього і він знову відчув на своїх грудях дитячу голівку. Щемом розлилася гаряча кров і серце знову затрепетало. Поцілував дівчинці голівку і знову м'яке волоссячко окутало його лице.

– Люба, виходь за мене заміж, – неочікувано для самого себе випалив він давно заготовлені слова.

Вона повільно підняла на нього очі, хвилина важкого биття серця здалася вічністю, ще мить – і він впаде замертво.

– А ти візьмеш мене таку?

Враз обоє наче отверезіли, відійшли від непритомності. Великі і сильні руки обняли її з дитям, і голови всіх трьох схилились один до одного.

Весілля було скромним і сімейним, Гапочка сиділа за столом тепер з батьком, а мама подавала на стіл.

Семен зробив все, щоб цей день був заповнений тільки радістю. Вдочерив дитину, одружився з мамою і за столом тепер сиділа сім'я, про яку він так багато мріяв.

САМОМУ СЕБЕ ЛЮБИТИ

Ніхто не знає, як бути під час свого, а не чужого бажання.

Бажання – є одне з ключових в людині. Візьмемо з прикладів життя, не відходячи від тези – Я. Мені здається, що ніколи не зникне бажання – Хочу.

Хочу їсти.

Хочу пити.

Хочу одягнутись.

Хочу любити.

Хочу, хочу, хочу, хочу, – безкінечне хочу.

Є лише одне заперечення – не можна, не треба, не тобі.

І одне потужне – Хочу.

Як же його задовольнити, щоб бути вдоволеним і насиченим? І чи наступає перенасичення ним, великим і ненаситним – Хочу?

Відповідь: Немає і не може бути, тому що людина, в якої зникає бажання – мертва.

Чи вірно це для природного дійства і чи людина не заставляє природу напружуватися, щоб виконати ці бажання?

Відповідь: Так, людина заставляє природу анулювати і створювати себе сильнішою, потрібнішою і величнішою.

В чому це проявляється? В стабілізації створеного і продовженні вікової сталості, а в результаті потрібнішого людині в своїй сталості, яку людина підтримує і нечасто знищує, перекинувши саму себе.

Велич Людини безмежна.

Обмежений лише вік, але вона встигає залишати своє хочу – в труді створеного і невідвладного природним дійствам розрухи.

МІСТИКА ЧИ НІ

Вперше в житті ненавиджу сидіти, склавши руки, і жаліти самого себе. Ніхто не знав, де дівся, я випав з поля зору самого себе, не те що людей. Мій девіз: «Завжди готовий до пригод, подорожі, виручки, і йти, йти, йти вперед, не зупиняючись, не оглядаючись, не звертаючи з дороги через труднощі, небезпеки, завали». І саме це мене здорово підвело. Сміливості мені не займати, знань досить, щоб не боятись незнайомих місць і, прийшовши туди, знайти вихід. Мені везло, як тепер розумію, здорово везло. З різних ситуацій виходив переможцем, це мене вчило жити без страху і не оберігатись. Так і цього разу – ми пішли на байдарках по Єнісею, річці, що має норавливий характер, і до цього походу готувались особливо уважно.

Друзі обстежували карту по маршруту нашого проходження, а я займався технічними обстеженнями і ремонтом. Степан мав завдання забезпечення продуктами, так само всі інші мали відповідні завдання по підготовці. Ще не вийшли на старт, як почалися події, відволікаючи нашу увагу і таким чином ми пропустили і не проглянули зміни по маршруту карти і дійсності. Саме цим питанням займались всі, а не хтось один конкретно. Такої необачності у нас ще не було.

За три дні до виходу ми звичайно закривали всі питання, щоб мати можливість побути з сім'єю, утрясти питання роботи, з рідними, накохатись з друзинами, заспокоїти батьків. Рідні звикли до наших мандрівок і ніяких претензій до нас не було. Ми за місяць, а то й два, підготовку починали саме з них, забезпечували спокійне чекання. А цього разу в кожній сім'ї були претензії, незгода, сльози.

– Жінки наче подуріли, – жалівся Влас.

– А моя пригрозила розводом, – засміявся Митя.

Лише Стьопа мовчав, поки вислуховували мене.

– Степан, а в тебе все добре? – підозріло примружився Влас.

– В мене вчора був суд про розірвання шлюбу, так що таких проблем у мене дійсно нема.

– Як? – ти дав згоду? – Ми приголомшені дивились на нього.

– По іншому не могло бути. Згоду дав і залишив все їй і дитині. Так що запливемо подалі і я там змайструю собі курінь. – Ніхто не посміхнувся і навіть не зробив такої спроби.

– Ти нічого не розповідав. Що сталося?

– Та ми за всі ці місяці переговорювали за все і вона сказала слова, які я не можу простити.

– І що?

– Та нічого, хлопці, справа зроблена і поставлена крапка, тож не будемо повертатись назад. – Він не захотів продовження і ми не стали мучити співчуттям. Відпливли того ж ранку, на березі не було лише Христини з дочкою. Легко полетів човен назустріч новим пригодам і красі вільного життя. Ми намагались не поспішати до наміченого пункту: відпочивали, ловили рибу, варили уху, оглядали берег, знайомились з населенням, до берега якого приставали, затримувались, коли знаходили щось цікаве в цих селах, і пливли далі.

Кожен з нас брав відпустку на роботі і ми весь час намагались віддати нашій «прихоті», як казали жінки. А для нас це була необхідність, яка давала нам змогу цілий рік бути при доброму здоров'ї і не бажати якихось пригод за межами сім'ї. Так пояснювали рідним і вони змирились, а ми дійсно раювали в цей літній період. Не забували привезти додому новинку, яка б пригодилася в домі, радували незвичайними подарунками дітей, батьків, а особливо дружин. Зіпсувавши відносини з дружиною, можна поставити хрест на цій подорожі, що надихає тебе не тільки пізнати світ, а вчить жити і дорожити тим, що в тебе є і здавалось вже тобі непотрібним.

В одному з районів нашої подорожі розгорнулась велика пожежа, весь народ рятувався біля води і коли ми під'їхали, люди просто хапались за човен і молили вивезти хоча б дітей подалі, бо спасіння є лише у воді. Село було

невелике, десь дворів п'ятдесят, за гуготінням вогню і за димом дійсно не було видно будинків. Ми швидко розділились і кинулись на допомогу.

Дійсно, палахкотіло п'ять хат у центрі, поряд ще дві димилися. Чоловіки в сажі ходили автоматично, як машини, від хати до хати, збиваючи полум'я з тих будинків, де можна ще було хоч щось врятувати. Вони швидко поставили нас в шеренгу, де були вже обпалені і виснажені. Боротьба була нерівна і п'ять хат таки згоріли дотла. Крім обпечених чоловіків і згорілої худоби, постраждалих не було і це вселяло спокій, адже діти і старики врятовані. За дві години після нашого прибуття підійшла допомога з навколишніх поселень і нас відпустили, подякувавши за допомогу. Влас ще курсував від селища до селища, а ми вже мились, чекаючи, поки він закінчить перевозку ще двох старих жінок, що жваво сперечались з молодими.

– Мамо, – крикнула молоденька жіночка, – там же дітки, їдь, доглянь, а я тут сама справлюсь. – Степан уважно дивився на жінку, яка сама виглядала дитиною і підійшов до неї: «Чим я вам можу допомогти?». Її заплакані очі здавались йому знайомими.

– Руками, Степане Андрійовичу.

– Ви мене знаєте?

– Коли вмюсь, то й ви мене впізнаєте, ходімо. – Вони бігли до хат, які лише димились головешками біля димарів печей. Вона раптом зупинилась біля згарища і тихо з боєм вимовила: «Це була моя хата».

Шок був на його обличчі, а на її – приреченість.

– Я Ватрам Єлизавета, ми вчилися в одному ВУЗі, Степане Андрійовичу, ви були випускником, а я на третьому курсі.

– Ліза? – від здивування він втратив здатність мислити. – Як ти попала сюди?

– Потім, Стьопо, потім. Що ж мені зараз робити? В мене двоє діток і мама.

– Чоловік?

– Його нема, забрала клята річка чоловіка, а тепер і мій дім.

Вони ходили по згарищу, шукаючи хоч би щось, що можна було б врятувати, та крім попелища, там було лише покручене заліззяччя. Сівши в стороні, де можна було вдихнути свіже повітря – вона плакала. Степан обійняв тендітне плече і, дивлячись в заплакане лице, вимазане попелом і сажею, серйозно сказав: «Ліза, я прошу, прийми мене і мою допомогу».

– Не розумію, – підняла очі на нього.

– Моє серце спалене, як ця хата, якщо можеш, прийми, а я допоможу оцими руками.

Вона задумливо подивилась на головешки і наче прирекла: «Якщо можна з цих головешок побудувати дім, то я приймаю твої руки і засмажене на вогні серце. Якщо руки не зможуть допомогти, то серце нагодує».

Підійшовши до гурту, де сиділи друзі, Степан розповів про Лізу і сказав: «Я лишаюсь будувати курінь». Хлопці переглянулись, не знаючи, що йому сказати, та ще так, щоб не образити.

Я поклав руку на плечі дорогого друга і запитав: «Ти під впливом трагедії, що спіткала твою однокурсницю?».

– Ні, Олексію, під впливом останніх слів моєї дружини, яка дуже особливо процідила крізь стиснуті зуби: «Їдь, щоб ти не повернувся».

– Можна сказати – містика, але я дійсно тепер ніколи не повернусь і буду виховувати двох дівчаток, як своїх. Не повернусь і до наших походів, будуючи курінь, а потім дім. Та ніколи не забуду про вас і буду на цьому місці чекати вашого човна.

СТОЮ НАД ПРІРВОЮ

Смерть понесла її дітей одного за одним. Народжувались, вчилися і помирали. Її світ не належав нікому. Вона одна жила в ньому і сама створила його для себе. Ніколи не була заміжньою, ніколи не знала ласки коханого чоловіка. Не знала, як його кохати, і як їсти подавати, і як чекати з роботи, рибалки, відрядження. Їй не хотілось цього, бо вона не знала, яке це відчуття і що краще – її сьогодення чи те, чого вона ніколи не пізнає.

Вона молода і гарна, та доля її – не бачити тих, що ходять поряд, а лише тих, що переходять дорогу. Таких було досить і вона раз за разом вибирала, аби народити для себе дитину. Наче сама народилась для того, щоб народжувати і віддавати, не знаючи, що таке продовження її самої, її роду.

– Надія, – казала мати, – ти собою випромінюєш те, що люди бажають в собі мати. Ти – Надія і саме ім'я дасть тобі все, про що подумала. Здійсниться нездійсненне і дасть тобі спокій, у ньому твоє щастя.

Як тепер розшифрувати ці слова матері і що вона вклала в них?

Так, я Надія – надіюсь на спокій, а його нема. Надіюсь на щастя, а воно на кладовищі і зове мене до себе, повну сил і сподівань.

Надія – слово, яке дало лише самотність і безпробудний сон страждання.

Мамо, ти помилилась, надія – не виконання, це програма, що має виконуватись, але як? Цього немає в жодному трактаті життя. Лише ми в нього вкладаємо надію на щастя, здоров'я, велич, а не низькість життя.

Стою над прірвою, яка вивергає лише жаль до себе і дарує велич болі, крику і безсилля.

Скільки таких, як я? Для чого вони продовжують своє життя? На що вони надіються вже після здійсненого? Мене мучать ці питання, на які я не можу відповісти.

Хай відповідь тобі щасливий – чую десь збоку шепіт листя, що шумить над головою. Мимоволі оглянулась.

Берізка корінням ледь тримається за крутий берег, наче говорить, а я її розумію, половина коріння висить напівзасохле там, де стою я.

– А ти на що надієшся? – моя думка заперечалася.

– Мені хороше тут.

– Так ти вже в прірві.

– Ні, я над нею, а вона піді мною. Розумієш, піді мною. Я зелена, щаслива, бо живу, а вона піді мною.

Я схилилась на неї і відчула, як тремтить її стовбур. Вона боїться, вона боїться – перехопило подих в мене. Вона тримається за частинку життя, яке в неї ще є.

А я прийшла сама сюди, щоб віддатись цьому гнилому проваллю?

Моє тіло віддалося в обійми цієї мудрої деревинки і я заснула на її корені. Мені було затишно і м'яко, як в обіймах матері.

ВСЕ МОЖЕ БУТИ

Прихід Геннадія нічого доброго не віщував. Я не любила цього хлопця за заздрість, неповагу і лінь. Двадцять один рік молодій людині, а він ходить гратися до три-, п'яти-, десятирічних. В чому його зацікавленість малими дітьми – не розумію. Грається з ними, як мале дитя, в той же час занадто серйозний і очі хижо поглядають на маленьких. Чому ніхто не помічає цього і з ким не заведу розмову, всі його захищають? Може в мене параноя по відношенню до цієї людини, але я його боюся і завжди в мене оживає почуття страху поряд з ним. Він мене теж недолюблює і приходить тоді, коли мене немає вдома. Дім у нас великий, господарство розташоване на відстані до кілометра і трохи незручно господарювати. Коли ти йдеш до керівника, то в полі зору лишаються твої господарські будівлі, але зникає вся присадибна ділянка і навпаки.

Цього року до нас вперше поступило багато діточок віком від десяти до дванадцяти років і це порушило звичний уклад нашого дитячого будинку. Працівників як завжди не вистачало і деяку роботу по вихованню малечі виконували старші діти. Хтось запропонував взяти на роботу по договору Геннадія, який і так частенько приходить розважати дітлашню. Все це вирішувалось без мого відомо і коли новина дійшла до мене, оформлений новий стажер вже третій день працював нянечкою, а я лише змогла обуритись, а не змінити ситуацію. Страх за дітей став моїм постійним супутником на роботі і вдома.

А в Геннадія успіхи, діти стали не по рокам дисципліновані і слухняні. Я стала підозрілою і намагалась прийти в групу в неочікуваний час для нього. Та він на перший погляд вів себе спокійно, хоча було видно, що чекав мене так само насторожено, як я його перевіряю. Час йшов і я, не знайшовши, до чого придертись, заспокоїлась. Гена через рік був затверджений на повну ставку на посаду нянечки дошкільної групи дитячого будинку для сиріт. Все

було гаразд, та діти цієї групи стали частіше хворіти. Якоїсь однієї причини не було, але стан дітей був незадовільний. Вирішили, що на дітей може впливати сирість старого будинку. Зробили ремонт в кімнатах цієї групи, більше уваги приділили санітарній обробці, а діти ходили бліді з жовтими колами під оченятами. Стали проводити щомісячну дезінфекцію і розподілили дітей по різних групах. Боялись заразити інших дітей, але чим саме – ніхто не міг сказати. Стали уважно стежити саме за цими дітками і виявили, що вони поправляються, стають веселіші і жвавіші, гарно їдять, міцно сплять, тож зробили висновок – дві кімнати правого крила зробити складом і добудувати такі ж дві кімнати в лівому крилі. З допомогою спонсорів легко здійснили задумане. Який же був шок, коли через три місяці наші діти знову прийшли в той же стан, що були на правому крилі. Характерно, що страждали саме ті ж діти, а новенькі чотири хлопчика і дівчинка були здорові. Лікарі та психологи лише розводили руками. Рішенням на рівні обласної організації було прийнято резолюцію: діток, схильних до патології, невизначеної спеціалістами, відправити по іншим будинкам, тобто розсіяти групу. Виконали швидко і скрізь вели за ними особливої складності спостереження. Через рік прийшов експертний висновок: діти піддавались психологічному впливу і при виведенні їх із зони ризику швидко набирали вагу і нормалізувались без будь-яких допоміжних дій.

До нас прибула ціла група спостерігачів з вимогою лабораторних досліджень місцевості, розташування будинку і кожного працівника зокрема, особливо тих, що безпосередньо працювали в групі.

Результат був шокуючим. Один з наших працівників має властивості вампіричного характеру. Виснаження організму настає швидко і обумовлене легким і неконтрольованим викидом. Після цього людина стає слабкою, інертною або навпаки – злою. В нашому випадку інертною, неініціативною, слабкою. Заряд енергетики від природного середовища слабкий. Йому треба енергетика людини, яка б могла давати її, як мати дає молоко своїй дитині. Таким

джерелом для нього є діти, які швидкі в рухах, легко збудливі, а тому викиди енергетики в них швидкі і він поглинає їх, як материнське молоко. І такою людиною був у нас Геннадій.

Мій страх обумовлювався тим, що я маю властивість легко збуджуватись і піддаватись його бажанням як подразник. З нас двох Геннадію довелось звільнитись з роботи, а мені вчитись захищатись від людей такого складу.

СТЕЗЯ ВОВКА

Складно пройшов наш діалог з Семеном. Він сповідався, та я йому не вірив і не довіряю. Скільки можна прощати людині, що не виконує прохань і не цінує для нього зроблене. Я користуюсь наданими мені правами і щоразу рятую його від проблем та тягот сім'ї, а людина просто використовує і не намагається допомогти сама собі. Боляче за свою близорукість і сором перед людьми. Хай би хоч покаявся чи вибачився на крайній випадок, а то нічого, лише доказує свою невинність. Намагався його совістити, та де там, я в нього ворог – хоч і брат. Хотілось би перекреслити наші відносини, та батьки страждають через цього недоумка, а я несу відповідальність. Хай би вже женився чи що?

Дівчина гарненька, тендітна, якась трохи жалюгідна чи сором'язлива, працює поряд з ним і лише посміхається, коли я прошу її на нього вплинути. Впливає – він під час робочого дня йде пивка попиту, а вона за нього витягує виробітку.

– Яке їхало – таке здибало, – кинув я матері у відповідь, коли вона поцікавилась невісткою. Мати образилась, а мені нічим було її заспокоїти.

І не на своєму робочому правлінні, а вдома поставив питання руба: або він йде з мого виробництва, або я подам заяву на звільнення. Сьогодні день одних засідань і в сім'ї, і на роботі, де мені чітко і щиро, по-дружньому і ні, вказали – рідня чи ні, повинно бути однаково. Тож на голосування поставили питання про звільнення Водоп'яна Семена Григоровича з посади комірника. Я продовжив засідання вдома і, чекаючи відповіді, вийшов на подвір'я, засмічене частинами братової розібраної машини, яку ремонтує вже третій рік.

Взяла злість: чому я повинен ставити себе на рівень з цим лежнем і чекати від тих, кого зараз утримую за свої кошти, рішення – бути мені людиною чи лайном. Рішуче зайшов у хату і серце розірвалось надвоє.

Мати пригорнула своє безталанне дитя і плаче, а батько потрясає палицею і стоїть над обома.

Мені хотілось плакати, але над собою, а не за ними. Я їм зараз ворог, а не годувальник, якого треба берегти.

ГАВА

– Гава ти, – кричав Микола на дружину. Та мовчала, не піднімаючи голови з чана, в якому мила голову.

– Як ти могла помилитись, коли біля тебе стоїть для цього миска? – Вона мовчки взяла рушник, накинула собі на голову і так стояла, щоб очі не бачили біснуватого чоловіка. Вже не вперше допікає її за цей чан, в якому лише гріють воду під час ремонту водопроводу. В їх селищі це буває не менше трьох разів на місяць, тож люди звикли до таких проблем з гарячою водою. І нічого незвичного в цьому не було, що в чані замочиш прання чи відвариш білизну. Та чоловік міського виховання – з відразою набирає з нього воду, щоб побритись та помитись після роботи. Їй байдуже до цього, хай кричить, аби не бився. Знає, що треба перемовчати та й по всьому. Живуть вже восьмий рік, а діток немає. Два рази вагітніла і стільки ж невдач, а тепер і мрії перестала. В її батьків вона одна дитина і не задумується, що нема сестер чи братів, навпаки – рада, що одна і немає спокуси і ревнощів від батьків. Їй теж хотілось народити тільки одну дитину, та останній викидень показав, що в неї була двійня. Це її налякало і потайки раділа, що так сталося. Микола навпаки, тяжко переніс цю втрату. Почав нечасто, але приходити напідпитку і жалітись на їх порожнє життя.

Батьки побудували їй просторий будинок, впорядкували двір та садибу, допомогли грошима і купили «Жигулі», забезпечили молоду пару, якій лишилось віддячити онуками.

Та очевидно надмірна опіка батьків породила бажання не творити, а пожинати створене. Єва любила себе і дотримувалась особистого заохочення: все мені і воно не ваше.

В Миколи не було часу на роздуми, йому було тридцять два роки, а він лише приймак без права на особистість. Його думка ігнорувалась, бажання заперечувалось, дія осуджувалась. Терпіти далі було над силу. Запої не давали передишки і після вживання алкоголю, страждав ще й фізично. Думками поділився з своїми

батьками і чекав поради. Як створити сім'ю, а не няньчити дружину з її родиною?

Мама поблідла, а батько відвів очі від своєї замученої дитини. Син повторював його життя і не знає, що його мати повторила життя його дружини. Таке буває рідко, але природа нічого не губить і повторює. Микола теж пізня дитина і виношена не матір'ю, а тіткою з його роду, яка померла при пологах. Організм не витримав важкого навантаження, їй було п'ятнадцять років. Тоді дитину забрали вони і виховали, не відкривши правди до цих пір.

– Сину, якщо ти хочеш нашої поради, то ми тобі її дамо, але ти вирішиш сам, піти по цій дорозі чи створити свою, ту, про яку ще не думав. Ми хочемо, що при будь-якій важкій ситуації перш за все ти вирішив її, а не рубав кінці. Здається, це саме вірне, але в кожного кінця є початок, з якого це сталося. А початок нищити – не значить почати наново. Терпіти і чекати можна, та для цього треба багато часу, якого в тебе немає. Тож створити те, що дасть тобі результат, треба сьогодні.

Синочку, ми від тебе не чули, чи ви обоє пройшли обстеження, щоб в'яснити причину, чому два-три місяці дитина розвивається, а потім зупиняє розвиток? Ця причина повинна бути встановлена фахівцями. І так протягом всього періоду вагітності встановлювати і попереджати негативний результат. Тому треба питати поради у фахівців, а матеріальну допомогу ми тобі забезпечимо.

Син вислухав і не наважився сказати батькам, що в дійсності відбувається у його сім'ї. Але зрозумів основне: від нього залежить заставити Єву лікуватися і спробувати всі методи.

Його рішучість стала шоком для дружини, та не підкоритись не могла. Характер свого чоловіка знала краще, ніж свій. І як би їй не було страшно піддатись випробуванню, вона пішла.

Все йшло спокійно і злагоджено. Єва насолоджувалась увагою Миколи, а він знаходив все нові і нові дослідження. Діагноз був вивіренним. Пара не мала проблем для народження дитини. Для профілактики були

призначені вітамінозні препарати і санаторно-курортний відпочинок.

Через тиждень машина мчала по високогірному плато і веселий сміх розсипався по гірському простору.

Спокій і щасливе відчуття один до одного дали свої наслідки: через три місяці обличчя Єви засвідчило щасливу мить, яку Микола запам'ятав на все життя.

Він – батько і був певен, що цього разу не допустить ніяких несподіванок. Дев'ять місяців Єва була під неусипним доглядом чоловіка і перший небажаний подих, зойк чи морщинка на лобі – характеризувались і досліджувались фахівцями.

Микола переміг, фізичні і психологічні недуги були позаду. На його руках сердито хмурила бровенята чудо із чудес – донечка Карина.

– Вона на тебе схожа, – запевнив коханий, – і буде такою гарною і розумною, як ти.

Єва лише посміхалась, даючи чоловікові бути щасливим, бо її донечка була схожа на батька як дві краплі води.

Дві родини і три сім'ї в злагоді і любові купались у радості, яку випромінювала маленька зірочка щастя.

ТРАВМА

– Кажіть, кажіть, скільки вам хочеться, мені все одно не вижити і я не хочу бути знівеченим, щоб страхати людей.

Він не боровся, а віддавав себе світу, якого не знав і знати не хотів. Але уже й не хотів цього, в якому було добре і хороше. Високий, гарний з лиця, розумний, мав високі нагороди в спорті та шкільних олімпіадах з мови та математики. А тепер обличчя все в бинтах і ноги не знати чи будуть тримати тіло. Кирил Мішечок був відомим футболістом в місті і області. Про нього багато писали і говорили в спортивних новинах. Дівчата юрбою поспішали на футбольні матчі, щоб побачити його гарне тіло і зловити на собі погляд чи посмішку. Йому пророчили велике і щасливе майбутнє. А сьогодні перед батьками лежало безпорадне тіло, яке вивергає з вуст своїх лише слова розпачу. Витримати бачене було над силу, але в такі години можуть допомогти лише вони. Все світло дня і ночі для них від сьогодні – ця дорога їм людина, яка потребує їх рук і їх боротьби за своє майбутнє і їх старість. Dorосла дитина знову потребує, щоб взяли на руки і ніжно пригорнули до своїх зболених грудей. І вони протягують їх, лягають поряд, щоб приспати його біль і розпач. Тепер світ зосереджений на його і тільки його бажанні, слові, поглядіві, першій посмішці і першому невпевненому кроці.

Два рази в одну воду не вступають – каже народна мудрість.

Але два рази народжують батьки одну і ту ж дитину і це є правдою. Тільки перше народження і легше, і приємніше. А друге радісніше.

Цей раз боротьба була запеклою, без прогнозів і надій. Впевненість матері і наполегливість батька, професійність хірургів, кардіологів, терапевтів, психологів, невропатологів, відчайдушність медичного персоналу – заставили хлопця жити. І тепер пацієнт не має права викинути їх труд з своєї дороги життя і мусить повірити

людям, які встали поряд з ним, щоб допомогти піднятись на ноги і прокричати як новонароджений – я живий!

Адже віднині вони не покинуть його, поки він не стане віддячувати за допомогу і стане таким же щитом і надією для інших, тих, хто потребуватиме саме його допомоги. Того, хто пройшов вже цей шлях і знає, як його подолати.

Кирил вже через місяць дякував своїм рятівникам і запевнив батьків: матусю рідненька, я принесу тобі спокій, тату – вір мені.

Сьогодні він на сторожі молодих, щоб не впали і не випали з життя. Його обличчя не покидає посмішка, а руки підтримують тих, хто нетвердо стоїть на ногах.

А його дітки беруть приклад з свого мужнього тата.

ДОЛЯ – НЕВОЛЯ

Борошно заповонило всі приміщення млина, що на околиці села, над кручею з невеликим водоспадом, який легко крутив велике колесо, допомагаючи вижити в скрутну хвилину як господарству, так і людям. Сучасні машини були далеко, а свій невеликий млин виручав в часи достатку і злиденності. Люди виручали мельника в тяжкий час, а він беріг для них цей двигун стародавнього часу.

Історія історією, а змолоти кукурудзу на домашню мамалигу хочеться в будь-який час.

Село розташоване високо в горах і в долину в літню спекотну пору мало хто ходив, та ще й коли треба зерно зібрати, грибочка чи ягодину на зиму. Тож не до гульок у золоту пору року. Молодь – та рвалась та веселилась за ніч всюди, але тільки світало – сонні та заклопотані запрягали коней, виганяли корів на пашу.

Вівчарі виганяли овець ще по легенькому туману і ті бігли з гори на гору. Поки круг оббіжать – дивись і додому пора.

Колись була мала отара, а згодом збільшилась, тож вівчарям та пастухам є що робити з року в рік. Молодь радо виконувала нехитру роботу пастухів, до якої кожен був привчений дідом чи батьком. Цього року гарний врожай не давав людям залежуватись у ліжках та рано лягати. Щоб встигнути, треба продовжити білий день і рано почати.

Та кохання з ранньої весни ятрить юні серця, тож і до осені треба багато кому приготуватись до буйних та пишних весіль. А вже свято для того, щоб Богу помолитись, з ріднею зустрітись та відпочити. Саме за відпочинок і хотілось поговорити, що дає людям час набратись сили, довше в ліжку поніжитись, книжку почитати чи пісню заспівати.

– Співала співаночки, по полю ходила, звала-звала миленького та й захворіла...

– Чи ти, Євдокіє, і справді не захворіла, що в свято таке співаєш?

- І ти б захворіла, якби свого Тимофія не мала.
- І що?
- Та нічого.

Жінки розійшлись, не розуміючи одна одну, та з голови у Єфросині не йшло, про що хотіла сказати товаришка. То співає казна що, то городить наче хвора. Євдокія собі голову не забивала, про що хто думає, вона виглядала Романа. Ще молода жінка, а вже вдовиця. Для людей звично і нічого дивного, а ось вона вже дев'ять років одна і звикнути до цього не може. І ось зустріла чоловіка, який з посмішкою ніжно привітав зі святом та подарував невеличкий букет квітів, щойно освячений батюшкою. В неї свої були, але цей букетик був найдорожчий за всі квіти, що є на землі. Вона вдихала його запах, пригортала до серця і цілувала кожну квіточку, радувалась так, як ніколи в житті. Співала просто, бо хотілося співати, а що в тій пісні – байдуже. Фросине питання більш нагадувало вияв заздрості, а не цікавості.

Неприємно кольнуло в саме серце, та вона віджартувалась, хоч і її вколола.

Відігнала від себе старий спогад і продовжувала радіти тому, що в неї є, та раз-по-раз тіль старого болю ніс спомин. Адже в молоді роки Тимофій саме Євдокію засватав, та батько Єфросині зговорились з Тимофієвим вітчимом і поженили їх, а Євдокія й досі переживає за сором перед людьми бути покинутою, з тих пір не виходила заміж, не мала дітей. Правда, і Єфросинія їх не має. Розповідає, що Тимофій служив в ракетних військах. Але люди знають все, служив він в стройбаті і був поваром.

А Євдокія знає: Тимофій здоровий хлоп, бо від нього мала вагітність і скинула дитину через нервові потрясіння.

Тож не їй вказувати, що мені співати і чому радіти, – злилась Євдокія. Доля їх не розводила і зробила сусідами, щоб мучились і прощали, прощали і мучились в трикутнику, в який закувала вона їх. І ніхто з них не міг розірвати цей пекельний вузол, тому Єфросинія довго тепер буде мучитись, про що сказала Євдокія, і нишком слідкувати за чоловіком. Він знав цю її звичку і не міг звикнутись

та не звертати уваги, щоб збутись думок та злоби – пив. Тверезим додому йти не хотілось, а розлучитись не давала земля, що подарував тесть, і будинок, який побудував вітчим, так і зв'язали намертво два роди, що не стануть ні ділитись, ні миритись.

– Всього тобі мало, – кричав він на її вимоги. А вона в злоби кидала: «Тобі б на ній женитись, їй всього досить».

– Доля – неволя, – сумно доказує він тим, що сидять за одним столом в кав'ярні.

– Ет, – відповідає один з них, – якби побажав, то доля в ноги вклонилась і повела б, куди ти зажадав.

ТРЕТІЙ

Столиця лягла спати. Ще жевріли вогники пізнього вечора, а я не знав, що робити. Спати не хотілось і думки не давали спокою ні в ліжку, ні під час споглядання якоїсь передачі по телевізору.

Вже дві доби, як від мене пішла дружина. Красуня як жінка, господиня, яких мало, і людина як кремій. Кремій хоч вода точить, а цю не бере нічого. Жалість – як вода: прийшла, іще не передихнула, а вже пішла. Добросердності рівно стільки – поки посміхається, лише кінчики губ опускаються, а в мене опускаються руки. За двадцять три роки вона мене двадцять три рази цілувала і стільки ж голубила. А все інше – робота, клопоти, турботи і знову вона – робота.

Двоє дітей як янголятка. А як пішли, пішло за ними й моє серце – серце батька, бо на мене схожі, як дві краплі води.

Що я зробив не так, в чому моя вина, важко сказати, а точніше – нічого говорити. Любив, беріг, оберігав, – все інше нарівні, кожному по здібності і по силі.

Пити не пив, кіз не доїв, тому молока мало. Жарт і зла усмішка життя чи долі, як краще сказати, ні на кого вину перекласти. Нічого життя мене не навчило, а вона провчила зі знанням справи досвідченого вбивці. Йшла як по льоду і не провалилась. А я втопився, ще й не ставши на нього.

Моя доля – неволя. Жага до життя, насиченого любов'ю, ласкою, пошаною. Жінки на колінах, я над ними і хміль буйним полум'ям палає, затухає і розгоряється знову. Пізнав тепло пишного тіла і відчуття влади. Думав: ось іще трішки пройдуся по вільному простору і повернусь.

Не повернувся, не встиг, не зумів, не скорився самому собі, а їй було байдуже. Та не байдуже мені, помста була моїм єдиним бажанням. Та вона наче плавала в повітрі над головою і тоді, коли я досягав вершини насолоди, являлась уві сні і сміялась. Цього знести я не міг і знайшов ліки не для себе – для її сміху.

Її сльози були мені ліками насолоди і щастя. Повірте, щастя. Нічого не жалів для цього, продав душу тому, хто зміг допомогти, порадити і помститись. Моя помста була страшною і я знав: вона більше не встане, не возвиситься. Та вона перевершила себе і носила на руках мою помсту як нагороду.

Це було останнє, що я міг витримати. Я зненавидів світ і несправедливість в нім.

Я був готовий і віддав себе тим, хто цього хотів.

КАПЕЛЮХ

– Прошу, прийди раніше, бо не встигнемо на церемонію.

– Та вже чув, – огризнувся Роман. Йому не хотілось загострювати її увагу на своєму невдоволені і він швидко вийшов з квартири, не стримавшись, все таки грюкнув дверима.

Вона зло глянула йому вслід, а потім оглянула одвірок. Вже вкотре обмазує ці двері глиною та цементом, а цей гівнюк кожного разу вибиває. Злишся – стукни головою об той одвірок, а двері при чому? Вона роз'ятрила в собі злість і замість того, щоб зайнятись масажем обличчя, тепер буде замазувати вибитий одвірок. І так завжди. То ж скажи, що ти не хочеш йти, то так і буде. Ні, він повинен наробити в хаті біду.

Люся з Романом побрались зовсім молоденькими. Їх вихователі не заперечували, бо вже два рази переривали її вагітність в лікарні. Дівчина занадто рано стала жінкою фізично, а психологічно була ще зовсім незріла, нездатна відповідати за себе, не те що за дитину. Вона навіть не сперечалась, коли водили до гінеколога. А коли їх розвели по різних дитбудинкам, то саме вона знаходила дорогу до нього і все починалось спочатку, чи, скоріше, продовжувалось далі. Тож по закінченню середньої школи їх одружили, влаштували на роботу і в гуртожиток, таким способом дали дорогу в життя.

Вони були щасливі і в перший же рік у них народився син Владислав. Та чи дитина була слабенька здоров'ям, чи вони зарано стали батьками, – дитина померла через три місяці. Саме з цього і почався їх дорослий період життя, вони навчились регулювати свої відносини і планувати майбутнє. Зрозуміли, що за все відповідають самі і сподіватись можуть тільки на себе.

Люся стала заощаджувати гроші і витратити лише на найнеобхідніше, а він намагався їх заробляти не тільки на основній роботі, але й на підробітках. Таким чином

порахувавши кошти, витрати, дійшли висновку, що дитину мати ще рано. В першу чергу квартира.

Працювали вдвох, рахували, витрачали, сперечались при кожній покупці. Люся знала, чого сьогодні двері мало не вилетіли з петель. Вчора обговорювалась покупка Роману, його черга мати обнову і вона, виділивши гроші, запропонувала купити нову сорочку або светр. Він заперечив і подав свою пропозицію – капелюх.

– Ще який такий капелюх? – скипіла вона. Сказавши раз, він більше не повторив і стояв на своєму до тих пір, поки покупка не була здійснена.

– І скільки він коштує? – прищурила вона око, що означало не тільки незгоду, а мінімум два місяці боротьби.

– Іди подивись сама, капелюх фетровий на шовковій підкладці з широкими полями. – Вона повільно сіла чи то осунулась по стінці на маленький стільчик з широко відкритими очима і ротом. Слово застряло в горлянці, не знала що відповісти. Повільно підняла руку до своєї голови, закотила очі і лише тоді закрила рот, продовжуючи дивитись на свою руку, що відображала собою висоту і ширину фетрової шляпи. Перевела погляд на його голову і застигла, уявляючи цю шляпу на його голові. Потім важко глтинула слину в пересохлому горлі і прохрипіла: «Нащо вона тобі така велика?». Він не зрозумів запитання і почухав собі потилицю. Річ вже давно йому подобалась, його начальник цеху і майстер зміни мали таку, йому хотілось бути їм рівнею. На роботі вважався хорошим працівником, отримав четвертий розряд токаря, виконував щоденну норму, отримував премії. Намагався у всьому наслідувати свого бригадира, який по-батьківськи відносився до молодого хлопця-сироти. Та Люся була іншої думки і категорично заперечила покупку.

В цей день дитбудинок, до якого вони продовжували ходити і допомагати у вільний час, святкував сорок років, коли вперше відкрились двері для малят-сиріт. Сьогодні вони побачаться з тими, хто вже розлетівся по великих просторах своєї країни. Вони з нетерпінням чекали цей день і навіть змінили чергу покупки обнов, щоб вона

встигла пошити собі плаття. А він вперся в той капелюх, наче в одному капелюсі піде на свято. Та він саме цього хотів, щоб показати себе і рівень, якого він досяг в суспільстві. Йому було неприємно і щось гостро кольнуло в грудях. Чого вона така вперта? Адже вони живуть вже в достатку. Мають чергу на житло, одягнуті, ситі і збирають кошти на гарнітур, який прикрасить їх однокімнатну квартиру. Він, як і вона, не думає про дітей після смерті первістка, страх не покидає їх думки, що дитину вони не зможуть виходити.

Присів на лавку, щойно вийшов на двір з дому. В грудях відпустило, стало легко дихати. Дорога до заводу була тяжкою, на прохідній дід Петро запідозрив, що хлопець п'яний і не впустив через прохідну, відправивши в медпункт. А з медпункту забрала швидка допомога. В дитячому будинку він стояв на медичному обліку, а закінчивши школу, жодного разу не зізнався при медогляді, що має ваду серця.

Ця новина була приголомшлива і запізніле каяття Люсі було марним. Фетровий капелюх плив над юрбою заводчан, як перемога Романа.

КРАЩЕ Я

- Третя, друга, перша – перша, друга, третя.
- Ти чого ходиш і торочиш одне і теж?
- Третя, друга, перша.
- Гей, Артеме, ти чуєш, що кажу?
- Тре...
- Чоловіче, ти при своєму розумові?

Він замовчав, зупинився, задума не зійшла з його обличчя. Вона примовкла, сторожко поглядаючи на нього. Пройшло хвилин п'ять-десять і він повернувся до неї.

– Ти їсти вже зварила? То подавай, виголодався як вовк.

Вона стояла і в задумі дивилась позад нього. Уважний погляд його ковзнув по її обличчю і подивився в той бік, де зупинився її погляд. Очі розширились, рот відкрився, а руки пішли рвати волосся і чухати потилицю. На його голуб'ятні хтось написав чорними літерами: «Скільки не рахуй, не дорахуєшся».

Стрімголов кинувся до голуб'ятні, один за одним голуби порхали з його рук і змивалися до хмар, а він все викидав і викидав, рахуючи, збиваючись і знову рахуючи.

Їх було двадцять сім, а він нарахував тридцять два, став рахувати у повітрі, отримав двадцять шість.

Голова йшла обертом, ноги тремтіли на драбині, а рука все тикала пальцями в небо.

Жінка теребила за холошу і ледь не плакала від образи. Зготувала святковий стіл, а чоловік забув привітати її з тридцятиріччям подружнього життя.

Голуби є, голуби будуть, а вона склала свій одяг у валізу і поїхала до дітей назавжди.

Дати, дати, дати, більш і менш значні, але вони мають велике значення в сім'ї, родині, їх необхідно пам'ятати, вітати, справляти – щоб життя мало кольори щастя і відтінки років складали прекрасний малюнок квітів.

Життя не буде блідим і безрадісним, та бідним на події поряд нас і навкруги вас.

Дріб'язкове непорозуміння...

ПЕНЗЕЛЬ

Малюнок лягав сам по собі, сяяв свіжими фарбами, що виблискували на сонці. Він писав в самозабутті, не даючи собі відповіді, що ж за сюжет малюють його руки. Вже не вперше він в екстазі своєї бездумної свідомості малює картину за картиною без осмислення того, що ж це буде за шедевр, до цього не готувався. Фарби завжди заготовляє з запасом, а цей місяць користується тим, що в нього є. Вже друга картина, але не відмовляється від цього божевілля, в цей час почуває себе чудово і веселий підйом психологічного стану причаровує. Саме чарує і такі ж чарівні картини виходять з-під його руки.

Хто ти? – питає він самого себе. Хто чи що?

Двадцять років минуло з тих пір, як його життя пішло під укіс. Саме під укіс поїзда, з якого він випав не по своїй волі. Довго відпочивав по лікарням та госпіталям, поки зміг сам себе обслуговувати. За цей час дружина, забравши двох дітей, виїхала на батьківщину, залишивши записку – не шукай, вийшла заміж. Більшого болю, ніж він вже переніс – не було. В думках подякував їй за те, що залишила йому квартиру і необхідні речі. Пенсія мала, але одному можна було прогодуватись. Батьків і рідних тут не було, тож просити допомоги ні в кого, а друзів обтяжувати не став. Майже рік вчився жити, а потім повернувся до малярства. Працювати не було сил, та іншого він нічого і не вмів. Невеличкі сюжети не торкали перехожого і картини почали припадати пилюкою в комірчині.

Розпач не забарився. Сенсу в продовженні життя не було. Холоднокровно готувався до переходу в світ, на який надіявся, як на рятунок від проблем і труднощів, що обсіли з усіх сторін.

Краплею був прихід групи праведників. Світло в той вечір поглинуло його особистий простір, на який досі ніхто не зазіхав. Вода в крані щезла і навіть не капотіла з іржавого крану, газова колонка не світилась маленьким червоним вогником. Цю ніч він просидів, слухаючи шум за

вікном. Там життя, а він в світі, в якому лише морок. Страху не було, але не було й байдужості. Щось незвичайне робилось в голові і вторила їй душа. Вони сперечались між собою, а він із зацікавленістю спостерігав.

Буде так – билось в грудях серце.

Ні-ні-ні. Пульсуюча жилка, наповнена до крайності кров'ю, билась в скронях.

Як свідок двобою, повільно встав і підійшов до мольберта, фарби – один, другий, третій тюбик, були змішані в одне і заґрунтовано полотно. Потім пішли інші мазки, по ще невисохлому ґрунту. Коли настав ранок, день, ніч, – не бачив, не спостерігав, він вже не цікавився світом, в якому колись жив. А в новому не потребував ні їжі, ні пиття. Час спливав, мочив у відро з водою руку і проводив по змоклому обличчю. Коли закінчив і впав – не помітив, що з ним відбувалось – не знав. Спрага все-таки змогла розбудити змучене тіло і заставила знайти відро, що стояло біля мольберта.

Пив, не відчуваючи ні смаку, ні вологи, наповнив шлунок і ліг поряд на спину. Затуманений погляд торкнувся мольберта і картина затанцювала навкруг нього. Те, що він бачив, не мало змісту і смислу, але сама суть відчувалась силою натиску бурхливого відчуття, як сприймали його очі. Страх змішувався з цікавістю, вабило відчуття сили, що була в кожному мазкові.

Артем мимоволі піднявся, похитуючись, підійшов до свого вчорашнього творіння. Воно як жінка – його огортало і заставляло дихати на повні груди. Він не міг відійти від картини, вона його лікувала і вливала силу в кволе тіло. Від неї не хотілось відходити і не хотілось думати. Він насолоджувався тим, що поряд з нею. Так він зустрів ніч, яка заставила вийти з квартири, принести води і чомусь три буханця хліба. У вікно заглядав повний місяць і в кімнатах було досить світла, щоб наводити порядок.

Вперше в житті він з'їв буханець хліба і запив водою, вмився, витрусив на балконі постіль і застелив акуратно знову. Деякий час відпочивав у кріслі на балконі і невіддивно спостерігав за місяцем в ґрізних хмарах.

Вперше з'явилась думка: «Я хочу туди». Спав міцно, без сновидінь, але свіжим і бадьорим встав у полудень.

Знову подолав голод буханцем хліба з водою і вийшов з дому. Десь ходив, відповідав, запитував, але не пам'ятає – де і з ким вітався та прощався.

Ніч була тихою і спокійною, балкон широко відкритий, повний місяць лагідно заглядав на ліжко, де спав його підопічний.

МИ ПРИЙШЛИ

Звідки не візьмись, Марко-сажотрус.

– Я не сажотрус, – розплакалась дитина. – І не Марко, а Тарас.

– Ні, ти Марко.

– Я Тарасик.

Вони починали день із сварок і закінчували сперечанням, хто сьогодні буде спати з дідусем. Дідусь любив обох своїх внучат і швидко їх мирив. Одному дасть яйце варене і виріже кінчиком ножика зайчика, а другому вовчика, і діти одразу присмирюють, бо ніхто не хоче бути вовчиком. От дідусь і поглядає, поки вирізає. Хто з них є хто? Двійнятка були схожі один на одного настільки, що розрізнити їх було нереально. З перших днів на ніжки кожному мама прив'язувала різні по кольору стрічки з іменами. Тарасик і Богдан. І дійсно, Тарасик завжди ходив із замурзаним личком, рученята завжди щось крутили і відкручували, і не було на подвір'ї ніякої залізяки, щоб він не переніс з однієї сторони на іншу. Пес Малий зі своєю будкою переїжджає з місця на місце кожного тижня, як тільки дорослих немає вдома, а бабуся завжди заклопотана біля печі. Новомодна піч бабусю допікала, як вона каже, і тому хлопці вільно пустують у дворі. Головне, щоб вони нікуди не тікали, а що вже там вони роблять, то дід прийде і наведе лад. Її турбота, щоб вони не були голодні і вчасно відпочивали. Цей період з бабусею для хлопчиків був вільним від обов'язків, які накладали на них тато і мама. Вони звертали на дітей увагу, тільки коли чули суперечку або крик. І починається виховна година, діти чемно сидять, склавши рученята на коліна, з опущеними голівками. Тарасик згідно киває головою на всі зауваження батька, а Богдан плаче. І плакса, і замазура в ті хвилини є чемними дітьми. Та батькам ніколи займатись вихованням, тому такі нечасті уроки запам'ятовувались краще, ніж дідусеві. Тому дідусь винайшов спосіб показувати дітям, хто вони в цей час непослуху. Малюнки на яблуках, грушах, яйцях, шоколаді або яйці відображали і шкідливого, і хорошого.

Для дітей це було гірше, бо вони самі себе повинні були з'їсти на малюнку, щоб не залишилось образи на брата.

Одна бабуся просто цілувала їх неслухняні чубчики та голівки і, вмиваючи, обіцяла іншим разом не брати їх з собою до церкви. В неділю діти спокійно пробуджувались, чемно вмивались, одягались, їли і йшли з бабусяю і дідусем до церкви. Там багато було їх ровесників і цей день вони зустрічалися. Їм дозволялося виходити з церкви після Богослужіння і гратись у дворі. Там у них була своя частина двору, де багато вирізаних з дерева та прикрашених казкових персонажів, з біблейських розповідей. І кожен з дітей мав своїх улюблених. Вони могли їх прикрашати польовими квітами і бавитись серед них.

Так діти підростали, вчилися в школі, та надходив час їм розлучатись. В різні ВУЗи поступали, в різних частинах відслужили у війську. З тих пір їх дороги майже не пересікалися, залишилась лиш одна віра в Єдиного Бога.

В Богдана життєві ситуації складались впорядковано. Визначена дорога була планована ще з студентської парти. Педагог від природи, – говорили ті, що могли ще в шкільному віці визначити напрямок дитини і намагались саме цю здібність розвивати в молодій людині.

Так на дорозі життя йому зустрівся вчитель, який чітко визначив дорогу здібного до науки студента. Мрією студента стала археологія. Та слабкий до фізичних навантажень, хлопець заглибився в теорію і не тільки захоплювався, а вивчав. Часто засиджувався в бібліотеках, історичних музеях. Історію не вивчиш, якщо не поринеш в світ, який хочеш знати досконало, тож Богдан став сам «історично допотопний», як саркастично відзивались про нього друзі. Він заглиблювався у ветхе минуле і захоплено розглядав, обнюхував, обмацував кістки давнини, уявляючи цю тварину поряд себе, а себе у печері людини, на місці якої хотів би бути сам. Це все не зацікавленість, а фанатизм, – сумно резюмував брат. З'їжджаючись додому, брати через три дні вже не мали про що говорити, не мали спільних тем, окрім домашнього порогу, на якому любили сидіти по вечорах.

Якийсь час батьки хвилювались за такий вибір сина, та коли він захистив кандидатську, а потім став працювати над докторською – заспокоїлися і стали пишати своєю дитиною.

Тепер їх хвилювало лише його особисте життя. Жодного разу він не заговорив про дівчину, наречену і навіть жартома не повідомив: «Готуйтеся, я одружуюсь».

Мати не витримала і запитала: «Синочку, тобі не пора мати сім'ю?». Він здивовано підвів очі і розсміявся. Відповіді тоді не отримала і не стала хвилювати дитину. Але сама задумалась і пішла до гадалки – тітки Горпини, яка на карти кидала не згірш за циганок.

Тітка уважно вислухала і розкинула свої великі карти таро. Щось довго мудрувала, перекладала, зрештою сказала: «Син твій буде великою людиною, буде займати високі пости, але онуків від нього ти не отримаєш».

– Чому? – крикнуло її серце з глибини грудей.

– А його забрала до себе висока особа в чалмі і віднині він його, а не твій отрок.

– Господи, він живий, – замахала руками мати.

– Ну і що, а серце його належить красуні у вельможних одежах.

Мати стомлено піднялась на ноги і поклала перед гадалкою сто гривень.

– Забери, – спокійно відповіла та, – мені твій син заплатить.

Голова пішла обертом і жінка вийшла з будинку. Після цього розібратись в своїй голові вона не могла, а коли чоловік запитав вдома, про що говорила ворожка, здивовано підвела очі до небес, ізрекла, повторюючи ворожку: «Світ падає в пучину».

Чоловік задумливо подивився на неї і зробив висновок – шизофренія в стадії ремісії.

З цієї події питання одруження синів в сім'ї не піднімалось і не обговорювалось.

ЗАРАЗА

Свербить день і ніч. Чухаєш, чухаєш, а воно тебе їсть, їсть. Куди пішов з тими руками? – кричить мати на сина. І де воно того набралось? – бідкалась жінка. Ні до людей вийти, ні вдома спокою нема. Вона сердито поглядала з-під лоба на сина, який сидів долі, сумно втупивши оченята у вікно. Отак сидить цілими днями, поки не засне і вона нічого не може йому вдіяти, та й не хоче. Це дитя якесь неприкаяне ще з повиточку. То кричало півроку, відпочивала, як спало, а тепер мовчить і чухається. З таким дитям одна біда, люди до хати не ходять, вона не може ні до кого піти, бояться, що несе з собою заразу, яка на її синіві.

На вигляд хлопчик як янголятко, та якийсь проклятий чи що? Погляду його ніхто спокійно не може сприйняти. Коли дитина звертала очі на людину, в тої самі по собі ворушились вуха, губи, руки, тіпалось тіло і навіть чоловіки тікали від нього. Не знаходилося нікого, хто хоч раз бачив його, щоб жалість торкнула серце. Самі милостиві, і ті називали його маленьким чортеням.

Та було дивним інше – дитина не потребувала їжі, одягу, іграшок і навіть материнської ласки. Він обходився сам без допомоги і як це в нього виходило – не розуміла мати. В рік дитина вже не потребувала матері, встала на ніжки, їла, що давали, беручи руками, як лапками, ходила справляти нужду в одне й те ж місце навіть уночі. І чухалось воно скоріше із задоволенням, чим з потреби, на тілі не залишаючи слідів. З роками звички не мінялись, лише став більш відлюдькуватим. Розумів мамину мову або тих, хто попадав в поле зору, виконував прохання і не робив шкоди там, де вказувала мати. Дитина гарна, слухняна і в той же час зробила з матері людину, відторгнуту суспільством.

На прохання матері лікарі ретельно обстежили малюка, але патології не виявили і тільки розводили руками. Діагностували: дитина кмітлива, рідко відповідає словами, виконує вказівки, має погляд розумного дорослого

чоловіка, нічого в цьому незвичного нема, окрім сприйняття тих, на кого дивиться своїми гарним очима, чувається зі звички і не більше. Розвиток відповідає дитині п'яти років, здоров'я задовільне.

Мати була в розпачі, за бабусями-шептухами він уважно спостерігав, а до батюшки тягнувся, як хлопчик до дорослого чоловіка.

Загадка?

Так!

Чи є цьому пояснення?

Є!

Вперше в людському середовищі народилась дитина-індіго.

СВІТЛО СЕРЕД ДНЯ

Минулої ночі темінь вкрила землю чорним непроникним мороком. Я їхав на велосипеді і ледь розпізнавав доріжку, якою ходжу з десяти років. Мені не було лячно, але такої густої темноти я ще не бачив. Здавалось, що вона тебе ось-ось розчавить серед цього велетенського лісу. Неприємно себе відчувати малесенькою мурашкою, але саме так я себе почував. Раптом збоку щось гучно ухнуло і знову до дзвону в вухах настала тиша, я б сказав, могильна. Хоча ніколи її не відчував. Слово «страх» приміряю для розуміння становища, в яке потрапив. Спіткнувшись об пеньок колесом, вирішив не спокушати долю і зліз з велосипеда та повів його поряд, визначаючи напрямок по твердості ґрунту під ногами. Так, спотикаючись, пройшов метрів сто – зупинивсь. Наростала тривога у всьому тілі. Десь скрикнула пташка, ухнула сова, і знову скрип дерев нагадав, що я серед лісу. Засвітивши запальничку, поглянув на годинник – перша ночі. Намагався зорієнтуватись де я, не зміг, спробував зійти з доріжки – провалля. Таке місце на моїй дорозі лише одне, я злякався, що йду в протилежному напрямку. Коли повернув – не розумію, для цього мені довелося би круто розвернутись або робити гак. Ні того, ні іншого я не робив. Розмірковуючи, повернув назад і продовжив путь. Так я ходив, поки не стало світати. І обомлів. Абсолютно незнайома панорама: я не в лісі, а в пустелі. Серед густого лісу клаптик такої галявини не побачиш, не те що безкрайність піщаних барханів.

Сплю? Оце так сон! Відчуття страшенної втоми. Ручки велосипеда гарячі, а очі злипаються від яскравого сонця.

Сонце серед ночі? Ну й сон... Втома підтяла коліна і я впав, де стояв. Голова відмовилась думати, а тіло рухатись. Спав не довго, але прокинувся бадьорим, і мені страшенно хотілося пити і їсти. Сів, обіпершись об колесо свого транспорту, що був подушкою під час сну, озирнувся, все та ж незмінна картина сонячного дня і повна відсутність інформації. Спрага змусила уважніше оглянути впадини між

хвилями піску і я помітив хвостату тваринку, яка швидко рухалась в одному напрямку. Язик добряче пересох і йому важко було в закритому роті без краплини вологи. Не роздумуючи, кинувся за тваринкою, що вже зникла з очей, але слід на піску чітко показував, куди вона прямувала.

Було боляче дивитись на пісок, сльоза заливала око і тут же висихала, різкий біль почав з'являтися на повіках і не стало видно сліду, по якому йшов, ні, біг, як здавалось.

Тихо пересипався пісок під ногами, засипаючи мої сліди, а я вже повз на колінах, шукаючи тоненький як павутиння відбиток, мені здавалось, широкої дороги, що вела до водопою. Ніч поглинула мозок, а потім і зір, ще руки здригались, пальці вгризались в гарячий потік, що лився між них.

Мить поклику душі звершилась, а тіло продовжувало виконувати свою функцію.

Мене знайшли, щойно останній подих сколихнув геть потріскані губи.

– Швидко, у нас хвилина, максимум дві.

Дебелі хлопці в широких полотняних халатах підхопили тіло і опустили в тюрбан з водою. Голова занурилась і щезла в мішку. Я закричав від страху і жаху побаченого.

Щойно з цього колодязя я пив. Та ніхто не почув мене і не поглянув у мій бік. Всі троє нагнулись над головою і щось ретельно робили. Я млів і відповзав від клятого каравану верблюдів і людожерів, які мертвяка омивали у воді, яку пили.

Очевидно, це їх основна пожива. Жах, якого я ніколи не відчував, скрутив мене в джгут, немилосердно боліло тіло і я конав.

– Іди, дай йому по голові, бо будемо мати таких двоє.

Чітко виконувались накази Заїра і я одразу отримав свою порцію його бажання. Пізно вночі, страшенно замерзши, я прокинувся і довго дивився в диво пустельної ночі.

Ворушитись не хотілось, тіло було наче обмотане гіпсовою пов'язкою. Я відпочивав від обов'язку турбуватись про нього. Голова чітко аналізувала усе навкруг мене, лише не давала поради. Я не намагався їх отримати і віддався на

милість цієї ночі. Через годину почали вовтузитись погоничі, піднімати верблюдів, укріпляти вантаж, лише тоді один з них підійшов до мене. Мовчки показав руками – вставай і, повернувшись спиною, пішов уперед, впевнений, що піду за ним.

Притуплені відчуття не дали мені альтернативи думати і я пішов за ним, наче на повідку. Невеличкий вогник освічував круг людей, що снідали, і тут же хтось з них протягнув мені їжу. Я не намагався аналізувати, чиє в'ялене м'ясо їв, лише відчуття огиди позбутись не міг. Я вже плив по волі долі, змирившись з немінучим, не пробував змінити ситуацію і не спасався.

Сьогодні я їм його, завтра мене – це була ніби основа моєї затуманеності, але я не пришвидшував цей час. Жив життям, що виділене мені долею.

Як же я її кляв, коли прийшов до тями серед дня, коли підійшли до вузької стрічки води і я вдосталь напився її прохолоди! Їсти мені не хотілось, я лежав біля цього рівчачка, занурював лице, пив, рвав і знову пив. Мене ніхто не чіпав, кожен поводир мав свої обов'язки і займався ними. Саме тоді я знову захотів жити і вирішив купити в цих людей собі життя. Моя сплутана промова їх не дивувала і вони байдуже дивились на мене, намагаючись всадити біля себе і нагодувати. Вони не розуміли, що я пропонував їм гроші, які їм допоможуть побудувати легше життя, ніж оце жалюгідне, яким вони живуть. Я плакав і стояв на колінах, тягнув руки догори і просив допомоги у святих. А вони перешіптувались між собою, що цей сходить з розуму і доведеться його в'язати, щоб не бігати за ним по пустелі.

Та раптом мій погляд впав на одного з них. З-під каптура на мене здивовано дивились сині очі, як волошки, молоді і дівочі. В них світився жаль до мене і я впав перед ним ниць, як перед святим: «Ти не такий, як вони, спаси мене, я озолочу вас, якщо залишусь живим!».

«А чого ти їх так боїшся?» – почув рідну мову з вуст святого і свідомість покинула моє тіло. Обличчя ще й досі болить від ляпасів мого співвітчизника, зате я тепер живий і щасливий від того, що це був не цілунок голубоокої смерті, а сильні чоловічі руки рідного поліщука.

СОРОК РОКІВ ПОТОМУ

Всього десять днів лишилось до нашого свята. Сім'я шумно готувалась підвести підсумки здобутків і втрат, а я був майже байдужим.

– Ще рано рахувати, – весело посміхнувся я до дружини, та вона час від часу зупиняла свій погляд вдумливих очей на моєму обличчі. Добре знала свого чоловіка і його вишукана посмішка лише тривожила, а не заспокоювала. Щось з ним не так. Стан здоров'я зазвичай погіршувався на глибоку осінь, а надворі червень місяць. Подумки перебрала події, які могли його вивести з рівноваги, але сьогодні все було начебто гаразд.

– Семене, як ти себе відчуваєш? Може б ти поїхав у село та взяв маминого соління трохи.

– Та городина свіжа є.

– Добре, але на зиму не буде зайве.

Він здригнувся від її прохання і вона помітила це.

– Обійдусь, – хмуρο відповів він.

– Ти себе погано відчуваєш, то нехай Миколка з'їздить, все одно гуляє.

Він опустил голову і не відповів, зробив заклопотаний вигляд, перебираючи мотор. Вона постояла і, не отримавши відповіді, пробурчала: «Тепер буде мовчати, хоч кіл на голові теши». Стільки років прожили разом, а він не змінився. Замолоду повертався спиною і можеш по ній хоч сніп молотити – не повернеться і не заговорить. Років десять вона ображалась, а тепер лише свою душу очищає приказками на його адресу, знаючи, що йому байдуже.

Та вона помилялась – кожне її дошкульне слово ранило його в саме серце. Він не кохав її з першого дня подружнього життя і до сьогодні. Одна-єдина кохана жінка жила в його серці – це Вікторія. Дівчинку привезли в його село з дитячого будинку – в дочерили. Вона мала пшеничного кольору волосся, великі як волошки сині очі і густі вії навколо їх. Верхня губка була тоненька, а нижня навпаки – велика і вона мала звичку закушувати її, коли

плакала. Він частенько спостерігав через пліт за дівчинкою і плакав разом з нею. Їй було років п'ять.

А йому сім. Їх познайомила тітка Олена, яка стала її мамою, а дядько Йосип зробив між плотами їм хвірточку, щоб вони ходили один до одного гуляти та не виходили на вулицю. Він як старший став її оберігати і частенько діти їх прозивали гарбузиками, так в селі його батька називали по вуличному. Вона не заперечувала, йому було приємно.

Дитячі роки пролетіли швидко і всю юність вони були не розлий вода. Рідко можна було побачити їх порізно і вперше їх розлучило військо, до якого його призвали, а потім вуз. Вони не аналізували свої стосунки, все було зрозуміле само собою. Вони закохані і батьки давно вважались ріднею.

Безхмарним життя не буває і в їх укладений і безхмарний ритм життя втрутився випадок, щоб зруйнувати десятиліття добра та принести стільки ж зла і болю.

Після закінчення строкової служби Семен за порадою рідних і Вікторії вступив у вуз, в якому навчалась вона. Їй залишилось два роки до закінчення і вирішили, що Семен піде на заочне навчання. Пора будувати для молодої родини і окрему оселю, а для цього треба допомога батьків. Вирішили – зробили. Не пройшло й півроку, як в родині Маленьких відбулося весілля, та не Семена і Вікторії, а Семена і Лізи.

Грім серед ясного неба прогримів на всеньке село. Дівчина з батьками приїхала в супроводі охорони і під білі рученята повели молоду пару до сільради.

Пошептались, побалакали з головою і, забравши рідню, відбули в містечко у ресторан, де спішно готувались святкові страви та прибирався зал до весілля. Все сталося за один день і на вечір гості й молодий в одній сорочці, як кажуть в народі, відбув до молодої в замиський будиночок. Чинно, законно, з повагою до сватів, звернувся батько молодої, пояснивши поспіх тим, що молоді відбувають у весільну подорож, а їм і гостям замовлений цей заклад і оплачені затрати на три дні. Мати плакала, а батько намагався визволити сина, та сват, жорстко дивлячись

йому у вічі, процідив: «Треба було вчити сина не пхати свого когута у всі дірки на дорозі. А тепер вибери – він буде одружений чи мертвий».

Батько сивів на очах, але дружині так же суворо наказав: «Веселись так, наче сама заміж виходиш, і ні пари з вуст». Вона вірила кожному слову і погляду свого чоловіка та зрозуміла, що біда вступила в їх родину. Сльози на очах виправдовувала сміхом і поцілунком невістки. Співала, пританцьовуючи, і сміялась, прикриваючи крик раненого серця. Три дні було весілля, як наказав сват, і три дні зазивали гостей та пригощали.

І ось вже сорок років пройшло з тієї пори.

Старенькі батьки, прищуривши вже слабкі очі, намагались пізнати гостя, що вступив у хату. Матері не треба було шуритись, вона по запаху впізнала свого сина і впала йому на груди, а батько, покректавши, покашлявши, приховав сльозу, що викотилась з очей і поповзла по обличчю. Рідко син приїжджав до рідного дому і був лише один день або ніч. Якось на зауваження батька стримано відповів: «Татусю, і досі її люблю».

Вікторія так і не вийшла заміж. Не змогла вибачити йому зради і не довірила своє серце більше нікому. Взяла, як і її батьки, собі дитину з того ж дитячого будинку і виховала чудову людину. Син був підприємцем у місті, одружений, і вона свій вільний час пенсіонерки тепер віддає двом онукам.

– Не треба народжувати дівчаток для страждання, – говорила вона і раділа появі кожного з онуків.

Жодного разу не докоряла сусідів у своєму нещасті, але й жодного разу не прийшла їм на виручку.

При появі Семена не виходила з будинку навіть на двір, але й не тікала з села. Її думки і надії ховались за закритими дверима і туди вона нікого не впускала. Батьки померли і вона була єдиною господинею великого будинку, поріг якого не переступав жоден чужий чоловік.

ЗАХІД

Квітень, травень, червень майорили свіжою зеленню, першими квітами і надією. Я, як і всі, живу, сплю, їм, сподіваюсь, розчаровуюсь і все починаю спочатку. Не набридає, не мучить, одним словом – таке життя.

Майорить за вікном прекрасний захід пастельною то-нальністю червоного-рожевого-синього-голубого, кремо-вого та відтінками інших прекрасних кольорів. Відблискує дорогою від заходу до мене.

Я б намалювала, та пензель більше потребує майстерності, ніж перо, і я пишу. Ох, як же мені хочеться опуститись на цю дорогу заходу і йти туди, звідки починається ця дорога, а не закінчується.

В заході, а не з нього, фарба стає блідою, а не чорною, і я хапаюсь за його кінчик, намагаючись зупинити. І ще трішки-трішки, ще хвильку, дві, три, здається, зупинила б. Але, на жаль... Більше дивитись не буду. Хай залишається зі мною цей гарний відрізок сонячного дня тут, на папері, хоч на папері.

Серце – випалена пустеля і лише погляд намагається зачепитись за прекрасне і тримати в пам'яті, щоб пити як водицю в час смутку.

Я не сумую – ні. Я не сумую – я споглядаю Захід.

СТРАШНО МЕНІ СЬОГОДНІ

Привіт, як поживаєш, як здоров'ячко, де працюєш, що робиш, діти є? Запитання сипались, як горох з мішка. Відповісти неможливо, бо щойно зібрався, відкрив рот на перше відповідати, вже поспіли ще два.

Яків був відомий своїми скоромовками і при першій нагоді відточував свою майстерність. Багато тих, що знали про це, обходили його стороною або при першій же нагоді переходили на іншій бік вулиці.

Мені сьогодні не пощастило, він був чуйний, дружлюбний, тому не хотілося робити боляче або приносити неприємність. Відійти, коли вже попався, – також. Я стояв з відкритим ротом, раз по раз мугикав і тільки вертів головою, бо він ще й жестикулював у цей час. Моя міміка клоуна або остолопа його тішила, але не мене, я дійсно себе таким відчував. Тому надумав іншого разу чемно зробити з нього папугу, що говорить сам до себе. Переплів руки під животом, схилив голову на бік, опустив очі, закривши рот на замочок. Хвилини дві-три він спостерігав, продовжуючи сипати запитаннями, раптово замовк, прийнявши ту ж позу.

Тепер я проявив тугодумість і стояв як істукан, дивлячись на посмішки перехожих. Він все ж висміяв мене і я розізлився. Довго і зло виношував план помсти, щоб це було оригінально і розумно. Вже сам підстерігав кривдника, та він дійсно відчував небезпеку на відстані і не піддавався на мою вудочку, навіть змінив свій звичний маршрут. Веселого мало і я відкинув цю затію.

Здавалосьь, Яків теж змінився і мене це потішило. Скоріше заспокоїло моє самолюбство, все-таки він через мене перестав допікати містечкових. Ще якийсь час переймався такими думками і забув. З Яковом дороги більше не пересікались і його образ поволі випав з моєї пам'яті. Ми не були з ним ні друзі, ні добрі знайомі. Він відомий, а я – натовп, з якого він періодично вихоплював

об'єкт для потіхи перехожих і аж ніяк не себе. І про його життя я нічого не знав.

Він мав худорляву постать, довгообразе обличчя, високий лоб, гарне хвилясте волосся, неширокий рот і великі рівні зуби. Дивувала посмішка: коли сміявся, обличчя здавалося видовженим ще більше. Та його поважали. Напевно, не було людини, яка б хотіла йому нашкодити, лише не хотіли ставати його об'єктом, хоча були і такі, що намагались встигнути відповісти на його запитання. Таких сміливців вже поважав він і готувався до такої зустрічі. Виходить, я був єдиним його недоброзичливцем.

Я покинув містечко і не повертався років зо два. А події з Яковом почали розвиватись з шаленою швидкістю. Його весілля було подією номер один у місті, а наречена шокувала наших красунь.

Висока, гарної будови тіло претендувало на світові подіуми, волосся, що вилось нижче спини, було вогнистого кольору, очі великі і зелені, носик напрочуд кирпатенький, а губи – мрія чоловіків. Не на весілля що гуляли в клубі, а на неї подивитись приходила молодь і навіть старші проявляли неабияку цікавість. Наречена ніжно поглядала на судженого, поправляла йому волосся, що спадало на лоб, тулилась до неширокого плеча коханого.

Містечкові з цікавістю спостерігали за життям молодої пари, чекаючи незвичних подій. Щось в них є чаруюче і дивне, красуня і..., ніхто не міг назвати його чудовиськом, але звичайним не назвеш.

А молода пара жила життям молодят і здавалось, байдуже віддавала себе на суд мешканців. Хтось бачив, що він її цілує, а вона ні, якась бабуся чула, що вони не сплять разом. Плетухи – так зовсім втратили спокій, вигадуючи одна одній «правдиві» історії з їх життя. Байдужих не було. Народження дитини, та ще й не в строк, було новим вибухом, за який молодий батько заплатив дорогу ціну, щоб бути на висоті слави.

Тепер у нього було багато друзів і подруг, які хотіли бачити дитину. Яків розумівся на психології і, наскільки міг, не показував сина на очі жінкам, щоб не зурочили.

Та сам він перестав жартувати і на обличчі його був скоріше сум. Дитинку пригортав до грудей, гарно вдягнувши і не відкриваючи личка, щоб не застудити. Його кожен день можна було бачити в невеличкому скверіку біля дому. Він тепер все частіше уникав людей.

Я сам, а не ви змінили моє відношення – написав у своєму домашньому щоденнику. Я не смішив людей, а вдовольняв свою гординю. Простіть мене, кому приніс хвилини розчарування.

Цей щоденник був опублікований в нашій місцевій газеті на прохання Якова:

«Я хотів зробити вас трішки щасливішими, щоб ваші сумні обличчя сміялись. Тому вибирав самих сумних».

Він помер уві сні – раптово. Так вважали всі, але в нього була тяжка виснажлива хвороба, з якою він боровся з дитячих літ.

Тепер я ходжу стежками і вулицями, по яким ходив Яків. Коли він зник, я вийшов з депресії, у якій перебував рік через зраду коханої дівчини. Зараз, йдучи містом, часто стою на п'ятачку, на якому тоді він мене лікував.

ХОРОБРИЙ

Тиждень пройшов, як минули свята, освячені гілки для домашнього затишку і оберегу. Все осунулось в літню спеку. В'яле листя шептало про нестачу вологи, а задишка – про нехватку повітря. Дорога була запилена і сонце витискало з тіла останню вологу, яка капала з обличчя на землю. Він йшов, важко переставляючи ноги. Думок не було, як і бажань. Десь в даліні жевріла надія: обабіч дороги повинно бути озерце, що ніколи не пересихає. Він знав, що дійде, повинен, зобов'язаний дійти. Від нього залишиться кілометрів три і вдома. Там його не чекають, та йому конче треба дійти. Сили в нього є, але дошкуляє спека. Він звичний до неї, адже виріс в цьому загадковому краї, та тільки підводять ноги, з роками геть перестали слухатись. Пробував займатись спортом, лікувати, та вони стали чимось окремим і не підкоряються розумові. Сили волі не позичати, тож все в його руках для завершення цієї подорожі. Не думав, що колись доведеться долати таку відстань самотужки, без транспорту і допомоги. Життя не йшло – летіло літаками, гвинтокрилами і навіть ракетами, а по землі не було часу ходити, їздити, бігти. Пересувався, та все на якомусь із механізмів, от і травмувалися ноги за цей некороткий час. Єдине місце на землі, яке його пам'ятає бігаючим і стрибаючим, повзаючим – це селище Вільне серед цього прекрасного степу. Так, він степовик, його батько і всі предки обробляли цю святу земельку і топтали своїми ногами, а він захотів літати та злетів як орел, шулікою ширяв по просторах, що ще є не такими захаращеними, як земля. Багато води сплигло з того часу, як він тут був.

Чи впізнають його рідні пороги батьківської хати, чи зустрінє рідна кров і скаже «заходь, ріднесенький»? Сльози мимоволі зволожували очі, а думка одразу щезла, не відповідаючи. Йшов без поклажі, лише на спині був наплічник, в якому необхідні речі для незнайомих місць на дорозі і те основне, що дасть змогу скудно, але вижити. Не

хотілось думати, чому він поїхав і сьогодні пішки долає землю, про яку забув сорок років тому.

Успішний науковий працівник, він легко вибирався по драбині професійного росту, одружився, виростив двоє синів і сьогодні один в житті, як зараз в цій пустелі. Багато води сплигло, багато пісень розтануло в гущі людського натовпу, похвала занесла його на вершину слави як на крилах і долі не стало куди підійматися – злетів до самого низу і тепер повинен або зупинитись і дожити життя з тим, що є, або почати все з початку, з нуля, від порогу, до якого повз на чотирьох, переліз і пішов у життя. Тільки так можна проаналізувати помилки і досягнення. Де ти не втримався і пішов за поголосом людським, недооцінив себе, довірившись підлабузнику і зірвався, не перевіривши вершини, на яку тебе занесло? Знав: його будуть шукати, а щоб перевірити, перерахувати, підвести підсумок, треба щезнути, розтанути, забути, ким ти був і лише пам'ятати, хто ти є з діда-прадіда. Якщо хтось впізнає його або знає, ким він був, то єдине місце йому на дні океану.

Його, молодого і перспективного студента, помітили ще на третьому курсі і запропонували місце в лабораторії. Тема була цікава і він з лабораторії виходив лише на заняття та щоб поїсти. Така наполегливість молодого людини завжди цікавить тих, хто шукає собі помічників. Веніамін відкликався на всі пропозиції, знаючи, що кожен професор робить відбір тих, хто на перший погляд був перспективний, а зайшовши до лабораторії, вже вважав себе фахівцем. Саме тому він перших два роки падав з ніг, щоб встигнути належно вчитись і пізнавати основи. Згодом все стало на свої місця, втягнувся в шалений ритм наукового світу і потонув у ньому сам. Єдине, з чим не справився, так це з налагодженням особистого життя. І лише одружившись з такою ж як сам фанаткою досягнення наукових показників і ступенів, зумів не вмішуватись і повністю віддати вуздечку керівництва домашнім вогнищем дружині, яка ретельно до цього підготувалась. Вона з допомогою тещі швидко привела дім до сімейного статку, де всього було вдосталь, і дозволила йому бути самим

собою. Це його влаштувало, враховуючи, що його кабінет, вітальня, спальня були в окремому крилі і туди заходили лиш тоді, коли його не було вдома, не порушуючи його заведеного порядку. Дружина, діти, рідні, друзі суворо дотримувалися правил, які створював він своєю роботою, оберегаючи його від побічних навантажень.

Дякуючи їй, його вчасно обстежували, лікували на дому і лише у випадку, якщо апаратуру не можна перевозити, вона домовлялась з ним особисто.

Жінка отримала науковий ступінь і задовольнилась викладацькою роботою, повністю віддала себе своїй сім'ї і талановитому вченому – її чоловіку.

Виходячи з дому, він на столі залишав зошит, в якому з любов'ю і шаною описав їх життя. Просив вибачення в неї і дітей, обіцяючи, що не піде з життя, але не просив шукати його, а навпаки перешкоджати поголосу і пошуку.

«Я вірю і впевнений, що ви мене зрозумієте. Я виснажений і навкруг себе бачу лише пустоту, яку створюю і не хочу займати місце людини, яка в цій пустоті виростить квітучий сад.

Як тільки я зможу творити, ми зустрінемося.

Ваш татусь і чоловік».

ПЕРЕВЕРШИВ СЕБЕ

Иди з ранку і до вечора дорогою, на яку тебе сподобив Господь. Він дасть тобі хліб щоденний, навчить як жити і покаже, для чого тобі дане життя.

Я так і зробив. Навіщо мені людські закони?

Навіщо буду гнути спину на когось – мені Господь такого не заповідав і я віддав себе в руки Його.

З ранку до вечора молюся, в небо дивлюся, ноги об землю не б'ю і жию. На все і на всіх поглядаю, ходжу куди і всі ходять, до вітру і від вітру, не журюся, не боюся, голову собі якимись науками не морочу – і жию. Так рік, так два, три, п'ять, десять.

Щось мені стало набридати і став помічати, що не все так роблю, як люди: не все їм – що вони, не у все вдягаюсь – як вони, не так м'яко сплю – як вони, не можу увійти – куди вони, і геть не співаю так весело.

Взяв мене жаль, потім злість, а далі ненависть.

Я сповідаю всі закони Матінки Природи, а вони з мене знущаються. Я у них прошу – дають, я даю – брезгують.

Якась лахудра багато чоловіків любить – мене жодна.

П'яниця семеро дітей має – я жодного.

Або я чогось не зрозумів, або хтось переміг.

Хочу це написати та інших застерегти:

Любіть себе. Бога. Коріться закону!

ЩО ВІН СКАЗАВ...

Перед будівлею суду стоїть сивочолий чоловік і грає на гармошці: образ довоєнного часу. До нього виходили працівники суду, але він продовжував грати, не звертаючи уваги на тих, хто щось проголошував до нього, розмахуючи паперами з державною символікою. Мотиви, що виводила його фронтowa подруга – гармонь, були прості і незамислуваті, та голова, схилена до неї, говорила про те, що вони йому дорогі. Струнка постать «порушника» була інтелегентною, а слова односкладні та ввічливі. І саме тому вони не могли віднестись інакше, намагаючись з ним порозумітись. Парфен Мусійович Чубас не збирався кричати і вступати в перепалку, а виражав своє ставлення до суду мовчазним протестом.

Сьогодні вже п'ятий день, як він встановив чергування перед дверима цієї державної установи. Приходить як на роботу о сьомій ранку і закінчує, коли двері замикає техпрацівниця, яка вже справилась зі своєю роботою. А вона прибирає після того, як працівники покидають приміщення по закінченню робочого дня. Вона також підходить до порушника і ледь чутно питає: «Може ви пити хочете?», а потім виносить склянку води. Він жодного разу не торкнувся склянки, але вона неодмінно ставила її перед ним.

Парфен Чубас родом з цього поліського містечка Рокитно. Сім'я з діда-прадіда не покидала Полісся і, здавалось, жила щасливо. Та це для чужих очей, а для своїх і ближніх він був тією людиною, якою можна захоплюватись і дивуватись. Парфен Мусійович був єдиною дитиною у Фані і не цікавився дівчатами ні в молоді, ні в зрілі роки. Завжди ввічливий, уважний, спокійний, лагідний. Можна безмежно підбирати гарні слова до цього чоловіка, тому що він не мав ні поганих манер, ні звичок.

Його не бентежили запитання людей, які знайомлячись, здивовано запитували; «Звідки у вас такі дивні ім'я і прізвище?». Скромно посміхаючись, відповідав: «Це мої хресні батьки». Але далі можна було не допитуватись, він не давав відповіді.

Ця загадка була цікава, але кривава, тому корінні жителі також уникали таких запитань і ніколи нікому не давали пояснень.

Своїм протестом він чекав, поки до нього вийде суддя – керівник установи, до якої наш порушник ніколи не переступав порогу. Їй не хотілось спілкуватись з Чубасом. Вона знала його запитання, на які не могла, та й не хотіла давати відповіді.

Та колектив перестав її розуміти і вранці зібрали збори, щоб закінчити протест людини, яка не є ні відповідачем, ні свідком по справах, але заважає спокійній роботі установи. Серед колективу заперечень не було і Інгу Савівну Перелюк запросили дати відповідь і як голові установи прийняти рішення.

Поставили одне єдине запитання і одне прохання. На кожне з них відповідь може дати лише вона – людина, яка володіє інформацією і має право на рішення.

Щоб не порушувати графік роботи державної установи, зібрались о сьомій годині ранку в залі засідань.

Інга Савівна знала свій колектив вже десять років, тому не заперечувала і з'явилась рівно в призначений час.

На перше запитання: «Чому протестує Парфен Чубас?» відповіла коротко і чітко: «Треба запитати його особисто». Пауза була відчутна – відповідь незадовільна і мовчання було їй відповіддю. Витримавши довгі три хвилини, вона піднялась з місця і також мовчки вийшла з залу. Працівники переглядувались, але мовчки. Нікому не хотілось відкрито протистояти. Поволі несміливі попустили голови, інші зціпили зуби і тільки вираз їх обличчя говорив про злість. Мовчанка ставала загрозливою і балансувала на межі людських стримуючих емоцій. Скригнули двері і в зал зайшов Парфен Мусійович, супроводжуваний Інгою Савівною. Грім аплодисментів проводжав їх обох за стіл голови.

Інга Савівна підняла руку і глуха тиша впала на зал: «Парфен Мусійович, наш колектив хоче знати причину вашого протистояння ось уже п'ятий день. Вони мені як керівнику задали питання, на яке у мене немає відповіді.

Ми просимо вас пояснити подію, заручниками якої ми є». Її лагідний голос дивував і заспокоював одночасно всіх – відповідача і колектив. Такого лагідного звернення від неї ніхто не чув.

Вони обоє стояли перед людьми – високі, з гарною поставою, з волоссям, вкритим сивиною. Обоє самотні, освічені, розумні й нещасні водночас.

Це був прекрасний образ для світлин чи картини художника, він втілював

Владу і Непокору,
Закон і Порушника,
Любов і Ненависть.

Людям вже не хотілось, щоб вони говорили. Кожен малював їх в своїй пам'яті по іншому, істина для них була неважлива. Таку мить хотілось бачити щасливою і не розмінюватись на сьогоднішній і миттєвості, які змарнують все навкруги. Але вони забудуть цю мить і довго обговорюватимуть моменти, мало значущі в житті людей.

СИЛА МАТЕРІ

Йдучи додому, Григорій сумно згадував часи, коли з молодою дружиною тут бувало і ночували, гуляючи. Тихенько шепоче листя на деревах, співають пташки. А надвечір'я і ніч спадає гомоном багатоголосся і переходить на стрекіт коників та спів соловейка.

Того року весна була чудова. Вони женихались уже понад рік і вирішили після Святої Пасхи повінчатись. Та весна була чимось важливим і їм обом здавалось, що вони саме зараз на вершині щастя.

Молоді, сильні, гарні, частенько сідали десь під крилатим дубом і вступали в трію з соловейком. Дивно, але він не замовкав від їх звуку і дійсно – серед лісу було єднання птиці з людиною, немов суперечка, хто з них більш вміль в передачі кохання музикою, а не поцілунком. Природа наділила їх обох талантом і тепер приймала екзамен на підтвердження здібностей. Вони тоді віддали соловейку першість по заслuzі і Катруся жартома, а може й ні, сказала: «Він сильніше любить свою кохану, тому і переміг». Тоді Григорій розцілував її, доводячи свою любов, а тепер з жалем думає над цим. Чи достатньо було його любові, щоб вберегти кохану? Відповіді не знаходив, це рішення було взаємним і трагічним. Катруся була певна: «Я відчуваю, зрозумій». Її слова його не переконали, але заколисали, нівелювавши все, що говорили фахівці.

Катрусі рано було ще народжувати дитину, а він дуже цього чекав. Вони однолітки, але дуже різні – вона тендітна і маленька, а він великий, з плечима в сажень, та ще й професійний баскетболіст. Їх кохання було у всіх на виду, друзі сприймали ці стосунки схвально, а батьки звикли, що діти кругом разом і за них були спокійні.

Весілля по різних причинах відкладалось і вони розпочали сімейне життя громадянським шлюбом. Батьки заперечували, але зрештою благословили і допомагали, чим могли.

Біда прийшла, щоб затьмарити радість появи сина, а дідусям з бабусями – онука. Катруся не змогла виносити

дитину дев'ять місяців і народила сина семимісячним, маленьким, кволим, беззахисним. Ще з місяць боролись за її життя, але син так і не торкнувся материнської груді і вона не відчула насолоди його годування.

Григорій у відчаї ніяк не міг сприйняти свого сина і не торкнувся його тільця до трьох років. Турботу як батько проявляв у всьому, лише любові не відчував до маляти і страшився доторку до того, заради кого загинула вона, без якої не міг ні жити, ні дихати. Розумом оцінював ситуацію, а душа не могла зламати заборону серця.

Одні батьки сиділи день і ніч біля онука, інші боролись за життя його батька.

Вечір був тяжким і страшним, син сплів собі петлю і все її переховував, а батьки шукали, ходячи за ним слідом. Ні умовляння, ні сльози не мали успіху: їх дитина не хотіла жити. Сон склеював повіки тоді, коли син, напоєний снадійним, спав. Потомлені батьки спали, сидючи навколо його ліжка, і раптом він заплакав уві сні.

– Там він живе, – зітхнув батько, а в матері знову покотилась сльоза. Наплакавшись, син прокинувся і сів на ліжку, його руки безперестанку м'яли ковдру, то закручуючи її в джгут, то ретельно випрасовуючи. Без-тямно дивлячись в далечінь, наче за чимось спостерігаючи, тихо і спокійно промовив: «Мамо, Катруся там плаче».

– Дитинко, вона скучає за синочком.

– Ні, мамо, вона плаче, що я його не люблю.

– Ти батько і не можеш його не любити.

– Якби я знав, як люблять дітей, я б його любив.

– А ти скажи їй, що любиш.

– Ні, вона не чує, лише хоче, щоб я до неї його приніс.

– А ти вставай, гарно приберись і сходи до нього, а потім з ним підемо на могилку.

– Ні, вона хоче, щоб я це зробив сам.

Дідусі довго радились як відпустити його самого з дітям на руках, коли він не знає, як його тримати. На допомогу прийшов брат Катрусі. Молоді більш рішучі до дій.

Запропонував: «Дайте йому дитину, він виконає все, що вона просила, я піду слідом і візьму свого товариша. Вона любить обох і хоче їх примирити, дайте, це їх дитина, бо він ніколи не буде признавати, що він – син. В його очах дитина винна у її смерті».

Плакали всі, коли готували дитину, лише дитина на диво сміялась і аукала.

СВІЙ СВОГО НЕ БАЧИТЬ

Троянда лежала на столі поряд з світлинами моєї сім'ї. Кожен міг доторкнутись до неї, але не я. Кожен міг поцілувати на світлині дорогий образ, як ікону, а не я. Я лише бачив і милувався. Ніколи нікому не побажаю такого відчаю, що вирує в моєму серці. Плачу тільки думками, бо сліз не можу втерти зі свого обличчя. Скрізь спокійно пропливає перед очима життя, а для мене його немає. Хто я в цьому загадковому і бажаному житті та світі? Відповідь десь гуляє в цих просторах, але не торкається моєї голови чи свідомості. Загадка світу чи тільки моя? Скільки мені років і чому я такий великий, а пам'ять як у малої дитини? Чи може я і є дитина? Погляд падає на дерево – приміряю себе до нього – великий, та не знаю, що воно робить, коли і де? Суцільна неосвіченість на перший погляд в елементарному. Чому в мене п'ять пальців, а в пtiці менше і чому таке різне життя у мене і мавпи? Скрізь так багато всього живого, а я нічого ні про кого не знаю.

Людей бачу мало і рідко, не спілкуюсь і дивуюсь їх поведінці. Намагався наслідувати – та марно, не вийшло. Їх звуки приємні, але незрозумілі, вони милі і дуже небезпечні, а я ні. Щось зі мною не так, але ні пояснити, ні зрозуміти – не можу.

І ось ця загадка – світлина, що відображає мою сім'ю і я на ній у щось завернутий чи то вдягнений. Сюди мене тягне, але все інше загадка, та й все навколо цікаве і окутане покривалом таємності.

Я вмер, коли мені було років сім. Тепер живу в світі, що дзеркально повторює цей, який споглядаю сьогодні. Ви як я – я як ви. Приємна згадка сьогодні не розгадується, та мені втішно, що в ній є я.

ВИХОВАННЯ

Хлопець ладнав свого мопеда і дивувався, як це в нього виходить, знає кожну гаку і куди треба приладнати. Йому тринадцять років, а він в домі справжній господар. Мама ще вдосвіта йде на роботу, а увечері повертається стомлена і знервована. Вже рік, як пішов від неї чоловік, встиг вдруге одружитись, а вона не може й досі прийти в себе і налагодити своє особисте життя. Робота, робота і ще раз робота, що виснажила всеньке тіло, а образа спопелила душу. Дитина якось дає собі раду, а вона не може змиритись з втратою господаря і чоловіка. Щойно почате життя здавалось вже прожитим і вона подумки малювала собі звільнення від таких тортур. Дмитрик намагався не турбувати маму і ні про що не просити, до її приходу смажив бульбу і подавав до столу з молоком, як мама любила. Вона дякувала сину, але не обіймала, як колись, не цілувала перед сном, як до трагедії в їх сім'ї. Він старався лягти в ліжко раніше мами, а коли вона засинала, плакав, пригортаючись до її руки. Не розумів їхнього розлучення і щоразу, як мама не бачить, бігав до татка на роботу, розповідав, що вдома все добре, а він вміє вже ладнати і гострити мамі сапу, ножі, а один раз сам косив траву. Для нього подробиці були важливі і він просто засипав ними батька, з чого той робив свої висновки і ще більше звинувачував дружину в неробстві. Та рівно через два місяці, як татко жив окремо, Дмитро прибіг до нього в квартиру, де він наймав одну кімнату, і застав жахливу для дитячих очей картину. Напідпитку татко і якась жінка ганялись один за одним голі по кімнаті.

– О, ще один! – викрикнула вона, та татко її піймав і повалив на диван. Хлопчик як ошпарений ринувся назад і біг щосили додому, стогнучи і ридаючи. Скільки мама не допитувалася, дитина не відкрила правди. І з тих пір до батька не ходив, зненавидівши. В думках дитина не могла назвати його батьком. Тепер хлопець вирішив стати маминим захисником, тож і в господарстві все повинно бути як при дорослому чоловікові.

Ірина бачила зміни в своєму синові і сприймала як належні результати виховання, не дивуючись нічому, не шукаючи причини.

Дмитро закінчив сім класів і твердо вирішив йти в училище після початкової освіти. Його влаштовувало бути водієм чи трактористом. Дитина готувала себе до початку дорослого життя. Плавно і по згоді вся домашня робота перейшла на сина, Ірина не завдаючи собі клопоту, легко відсторонилась від обов'язків хатньої робітниці. Син допомагав, а вона залишила його одного з проблемами. Рано і під тиском обставин Дмитро відчув у собі сили протистояти подіям, що заважають їм з мамою вільно і щасливо жити. Рання дорослість привела до раннього кохання і одруження. Рано пізнавши смак особисто заробленого хліба, цінував його не на словах. Створивши сім'ю, знав, що має незбагненний досвід нещирого кохання, боронив свою родину від помилок, свідком яких був. Повільно, але все налагоджувалось саме так, як він хотів. Було лячно починати якийсь прогрес в сім'ї, якого не розумів або не знав, тож обходив невидиме, вносячи в свій уклад старовинне поняття життя за високим ґатунком. З дружиною повінчалися, щойно вона відчула себе жінкою, кожна дитина була хрещена на третій день, немовлят підносили до причастя. Діти вчилися ставати на колінчики одночасно з першими кроками на землі і чоло хрестили ще невмілими пальчиками.

Мати і теща намагались втрутитись в жорсткість виховання, та Дмитро спокійно і тихо поставив умови: «Дорогі мої мами, милі бабусі, ваші помилки призведуть до того, що ви не будете бачити своїх онучат. Я їх б'ю? – Ні. Караю голодом? – Ні. Вони ходять по землі роздягнені? – Ні. Може вони сплять на битому склі? – Ні. То що я роблю для своїх дітей зле? – Нічого. То проти чого ви так бунтуєте і що ви скажете мені, коли я поставлю на свої сьогодні маленькі ноженята в майбутньому двох велетнів, які візьмуть вас на руки і пронесуть по цьому вимощеному подвір'ю? От над цим подумайте, а яким бути моїм синам, буду думати я – батько». Жінки сиділи і уважно слухали зятя і сина. Слова розумні, та вони – бабусі, тож хочуть прикрити своїх кровинок і пронести на своїх руках захищеними.

Про себе в моїй країні бабусі не думають, бо в них є наймиліша турбота – онуки.

ТРИЧІ ПЕРЕХРЕСТИСЬ

Тричі подумай.

Один раз відріж (зроби).

Народне прислів'я створене на помилках Людини.

Її помилки і розберемо:

Тричі – чому три, не п'ять, десять?

Тричі пішло від хреста.

Саме три помаху руки займає трикутник, в якому стоїть (живе) Людина на землі. Хоча вираз «на землі» не зовсім відповідає істині життя. Людина має розум, щоб піднятися над землею і спуститися в її надра. Але голова її не належить землі, вона коливається над землею і лише в рідких випадках її кладуть на землю, щоб відчула простір, в якому знаходиться. І лише ноги справді належать землі, без якої вони існують лише тоді, коли хворі або їх нема.

Чи може людина жити без голови?

Відповідь: Ні.

Чи може людина жити без ніг?

Відповідь: Так.

От вам і відповідь на питання: Де живе Людина?

ЗВЕНИГОРА

Раптом дощ вщух і я прокинувся від дрімоти. Тяжко було розпізнати місце, де лежав. Нора була досить глибока і простора, а в мене відчуття, що тут вже був.

Знайома виїмка в стіні, до якої тулився, як до материнського лона. Все навкруг було темним і непроглядним, та я знав кожен закуток. Підсвідомість стукала наче у двері, а я ніяк не міг відкрити їй дорогу. З цього закутку ніколи не вилізав, коли боявся, а тепер мені хотілось навпомацки пройтись під стіною і впевнитись, що вона дійсно мені знайома. Невпевнено зробив перший крок. З кожним новим серце мало не виплигувало з грудей. Ця печера моя. Я в ній був дитиною. В одній із ніш мало не спіткнувся об чоловіка, який пильно подивився мені в очі.

– Вибачте. – Тихо промовив я, та він раптом щез, наче розтанув. – Вибачте, будьте так ласкаві, – сказав я голосніше, злякавшись, що він щезне назавше. – Я хотів би вас запитати, хто тут жив колись. Мені знайоме це місце, але не можу згадати. Будь ласка, відповідайте. – Мій голос губився серед цієї старовинної будови і я відчув, що стою в ній сам. Очі защипала солена вода, а серце завмерло від страху.

Бачу привидів і розмовляю сам з собою. Страх брав наді мною верх, а я не опирався.

Раптом в одному із закутків з'явилося світло, наче хтось засвітив каганець, а може свічку.

– Хто ти? – почулося звідти.

– Я Іван Лантух, – каганець погас і стало до моторошності тихо.

– Ви є тут? – скрикнув і зіщулився під стіною, намагаючись втиснутись в неї.

– Давай, Лантух, – хриплий чоловічий голос командував і захопив мене за обидві руки.

Сказати, що злякався, значить не говорити нічого – я вмер. Тіло повалилось йому під ноги, а ніс вперся в якесь павороззя, що страшенно смерділо. Я був паралізований, а

він мене лапав, як дівку. Перша хвиля страху минула і я писнув з-під його ніг: «Це моє прізвище!». Воно перестало мене мацати і саркастично прохрипіло: «То схожий». Я не питав, що він мав на увазі, але був радий, що мій ніс відчув свіжий подих лісових запахів після дощу. В мене пропало бажання щось згадувати і хотілось скоріше вийти з цієї пастки. Та це виявилось не так легко. Виднівся вихід, та на дорозі стояло це чудовисько в образі людини або навпаки, і не давало мені туди доповзти, бо встати я дійсно вже не міг. Ноги волочились за мною, а руки не намащували опори.

– Де я? – У відповідь тиша. Я знову його не бачив, та знайти вихід не зумів. До тієї віддушину ще доліз, але вона була так високо, що я заплакав. Земля під руками або розсипалась, або різала гострим камінням. В розпачі пройшло досить багато часу, я перестав у ньому орієнтуватись. Від мене вже тхнуло, як від того, що був. І навіть його не бачив вже багато часу. Свідомість почала гратись в піжмурки, а я реготав, уявляючи, що вже живу в іншому вимірі. Якась сила почала мене піднімати, а я волав, що тут мені добре. Коли завиднілось коріння дерев, переді мною вже стояло двоє височенних людей, що обросли довгою шерстю і шкірили геть гнілі зуби. Вони про щось розповідали, та я чув лише гул з їх горлянок. Один з них кинув мені до ніг дохлого зайця і я почав рвати його на шматки, жадібно пив воду з виїмки, яку зробив ногою один з них і я зовсім не звертав на них увагу. Наситившись, провалився в пійтму і відпочивав...

Моя поїздка в Звенигору була повчальна, тож доведу свою оповідку до кінця. Ще й досі не пам'ятаю і не можу уточнити, чи були ці волохаті люди біля мене, чи ні.

Мене врятували спелеологи, що відпочивали і заодно працювали в цій частині мені ненависних гір. Лікарі поставили свій паршивий діагноз – шизофренія. Скажу по правді, я все таки пережив цю подорож в минуле, лише не відаю якого століття. Тепер все життя йде на те, щоб перегорнути гори старовинних рукописів про цей край і відновити картину, в якій побував того разу.

Поки живий – докопаюсь.

ВПЕРШЕ В ЖИТТІ

Настав час підвести підсумки свого життя на славетній Землі Роду людського. Скільки себе пам'ятаю, стільки милуюсь і дивуюсь цій славетній Даті свого життя.

Мені здається, не втомилась працювати, веселитись, творити, пізно лягати, рано вставати і знову йти до мети, яка є уявною побудовою думки, а не бажання творити тілом.

Воно ніжне і невибагливе, бере на себе функцію виконання того, про що мріє думка, яка фізично не навантажується, а втомившись, зникає.

Живе за рахунок тіла. А тіло – робочий продукт розпаду, воно тяжко працює, хворіє і задовольняє часом примхи думки.

Живучи за рахунок тіла, Думка виходить за межі можливого.

То в чому ж перевага одного над іншим?

Чіткий розподіл основних гілок влади.

ДИВО

Квіти як вінок вкрили землю навколо горбочка, що виднівся вдалині широкої долини. Легенда розповідала, що там поховано козацького отамана, та старійшини розповідали більш сучасну історію цього невеликого пагорба.

Десять років тому прогуркотів такої сили вибух, що було чути за сорок кілометрів звідси. Воно було б і нічого, якби через десяток літ стали підростати діти дивного походження. Таке враження, що їх накидали в наше селище, як насіння в поле.

Дівчата дивної вроди, а хлопці навпаки – маленькі, з кривими ноженятами та чудними розкосими очима. І ніхто б не звернув увагу на цю дивину, якби Ернест не став сваритись зі своєю Лізою і подав на розлучення. В нашому селищі це дуже дивна новина, бо весіль у нас багато, враховуючи багатодітні родини, а от розлучення – рідкість.

Пояснення було одне – не признавав дітей, що народила Ліза за ці десять років, рідними – двох дівчаток і двох хлопчиків.

Дійсно, жодна дитина не мала ні батькових, ні материних рис обличчя, здібності та характер теж відрізнялись. Настільки важлива подія, що цим було зацікавлене все населення. Приходили психологи, розмовляли з обома, не вияснили і не допомогли. Кожен доказував своє і стояв на своїх поясненнях. Суд відкладав слухання декілька раз і виніс рішення зробити аналіз ДНК. Передешка була рівно місяць і збила з ритму життя не тільки учасників подій, а й країну. Діти мали ДНК, що відрізнялось від людського! Одні боронили дітей, не даючи втручатися в їх життя, інші навпаки – виступали за перевірку кожної людини в країні.

Фантасти, плідно працюючи, випускали по дві-три книжки в рік, вчені захищали докторські, як діти в школі екзамени. Легка промисловість працювала без упину, випускаючи брендову продукцію нового зразка. Лікарні були забиті пацієнтами, що захворіли на нові хвороби неземного походження.

Країна здивувала закордонні держави і тепер всі міжнародні засідання проходили по єдиному питанню: «Що чекає Землю і її населення».

Все населення потішалось і німіло, ніхто нічого не розумів, тому телевізійні передачі, інтернет просто і легко завоювали глядачів заголовками «Пришельці серед нас», «Прибульці вимагають своїх дітей».

Найтяжче довелось дітям. Їх ловили, щоб доторкнутися, роздивитися. І для них зробили виняток – сховали і скрили місце знаходження. Та коли народження таких дітей продовжилось, узаконили дозвіл на аборти. На диво, жінки відмовились від переривання вагітності і цифра бажаних зробити це знизилась до небачених показників.

Ці діти були сильні, розумні, інтелектуали, легко розвиваються, в навчанні випереджають, талановиті. Рік за роком відзначались події, в яких обов'язково були присутні фантастика, містика, філософія, а дійовими персонажами діти під грифом «винятково таємно».

Ернест з Лізою все таки розійшлись по причині зради і недовіри один до одного. Ліза виїхала з дітьми у невідомому напрямку. Ернест замкнувся в собі і страждав від зради дружини. Час йшов, у нього нічого не мінялось, а Ліза не могла нарадуватись своїми дітьми. Вони не завдавали їй клопоту, держава утримувала їх, спостерігаючи і вивчаючи розвиток неочікуваного феномену.

Лише через двадцять років цікавість людей до цих дітей стала меншою і незвичайні діти увійшли в їх життя як закономірне, природне дійство.

У всій цій історії постраждав один Ернест, який лишився без щастя цілувати маленькі ніжки і відчувати на своїх грудях тепленьке тілечко, що щипає носа і з сміхом щебече «Та... та... та...».

МІЦНО

Знову і знову з усякого приводу сперечаюсь сам із собою і з тими, кого нема. Якесь навала невиказаних думок, невиплунутих з язика і серця. Все тривожніше стає навкруг мене і я нічого вдіяти не можу. Чому і з чого впливають події – не розумію і почати боротьбу ні з ким не можу. Хто, що і як впливає на моє життя, чому вмішуються і для чого намагаються його змінити? Сам себе обслуговую і сам вирішую побутові проблеми, питання щоденного життя. Простір мій вузький і такі ж турботи.

І не має значення мій вік, бо він стосується тільки мене. То чому це турбує суспільство, в якому живу і яким зовсім не цікавлюсь?

Де йду – мене бачать, чхну – чують.

А мені хочеться спокою, від якого глохнуть вуха і не чує душа. Спокій – спокій – спокій – до нього прагнемо, мріємо. І дивуємось, отримавши.

Рік – радіємо, два – дивуємось, на третій – ремствуємо.

Людина складається з протиріч.

Немає – хочемо.

Є – мріємо.

Два закони тяжіння – до і від нього.

То в чому протиріччя – мінус і плюс, два доданки і стільки ж відмінностей.

Просто – чітко – закінчено.

ЗЕРНО ЗІЙДЕ

Кволе малятко повзло по глиняній долівці і щось муликало собі під кумедний носик, схожий на пташиний дзьобик.

Молода хворобливого вигляду жінка поралась біля сучасної печі, сторожко поглядала у вікно.

– Артемчику, не йди туди, бо бабуся насвариться. – Її слабкий голос геть не подівав на маля, яке навіть не повернуло голівку в її сторону. Вона когось чекала. Тяжко було виконувати на перший погляд легку роботу. Треба годувати дитину і того, кого з острахом чекала. Миски ледь не вилітали з її рук, а банячок, що ставила у піч, перевернувся і залив жар, до якого хотіла ближче підставити, щоб умліла гречана каша. Вона розчаровано зітхнула і сіла на долівку там, де стояла. Опущені руки лежали як чужі навколо згорбленого тіла, а голівка прихилилась до печі, з якої ще й досі капала вже гаряча вода.

Тихенько видихнула останнє повітря і відійшла. Дитина в цей час стрепенулась і заплакала. На порозі постала сувора постать в кирзових чоботах, шкіряній куртці, в папасі, що збилась на бік голови.

– Що, знову не здатна погодувати чоловіка? – проричав з порогу і ткнув носком чобота тіло. Вона не ворухнулась, а дитина зайшлася плачем.

– Цить, байстрюк, бо зараз голову скручу, як курці. – Дитина враз змовкла, наче розуміла, про що він каже, широко відкривши свої блакитні оченята, втупила у велетня, що височів над ним. Висказавши все, що думав, присмачивши гарячим слівцем, вийшов з будинку.

Півдня двоє рідних людей – одне спало, а інше відпочивало – були наодинці. Вечір застав неосвітлену хату, мертву матір і маленьке дитя, що лазило по підлозі то плачучи, то засинаючи від голоду і безсилля. Серед ночі гуркіт сінешніх дверей розбудив маля і ревище нелюда злилось з тоненьким голосочком. Схопивши дитя, наосліп жбурнув об підлогу і повернувся до тої, що могла тепер

лише сміятись з його злоби. Бив, не дивлячись кого чи чого, поки знесилився і впав на всю хату поряд з нею. Голова лежала на колінах, а руки обіймали її тіло. Він цілував її вночі і намагався добитись ласки. «Ти сьогодні холодна», – бурмотів він, просинаючись і знову засинав. Вранці відштовхнув її від себе: «Ти ні на що не здатна, сучко». Встав, напився води і підійшов до неї: «Вставай, бо я тебе зараз підніму».

Раптом очі його розпізнали, що побите і понівечене тіло покритось синюшністю і ледь чутний трупний запах йде від тіла. Хміль як рукою зняло, він дико закричав, уявивши що вночі кохався з мертвою. Тіло здригалось від образи і люті.

Вона йому помстилася за всі свої страхи і страждання. Коли збіглись люди, він рвав на собі волосся і волав на всеньке село. Кудись біг, втікаючи від дійсності, яку добре усвідомив і думки малювали йому одну і ту ж картину, яка віднині була єдиною його втіхою.

– Смерть жорстока і мстива, – казав згодом його син, ненавидячи свого батька і не давши йому прощення.

– Він тепер нічого не розуміє, звільни свою душу від його гріха, – умовляв батюшка.

– Отче, я бажаю йому довгого життя, щоб прожив всі роки за себе і за мою маму. Але слів таких не скажу.

КВІТИ НЕ В САДУ

– Соромно тобі гніватись. Скільки добра зроблено і все тобі мало.

Вона сердито відкинула зів'ялу жоржину і з слізьми на очах відійшла від нього. Хто може змиритись з таким нахабством? Живуть вже тридцять років, а він жодного разу не подарував їй букет дорогих квітів. Приносить щось в'яле та зібране десь у полі при дорозі і тиче, наче дарує коштовність. Ця його жадібність доводить її до сказу. Якби ж то не знала, що на сьогодні в нього є мільйон гривень на банкових рахунках!

Живуть, не голодують і не бідують, але не більше. За тридцять років не одягнула модного та дорогого костюма, жодного коштовного каменя, лише цирконій – і то штучний. Їй байдуже до дорогих речей, але чому, навіщо збирати достаток на банківський рахунок, а не в хату? Вона у них є, три кімнати по двадцять квадратів і окрема кухня з господарськими будівлями, машина не вище середнього рівня і відпустки в дешевих пансіонах.

Жалітись нічого, але навіщо збирати кошти, які ти не будеш ніколи витратити? На ці запитання він не відповідає, а вона його підозрює в усіх земних гріхах. Спочатку вона думала, що він ці гроші десь витрачає, та знайшовши ощадні книжки, заспокоїлась.

А тепер, коли їм по шістдесят, – ненавидить. Змарнувала своє життя на те, щоб ця погань грошей собі назбирав. Перестала віддавати йому свою пенсію і на запитання «чому?» відповіла різко і грубо.

Він промовчав у відповідь і з тих пір клав гроші на тумбочку біля вихідних дверей, рівно стільки, скільки їм потрібно на місяць. Непередбачені витрати компенсував окремо. Вона не бачила, чи рахував витрати або записував, але окремо лежала така сума, скільки було витрачено. Це її розгнівало вкрай і виник план помсти. З тих пір вона повеселіла і перечитувала гори літератури, особливу увагу приділяючи прикладам насилля. Чоловік не виявляв до

цього зацікавленості або робив вигляд, що нічого не змінилось.

Він її любив, та любов їхнього єднання дала воістину трагічний кінець лише через те, що вона завагітніла від одруженого чоловіка, не захотіла народжувати і зробила аборт, який став їх трагедією.

Олесь, молодий і сміливий легко приваблював дівчат саме тим, що закохувався в кожную гарну дівчину. Його гаряче серце палало то за однією, то за другою, а звабила і прив'язала до себе Юля. Жінка, що була два рази заміжня і теж була неабияким мисливцем за «капловухими зайчиками», як називала його. Привабила легко і на задрість суперницям вийшла за нього заміж. Тіло жінки палало біля молодого хлопця і вона виснажувала його так, що за день не встигав відпочити, не те що поглядати на дівчат. У Юлі був свій метод не мати суперницями якихось соплюх.

Працюючи директором універмагу, взяла його до себе на роботу завторгом, не спускала очей, щоб його робочий день був завантаженим на всі вісім годин, включаючи обідню перерву. А як директор на роботі, була фінансистом вдома, тож весь бюджет був у її руках і розподілявся порівну. Ми заробляємо – я керую. Поки молодий хлопець насолоджувався статусом чоловіка, на роботі – керівника, у вільний час – шофера особистого авто, вона зробила все, щоб на цьому закінчувалось його «я», і господарем родини він ніколи не став. Прозріння прийшло пізно. Дітей не народжувала, в неї уже була донька від першого шлюбу, тож все, що ними наживалось, окрім особистих речей, при розлученні виявилось у її батьків, сестер чи брата, а в нього – лише шкарпетки і светри, які вона ж йому і дарувала.

Олесь та його адвокати були безсилі, бо кожна офіційно зароблена копійка була розписана і витрачена на особисті його затрати. Адвокати і судді тільки розводили руками, доказова база була просто ідеальною.

А розлучення розпочала вона – на основі подружньої зради, з доказами, фотографіями і довідкою про вагітність суперниці, яка, перериваючи вагітність, була в дуже тяжкому стані, аналізами і висновками гінекологів.

Згодом сміявся його адвокат: «Дякуй, що вийшов в штанах, бо іншим вона й цього не віддала».

Тяжко переживши науку, викладену досвідченою жрицею сімейного вогника, він переніс це і в свою новостворену родину з Оленою, яка дійсно після трагедії довго лікувалась і потребувала його допомоги. Він кохав це нерозумне дівчисько, що легко піддалось на ласки та дорогі на вигляд цяцьки. Але повторювати одну і ту ж помилку не збирався. Тому до найменших деталей повторив багатий досвід своєї першої дружини.

Він не забував і слідкував за її життям. Цікавився успіхами, а особливо поразками і, чим далі більше ненавидячи, заздрих їй. А вона офіційно вийшла заміж вчетверте, але вже не за зеленого ховрашка, як назвала його на засіданні суду, а маститого новоспеченого олігарха, як вона думала.

Та цього разу попав такий же міцний горішок, як і вона. Очевидно зламав її гордовиту осанку і поставив на ступінь, відповідний її положенню. В них з'явилась спільна дитина і вона, як належно матері і господині дому, була в декреті три роки. В їх домах жили їх батьки, а спільний вони будували разом.

Олесь розумів: ні тоді, ні тепер він не є таким розумним господарем і його потіхою були лише гроші, якими володіє сам.

ЛІЛІЯ

Березень, рік звершень, що надихали людей на перемогу над агресором і побудову нової країни. Будівництво росло і переростало в масштаби нечувані досі. Країна вставала з колін після важкої боротьби з паліями та вбивцями. Хотілось скоріше зрівняти руїни і засіяти поля врожаєм, який би дав надію забути голод і лихоліття. Нові і нові постанови правлячої коаліції, що вела країну до щасливого майбутнього, і ніхто не задумувався над тим, що вже щасливий, виживши в жерлі згубного періоду. Йшли вперед відчайдухи і мрійники, підганяючи тих, що з опущеною головою ще й досі поминали своє, коли не було страхіття, спричиненого агресором, і опустивши руки просто байдуже проживали дорогоцінне життя. Життя – це будувати щастя і мріяти, мріяти, мріяти. В мрії і наяву любити і споглядати радість навкруги, а не гинути, сховавшись в шкарлупу безнадії. Підганяли, вели, законом заставляли впевнитись в собі і змінитись. Приходилось застосовувати силу і лагідність, бити не фізично, а морально, десь написати плакат, випустити сатиричний журнал і висміяти зі сцени. І хай не вірять скептики, але я був саме тим, що не бачив навкруг себе світлих очей, а сміх сприймав за знуцання наді мною і тими, хто не може вже радіти до кінця свого життя. А про любов думати для нас було кощунством.

Її я сприйняв як спокусницю, зрадницю, вона була горем для людей, а для мене пеклом на додачу до того, що в мене вже було і є.

Невисока на зріст, з майже дитячим обличчям, мала великі сині очі з густими віями. Стрункі ніжки завше вдягнені в дешевенькі тувельки, були наче мальовані з ляльки. Гендітна постать гарно вимальовувалася на тлі вечірнього заходу в білосніжному халатику. Волосся, короною викладене на голові, довершувало картину ніжного створіння природи.

Її побачив у госпіталі для інвалідів війни, і якимсь сперсердя кинув, що треба її звідси витурити, щоб не показувала свою зверхність над знівеченими. Здивуванню не було меж: мене мало не били ті, яких я жалів і вважав

своїми однодумцями. Я лишився сам і на самоті в цих казематах болю і виписався, не долікувавшись. Вона стала символом моєї біди, через яку я страждав. Мої думки порівнювали її з самим страшним ворогом мого життя.

Війна і її жахіття здавались мені легші, бо там я воював з ворогом, який, як і я, був при зброї. А тут не зброя, якій ти сміливо дивишся в очі, зціпивши зуби ричиш, як і він. Тут ніжний погляд краси з шепотом вітру, що несе тепло і затишок, від якого ти палаєш як серед вогню і згоряєш на головшку, намагаючись обтрусити іскри, щоб не стати попелом.

Я вже не міг боротись і вирішив йти на неї, як на амбразуру. В мене вихід один – віддати життя достойно, це все, що в мене залишилось. Вона зустріла мене на порозі свого дому. Ще не відбудований після обстрілу будинок був напіврозвалений. В ньому збереглись дві кімнатки і невеличка літня кухонька. На ній був домашній фартушок, стоптані капці і маленька хустинка на голові.

Шедевр, витвір мистецтва, з таких пишуть картини, а в мені боролись два почуття – впасти на коліна і вбити. Вбити – розкраювала мою голову надвоє клята думка. Я червонів і блід, стоячи перед своєю мукою і рука не піднялась, щоб погладити чи вистрелити. Її губи ворухились, запрошуючи чи проклинаючи, та я не чув, у голові стугоніло, а з вух йшла пара. Лише коли вона торкнулась моєї руки, мене став бити озноб і в голові почало ясніти. Підкорився як зачарований і увійшов до кімнатки. За столом сиділа менша половина колись могутнього тіла. І такі ж прекрасні очі дивились на мене співчутливо.

– Сідай, солдате, – густий бас чітко наказав, я одразу виструнчився і відрпортував.

Я не пам'ятаю в своєму житті вищої насолоди, ніж та, яку відчув у ці хвилини, що провів у колі цих двох віднині мені рідних людей. Вони повернули мене до дійсності сьогодення з перших хвилин зустрічі.

Її посмішка стала моїм щастям. Її бровенята – моїм раєм. З нею я прожив життя, про яке мріють, якого бажають і чекають.

А його мені створила моя мила, лагідна, сувора і непримирима, кохана і закохана – Лілія.

ТИ ЧИ ВИ

Приїхав у селище на роботу. Не знаючи чужих звичок, показував свої. Де вони вивчаються і де пишуться – якось не задавав собі таких питань. Народна мудрість – відповідав і був задоволений своєю відповіддю.

Та тут щось пішло не так. Ніде не було замків на хатах, ніде не прив'язували собак біля порогу і ніхто не проходив мимо, щоб не привітатись.

В школі і на дворі діти чемно називали на ви і не штовхались, щоб першими заскочити в автобус. На перший погляд – нічого незвичного і в той же час примушує тебе також відповідно звертатись і себе поводити.

Стало складно спілкуватись і раз по раз випадало ти, а не ви, бачив, як це шокує доросле населення, хоча молодь особливо не переймалась зверненням. Та через півроку я вже сам не хотів, щоб діти мене називали на ти, а п'яниці тикали в мене пальцями. У відносинах панувала дійсна повага і це мені подобалось.

Я бачив результат такого звернення і яким би не було свійським і довірливим звернення «Ти» – «Ви» перевершує своєю привітністю, увагою і повагою.

Передчасні висновки.

КРИК ВІДЧАЮ

– Спасайте, людоньки, спасайте! – звук приглушеного кашлю заглушив крик. Відчувалось, що людина чимось захлинулась і щосили борсається, але звуку більше не було.

Мимоволі зупинився, щоб визначити, звідки вчувся шум, та вуха давно підводили мене і я закричав сам, та відгуку вже не діждався. Бігати по дорозі не було сенсу, а кидатись то в один, то інший край – безрезультатно. Розумніше викликати допомогу, та чи вийде народ, міліція шукати звук, який вчувся глухуватому чоловікові. Ризикнув і доступніше постарався донести до чергового своє хвилювання. Він уважно мене вислухав і попросив точніше описати місце, де знаходжусь. І запропонував нікуди не відходити, почекати наряд, який вже виїжджає. По правді, я не повірив йому, бо чомусь ці хлопці зажили не дуже хорошої слави серед людей і я, як основна маса, піддався на осуд. Та все-таки стовбичив серед дороги, сходячи лише для того, щоб пройшла машина чи мотоцикл. Жоден не зупинився, щоб запитати: «Чого, чоловіче, стоїш на дорозі серед ночі?». Їм байдуже до самотньої постаті, всі їхали своїм напрямком. Та я таки діждався, коли біля мене зупинився УАЗик і вийшли троє молодих хлопців, одягнених у форму.

– Що сталось? – запитав один з них і я радісно почав розповідати чи повторювати вже сказане черговому.

– Діду, а ви часом не випили? – почулося збоку.

– Ех, якби міг пити, то вже напився б, поки стою та вас чекаю.

– То чого ж ви такий радісний?

– Не повірите, діти, але це реакція скоріше нервова, чим радісна.

– Ну добре, давайте поспробуємо походити. А можете йти додому чи може до якоїсь зазноби, – пожартував інший.

– Ні, хлопці, якщо ви не проти, то з вами.

– Ну як знаєте, ходімо.

Вони швидко розсіялись по периметру і пішли в лівий бік дороги. Потужні ліхтарики виривали невеличкий перелісок з п'тьми і я згадав, що колись тут було невелике озерце. Що з ним сталося, не пам'ятаю, але зрозумів, чого черговий так наполегливо випитував, де я стою. Приїхали хлопці вже з обстеженим місцем на карті. Що значить професіонали – з повагою подумав, обережно ступаючи за ними. Години дві прочісували міліціонери цю частину дороги з двох сторін і таки знайшли того, хто по груди провалився в калабану, що утворилась на місці колишньої ями після вибуху бомби під час Великої Вітчизняної війни.

– От гадина, таки тягне до себе людей, – нецензурно вилаявся один з них, коли тіло людини вивільнили з полону. Викликавши швидко допомогу, таки реанімували чоловіка.

– Хто тягне? – несміливо запитав я.

– Оця яма. – І він розповів про бомбу і про те, що її засипали не раз через те, що почали топитись молоді люди, купаючись та стрибаючи з невеликої вишки. Люди повідали, що бомба попала в будиночок лісника і під собою поховала всю сім'ю, окрім господаря, який був у цей час на фронті, а коли повернувся, довгий час жив біля цього озерця. Після його смерті стали топитись люди. І цей чоловік, що провалився, вже не перший. – Це місце наче прокляте і саме тому ми повірили вам, дякую за допомогу, – міцно потис мені руку.

Вже роз'їхались машини, а я продовжив путь, майже світало, коли позаду засигналила сирена. Оглянувся і осліплений стояв, поки чиясь сильна рука лягла мені на плече: «Ходіть, батьку, відвеземо вас додому».

– Дякую, хлопці, мені недалеко.

– Я знаю, куди ви йдете, туди ще три кілометри.

Їх стомлені обличчя виражали повагу до моїх років і я з батьківською любов'ю розглядав тих, до кого ми звертаємося в тяжкий час своєї безпомічності.

ОБЕРЕЖНО, ПОТЯГ

Він йшов швидко, стрімко, гуркочучи по шпалам, за ним тягнулась стрічка вагонів, у яких йшло життя буденно-дорожнє. Одні їли, інші читали, дрімали, розмовляли і байдуже дивились на краєвид за вікном. Я не знав, що саме цей потяг, який від'їхав з нашої маленької станції, стане для мене на все життя значущим і проклятушим витвором людини, через який я став на все життя інвалідом, бомжом, людиною, викинутою на смітник самого життя. Людський винахід облагороджує і вбиває, про це ми знаємо давно. Та продовжуємо винаходити для людини смертоносні витвори для мирного життя і війни. Цілеспрямовано гвинтівку, кулю для смерті молодій, фізично здорової, щасливої людини, яка в цей час кохає і кохана, сміється і радіє. Для цього такий же, як я і він, у цей час не спить ночами, не кохає дівчину, дружину, не читає книжку синові, не вислуховує дівочі проблеми дочки, а креслить, розраховує траєкторію бомби, щоб убити тих, хто його в цей час чекає, любить, пригортає, милує. В цей час він забув про них, мене, тебе і вважає, що рятує себе.

Таких як він багато, про це він знає, але надіється, що буде жити вічно в житті, умах, словах, мріях поколінь.

Він надіється на шану, пошану, вічну пам'ять.

І жодного разу його мудра голова не думає, що будуть клясти, проклинати і плювати на місце, де він сидів і дорогу, по якій ходив.

Парадокси людини мислячої, думуючої, творчої.

Потяг раптово зупинився, а я впав з верхньої полиці просто людям на голови. Хтось зі злістю на потяг влупив мене пляшкою по голові, інший, намагаючись першим вийти з вагона, стрибнув на ноги, що лежали поперек купе. Хрускіт кісток заглушив свисток паровоза, а моя свідомість покинула знівечене тіло.

Високий, з мужнім лицем, накачаними біцепсами, я в одну хвилину став старою ганчіркою, що тепер валялась на брудній підлозі. Свідомість рятувала мене сім днів, а потім

віддала в лапи звіру, що рвав на частини і я ревів як той гудок, то на всю силу своєї глотки, то затихаючи до сюрчка. Біль пройшов мимо моєї пам'яті, а виття зраненого тіла пам'ятаю й досі.

Не можу простити тому, хто на мене скочив, як на матрац, а машиніст скинув, як з плеча піджак. Тепер дзеркало минаю, бо воно мені показує істину, а навіщо вона мені без мрії, ідеї, майбутнього.

Щоб з цих трьох матерій я не взяв для себе підсумок один – щасливий, радісний, безголовий, безногий. Живу в перших двох: не турбуюсь ні про що, мене лікують, доглядають, веселять. Таких як я в будинку «щастя» багато. Ми всі рівні, красиві, розумні, щасливі.

Хотів би змінити світ – не можу.

Хотів би освоїти професію – не хочу.

Хотів би створити сім'ю – навіщо?

Все вкладається в три складові і для життя людини – досить.

Навіщо творити?...

Творець створив, а ти живи.

МАТИ – МАЧУХА

Моя мати виявилась мені мачухою. З тих пір я змінив ставлення до неї. Наче все йде, як і до цього, але відчуття інше. Задаю собі питання – чому? Вона мене любить, як і любила, але я намагаюсь знайти причину – чому любить? Вважав досі, що батьки люблять дітей, бо зачали в коханні, вистраждали дев'ять місяців у чеканні і як основний акорд – перенесений біль при народженні. А мене за що? Не було ні чекання, ні страждання, ні болю. Завжди дивувався, як можна любити біль і тих, хто до цього причетний. І тепер в мене ті ж запитання і жодної відповіді.

Можливо, через те, що я намагаюсь відчутти материнський біль, але не відчуваю, мені лише шкода, як вона стогне або кривиться. Буває таке, що вона набридає мені своїми скаргами на біль, який я не відчуваю. Як мені тепер себе поводити з нею і як перевірити її щире ставлення до мене? Запитати ні в кого не можу, не хочу, щоб знали, а прочитати не знаю де. Намагався знайти відповідь в інтернеті, але там стільки філософських пояснень, що я розгубився і нічого не зрозумів в тій купі порад.

Де, коли і як я загубився серед цієї маси людей і чому саме вона, моя мачуха – мати, мене знайшла? Для чого я їй зі своїми звичками-заморочками, не зовсім гарний, кволий, маленький на зріст? Я для неї щастя чи кара – то за які гріхи?

Дивлячись в дзеркало на себе, я думаю: гріх давати таке щастя людині, якщо вона на це заслуговує. А якщо кара, то ще не зовсім тяжка. Та скільки я не вдивляюсь в себе – відповіді нема.

Треба вийти з одного стану відчуття в інший, так вчать трактати індійських йогів і я вирішив любити маму чи то мачуху з усіма її негативними звичками.

День сиджу в позі індійського йога – нічого.

Другий сиджу – нічого.

Третій – вже напівлежу – нічого.

На четвертий – не витримала мачуха, піднесла миску пахучого борщу з м'ясом, заправленого зеленим кропом, а посередині як квітка розплилась білосніжна сметана.

Я ледь не проковтнув пересохлу горлянку і завалився на бік.

Мачуха мене підняла, поклала мою голову на пишні груди, що пахли чомусь молоком, а не потом, витерла мій скривлений рот долонею, наче м'яким пухом і, вмочивши ложечку в те біле суцвіття, помазала потріскані губи. Лизнув і поплив у райдужному переливі смакоти кисленького борщику з соковитим шматочком м'яса, зелена цибулька загострювала смак і я вперше зрозумів, за що діти люблять батьків.

Я вистраждав свою любов до рідної матусі.

ПРИЙДИ, РІДНЕСЕНЬКИЙ

– Тобі скажу по правді, я чекала, мріяла, діждалась. – Катруся подивилась у віконце, в якому жевріла вранішня зірка і пустила сльозу. – Коли ще діждусь...

– Діждешся, мила моя, обіцяю. – Славко взяв дівчину за руку і підвів до віконця. – Поглянь, ось зірка, що буде тобі розповідати про мене. Запам'ятай, якщо вона така ж яскрава, як сьогодні, то я тебе бачу і посміхаюсь.

– А якщо тьмяна? – Катруся звела свої блакитні очі на парубка.

– Тоді я журюся, що тебе вчора не було біля вікна.

– Я чекатиму, коханий, і зустрічатиму щоранку, як сьогодні проводжаю.

Він лагідно торкнувся дівочих губ і швидко вийшов з хати. Вона схаменулась і кинулась навздогін. Хлопець швидко віддалявся, та вона крикнула: «Що робити, коли зірки не буде?». На мить здригнулась широка спина парубка і глухий стогін не донісся до дівчини, лише відлуння його. Вона ще стояла, сподіваючись на відповідь, та постать розтанула в ранковому тумані.

Рік за роком минав невмолимий час, а дівчина щоранку чекала на зірочку й та з'являлась на обрії і щезала, щойно очі Катрусі торкались її світла.

«Що ж вона мені сьогодні повідомила?». Дівчина щоранку малювала собі малюнки, що підказувало серце. Кольори самі клалися на полотно, а вона лише відображала на них своє бажання і надію. Сім років у Катерини були лише пастельні тони. Поволі з'являлись відтінки, що таїли в собі загадку. От-от засяють радісним мерехтливим сяйвом – сміх передавало її серце йому. Сім років – сім відтінків і жодної тіні ні на полотні, ні на обличчі дівчини.

І раптом на Святвечір так вигравав яскравим сяйвом небесний небосхил, заливаючи веселі колядки срібним візерунком щастя, що земля тягнула наче за ниточку його до себе і поливала кожного, хто виходив з хати, дощиком добробуту, який в кожного на столі чекав свого господаря,

щоб подякувати за недоспані ночі та тяжку турботу про земельку. І люди одягались у найгарніше вбрання і з подякою сідали до багатого столу. Вже через годину весела колядка лунала з кожного дому, молоді і щасливі водили на подвір'ях та вулицях танок веселого хороводу.

Катруся посміхалася, милуючись, як бавляться молоді парубки з дівчатами, але самій вже не хотілось до цього гурту. Вона чекала вранішню зірку. І зірка зійшла, та не до неї. Рипнули сінешні двері і до хати зайшов дідусь, наче сам Дід Мороз.

– Христос народився!

– Славимо його!

Катерина не впізнавала людини, що завітала до її господи, та в цю ніч кожен гість дорогий. І вона запросила: «Проходьте, добродію». Пильно поглянув у вічі господині гість, чемно вклонився і відказав: «Я на хвильку, Катерино, привітати тебе зі святом». Серце шалено забилося, десь вона чула цей хрипливатий голос. Мовчки чекала, що скаже далі цей дивний чоловік. Він ніяково потоптався у порозі, а потім несміливо підійшов до столу і поклав на стіл великий пахучий калач.

– З добром тебе у твоїй хаті.

Мовчанка Катерини збила його з вірної і добре обдумані промови. Лець чутно, несміливо прошепотів: «Як живеш?».

Лише цей шепіт привів її в свідоме мислення і вона, скрикнувши, осіла на лаву, гарно застелену витканою рядиною.

– Станіславе, це ти? Це ти! – Сама собі відповіла. – А я чекаю зірочку, щоб вона мені... – раптом замовкла і невпевнено продовжила:

– А вона сама зайшла до хати, моєї хати.

Він стояв, низько опустивши голову, а вона сиділа перед ним, склавши руки на колінах.

В місячному сяйві вона виглядала як мадонна, що ось-ось сплесне руками, дзвінко засміється, обійме його і пригорне до своїх ще дівочих грудей. Він аж застогнав, відчувши тепло тугих перс, що проткнули його серце

наскрізь. Запаморочилась голова і він повільно встав перед нею на коліна.

Катерина лише спостерігала за ним своїми гарними очима і жоден порух не схвилював її обличчя, яке біліло на фоні гарно викладеного чорного волосся. Вишита сорочка червоним мереживом відтіняла її лебедину шийку і він ще досі пам'ятав запах її тіла. Брови повільно звелись в одну чорну нитку, наче підкреслили загадку їх зустрічі. Йому стало не по собі і він піднявся, низько вклонився і вийшов з хати.

Час йшов і вона перевела погляд на небеса, зрадниця дивилась на неї і мінялась переливом щасливого блиску, але не для неї. Він подарував його іншій, а вона про це не сказала.

Полотно цього разу було темним, як її остання ніч і серед широкого полотна яскраво палала зірка, застигши востаннє такою, як бачила її Катерина.

І під нею нетвердою рукою, нерівним почерком – Зрадниця.

Катерина.

ПРОТОКОЛ НЕ ДЛЯ РОЗГОЛОШЕННЯ

– Приймай! – кричав Мішечок до Маленького.

– Іду, іду, не кричи. – Маленький не поспішаючи взяв ключі від «звіринця» і почав возитись з замком.

Раптом затриманий кинувся до дверей чергового, за яким була камера попереднього затримання і одним ударом ноги вибив двері. Міліціонери ошелешено дивились на придурка, що замість тікати надвір – рвонув у камеру. В цей час затриманий, допомагаючи собі ногою, закрив двері за собою і одразу повернувся спиною до міліціантів, висунув між прутів руки, зв'язані «браслетами».

– Зніми гад, стоїш, роззявивши рота.

Маленький, хоч і повільно, рушив до затриманого і мовчки виконав прохання. Арештант не барився і щодуху зник за дверима туалету.

Німа сцена змінилась дружнім, громоголосим зривом сміху. На такий регіт з кімнат Світловодського райвідділу висипали працівники і з подивом спостерігали, як затримані за ґратами і чергові просто таки істерично регочуть вже зі сльозами на очах. А Станіслав Маленький, черговий в цей час по відділку, намагається все ж таки відкрити замок зламаних дверей кімнати для затриманих.

Райвідділ веселився до вечора і періодично дружній сміх лунав то з паспортного столу, то за стіною прокуратури.

Ніхто в цей день не чекав неприємних подій. Цей день був останнім, в якому сльози лились від радості.

В країні наростало роздратування до керівників Російської Федерації, яка ніяк не хотіла мирно дати жити своїм людям. Амбіції колишньої Російської імперії затьмарювали розум новим керівникам, і за шістьдесят дев'ять років вони періодично кидають своїх воїнів то в одне, то в інше гирло війни. Забувши те, що Велику Вітчизняну війну виграв не російський народ, а народи, що на той час входили в Союз.

Амбіції вождів будуються на психологічному стані керівника. Кожен з них хоче залишити слід в історії своєї

держави. Безславно їх військові воювали з Афганістаном, Чехословаччиною, Чечнею, Грузією.

Намагаються завоювати простір навколо себе і цим стати в один ряд з великими ядерними державами, вчорашніх друзів сьогодні називають ворогами і «захищають» росіян – подають таку основу, як пиріг, який ті ж росіяни бачать, та вкусити не можуть. І від нападів своїх захисників плачуть матері з обох сторін, проклинаючи тих, хто розпочав побоїще для їх синів.

«Будь ти проклятий» – летять одні і ті ж слова на голови можновладців, які від нудьги, а не потреби, знищують свій народ, а потім в своїх могилах не мають місця від того ж гніву.

Моя держава складається з тих людей, які історично втомилися відбудовувати створене своїми руками і розтрощене хворими на голови недорослями. І скільки не страждає мій народ, ми віримо тим, хто поряд з нами, допомагаємо своєю силою, працею і прихильністю.

Кожного готові сприйняти як рівного, рідного, святого.

Затриманий рветься у відділок – анекдот – жарт – гумор. Але й основа виховання нашої людини. Готовий відповісти за вчинок, але не осоромитись, не нагадити тим, хто завтра віддасть тебе на тортури. Та до цього предстане перед усіма чистим і непорочним, яким народила мати, виховали батьки і бачать люди.

Тому сльози веселого сміху, а не гіркого розпачу приніс наш українець у відділок.

Заробив – відповім, але без відрази тим, що поряд крокують.

Ми є українці і цим відрізняємося від наволочі, яка вчора сиділа зі мною за одним столом, сьогодні наставила дуло тої зброї, яку я вчора знищив у своєму дворі задля миру, добра і щастя себе, своєї сім'ї, роду, країни і твого народу, сусіде.

Так будь же ти проклятий, коли переступив мій поріг без запрошення і дозволу.

В своєму дворі й родині я розберусь сам.

ГІРКОТА ДОДАЄ СМАКУ

Гіркий полин, та корисний. Так і в житті – гіркота додає смаку, без неї страва ніяка.

Мені в житті пощастило на людей, що своїм гірким досвідом ділилися з тими, хто ще смакував лише мед. Мед – ось та патока, якої хоче кожен і намагається створити свій світ з медового смаку та насолоджуватись ним.

Та чистий мед має гірчинку, тому в солодку мить смакоти віддає основою гірчака, щоб не сплутати ні з чим. Солодощів багато схожих на смак, а от мед один, чистий – то обов'язково гірчить, тому його багато не з'їси, а відчуваєш насолоду довго. Меду, чистоти медової люди бажають молодій сімейній парі в медовий місяць. Відчуваєте, в медовий місяць. В якому є лише відчуття солодкої ночі, солодкого поцілунку, солодкого доторку рук, тіла, миті найвищого відчуття, щастя любові один до одного, до близьких і рідних. В цей час світ навколо тебе світиться бурштиновим променем світла. Бурштиновий, як дорогоцінний камінь, кольору солодкого меду. І настає пора відчути гірчинку в цьому медовому океані життя. І яка б не гірка ця мить – солодкий смак, який відчув, не пройде ніколи до кінця твого життя.

Отже, солодка мить гіркоти є найважливішою точкою відправлення. В який би бік відтоді тебе не понесло.

Згадуючи пору чистоти, щоразу проклинаю себе, як не зуміла відчути в гіркоті ту мить, яка б мене залишила в тому світі, що була.

Та я відсахнулась, як здавалось тоді, від гіркоти, навмання кинулась шукати нове місце і яке воно буде – не думала. Нове, і все піде по новому. Так губляться такі, як я. Тікаючи від того, що в тебе є і було. Залишилось в цьому відрізку шукати себе, а не нове, про яке ти не чув, не те, що відчував і звідав. Я хотіла нового, та по правді, того, що є в світі, поряд, за порогом мого життя. Гордо піднесла голову та виголосила всенародну істину – вперед до щастя. Щастя моє стояло поруч, поглядаючи на пучину пустоти, в

яку я ступала, як в райський сад. Сад не вабив ні погляду, ні душі, а ноги несли вперед, як влаштувало їх життя. Вперед, вперед, вперед, так і крокую, то широким кроком, то дрібним з підскоком, а щастя, як і перемога, далеко, за німим горизонтом, до якого я лину сорок літ.

– Лети, моя пташко, – проводжала мене мати не відаючи куди і де мене тепер шукати.

– Не плач, матусю, не журись, ще крила не стерла, а ось долечу.

У людей вже пташенята літають, а я все відвернусь від них і думаю: «Заздрять, обсілися курчатами, а думають про такий же політ».

Вони вряди-годи смакують то солодкий мед, то гірчак, а я ніколи ні того, ні цього.

Щаслива в хвилини – нещасна в дні.

Так і літаю, ніде надовго не осідаю, ніколи мені. Вперед.

СОНЦЕ В ЗЕНІТІ

В давнину колись йшов у цей час сніг, але такого снігопаду не було вже багато років.

Зимова сплячка ведмедів продовжувалась недовго, а саме до повені. Сонце стояло в зеніті. Ви зараз заперечите мені, але я вам доведу. При одному і тому ж ритмі в атмосфері відбуваються різні зміни як погодних умов, так і земних катаклізмів. Тобто є ритми, які відбуваються з різними потужностями і впливом на середовище як в атмосфері, так і на землі. А вже живий світ відчуває це на своїх організмах. Мені здавалося, що я живу в різних земних площинах за один рік, але це не так. Тоді я почав записувати і цікавитись минулим, що відмічалось такими ж зацікавленими людьми, як я. І щоб ви думали? Ритми земної кори різнилися з біоритмами, які відчувала людина на собі. В чому загадка і з якого кінця починати, щоб вхопитись за основу або від чогось відштовхнутись? Мої нотатки були розрізненими і не давали хоч якогось розуміння про те, що відбувається. Те, що хаотичності в цьому нема, я не сумнівався, але в моїх записках все виглядало саме так. Всі наукові роботи, які проливали світло на біоритми, не давали саме мені основи ритму в сфері моєю зацікавленості. Довгий час теоретично складав гіпотезу і дійшов висновку, що копаюсь в уже дослідженому і повторюю чужі напрацювання. Одним словом – плагіат. Мені настільки стало шкода своїх марно витрачених сил, що я кинув навіть думати про свої дослідження, не те що переходити до практичних дій. Зайнявся тим, чим живе мій сусід Дьома, тобто Дем'ян, і відкрив для себе ще один світ, якого не знаю і в якому я – мала дитина.

Звертаючись до Дьоми, попросив поради й допомоги і він, радісно вигукнувши: «Ура, я тепер шеф професора!» – взявся ретельно виконувати свою роботу.

От де я порівняв ритм життя з біоритмом Дьоминоного і свого організму! Пообіцявши бути старанним учнем, який оплачує приватні уроки свого керівника, вже через два

тижні попросив у Дьоми відпустку. Та помилився і отримав ще один урок, правда позаплановий, а тому особливо вартісний, – як треба лінивого учня змушувати працювати над собою. Враховуючи, що Дьома живе на першому, а я на сьомому поверсі, рівно стільки часу я мав на спокійне життя, поки його і мої ритми серця бились в унісон, а ми спускались донизу, щоб сісти в машину і виконувати нове завдання по програмі, запропонованій Дьомою і жартома підписане мною. Оскільки я людина дисциплінована, то все йшло за планами мого виховання. Виховання!!! І це в сорок вісім років від дня народження. Та й Дьома змінився. Чистенько вбраний, виголений, акуратно підстрижені чуб і вуса, намагався розмовляти зі мною чемно, але наполегливо. Не відступав від першого і до останнього пункту в своєму синьому зошиті в клітинку і навіть так само, як я, відмічав, що вже зробили, де були, скільки витратили і як я засвоїв урок. Я сміявся, але він мені ставив оцінки, причому зовсім високі. Це на мою думку, та моя думка тут не враховувалась.

За літо я навчився відпочивати розумово і фізично, виживати в екстремальних умовах, витратити на життя обмежені кошти і мати від цього більше задоволення, ніж від розкоші. Морально пролікувався, фізично відпочив і зміцнився, при цьому став шофером особистої машини і на мій погляд матеріально не постраждав, як хвилювався Дьома.

Саме він мені показав і змусив відчувати ритм, в якому я жив і свідомо заблукав. Як не смакуй хліб, ніколи не зрозумієш його смак, поки не пройдеш полем, де він росте.

Тож сонце стоїть в zenіті тоді, коли ти його саме так відчуваєш.

СТЕП

Йдучи по краю степової дороги, замилювався краєвидом, що стелився переді мною.

Низенькі приземисті хати стояли вздовж шляху, наче їм саме тут хотілося вrostи в пшшаник.

Край хатини, що стояла збоку від усіх, був невеличкий гай. Здивований, я зупинився і задивився на цей крайчик землі, що бував зеленню серед висмаленої землі.

– Ти чого так дивишся? – запитав мене перехожий, прямуючи мені назустріч. – Здивований?

– Є від чого, – відповів я повільно. – Щось мені нагадує цей краєвид.

– А ти звідки? – безцеремонно запитав мене перехожий.

– Я з далекої України. – Він розсміявся і привітав мене чистою українською мовою. – Добрий день, мій дорогий земляче. Запрошую тебе до частинки нашого рідного краю!

Він показав на це диво серед степу по-рідному, з широкою посмішкою на вустах і світлячками в очах. Мені захотілося плакати, повірте мені.

Стільки років я тут, а свого земляка не зустрічав, хоча мені розповідали, що українців тут багато. Я не чекав ще одного запрошення і просто кинувся під прохолоду цього куточка і заплющив очі від задоволення.

Микола Миколайович зайшов до будинку і виніс мені, щоб ви думали – квасу, настоящего на журавлині. Я просто помирав від втіхи, лежачи на моху, що ковдрою вкрив невеличку галявину.

– Запах, запах чую, – вигукнув я.

– І який? – потішався наді мною новий знайомий.

– Багна, – розсміявся я зі сльозами на очах.

– Дивись, почекай, побережи нерви, бо ще геть нічого поліського тут не бачив. – В мене перехопило подих, – Я... якого, ви сказали?

– Ага, таки почув! Поліського.

Я б кинувся його поцілувати, якби не сором.

– Що, і не обіймеш мене? – він просто заходився від сміху, дивуючи мене своєю прозорливістю. Я покачав головою і підійшов, щоб потиснути йому руку. Він замахав на мене, просто регочучи і ледь вимовив: «Чекай, буде тобі кого цілувати». В цей час з хати вийшла справжня поліська мадонна.

– Боже милий, – вихопилось у мене, – яка ж ти, ріднесенька, гарна.

Наче спіткнулась об поріг, вона стала і поглянула на нас своїми волошковими очима, потім запитала, а скоріше ствердила: "Українець!". Розкинула рученята, пташкою підлетіла і обняла: "Українець" – ще раз видихнула своїми вустоньками. І сльози наші цілувались на наших щоках.

Я забув, куди йшов і звідки. З цієї хатини, вбраної в розкішні вишиті рушники, йти не хотілось.

ТАКИЙ ВРОЖАЙ

Хоробро бились хлопці, залишаючи після себе тих, хто стогнав від болю і страху.

Відстояти честь села було необхідно, знахабніли східняки вже, геть втратили совість.

Одну за одною дівчину засватають і через якийсь час покидають то з малим дитям, то в депресії, лікарі важко їх виходжують. Дев'ять нещасливих шлюбів, п'ятеро діток-сиріток. Є дітки-інваліди з діагнозом, що стає причиною довічного страждання матері і дитини.

Село перешіптувалось, а молодь вирішила діяти. І на вигоні між трьома селами влаштували зустріч, що переросла в бойовище. Якщо східняки байдуже віднесли до причин зібрання товариства, то західна частина була налаштована войовниче ще з перших слів. Східняки застосували ненормативну лексику, при чому весело сміялись, вважаючи питання смішним і безглуздим, на що один з них отримав гарний удар по зубам. Бійня розпочалася раніше, ніж був виголошений ультиматум.

Жоден з молодих людей не пішов з поля бою без слідів і болю. Після цього довгий час не ходили одні до одних в село до клубу та на побачення. Час йшов, весняна пора змінювалась весільними святкуваннями, але жодної молодої пари не склалось з ворогуючих сіл.

Молодь подорослішала, піднялись молодші, лише старі пам'ятали про солідарність і, посміхаючись, розповідали про той героїчний вчинок. Та якщо дивитись трохи вглуб незвичайної події, то можна її розцінити по іншому.

По-перше, причини дійсно були вагомі:

Ставлення один до одного.

Створення сім'ї.

Любов до дітей і їх майбутнє.

Статус жінки і її хворої дитини.

Дійсно, законами не враховано психічний і психологічний розлад молодої дівчини, жінки-матері, дитини. А такі травми більш критичні, ніж фізичні.

Саме цю моральну сторону молодь вклала в захист дівчат від сусіда, який окупував, знівечив, кинув, залишив напризволяще дитину, якій саме зараз, сьогодні треба допомога.

Сором, ганьба – це те, за що хотіли покарати винуватців захисники своїх сестер і подруг – західняки.

Вони не повернули посмішки покинутих, зневажених, принижених, але збили пиху в зобидчиків і заставили повзти на колінах в покаянні. Саме таким був мій брат Степанко. Його безмежна любов до сестри придала мужності тендітному тілу і сили маленьким кулачкам, коли саме її обидчику він вибив зуби, щоб заставити дивитись на свою дитину, яка ледь повзала і ніколи не стане на свої ноженята. Саме дядько носить його на руках, а не батько, який засуджує свою дружину за народження такого сина, наче він тут ні при чому.

Помста не зарадить біді, але вона є психологічним лікарем, до якого звертаємось, щоб відтворити справедливість тіла, а не Душі.

ГАРПУН

Третій тиждень шукаємо в морі кита, який зник разом з нашим гарпуном в бездну води. Цікава подія вивела нас всіх з рівноваги: як це могло статися? Перекусити трос не міг, але факт є фактом – гарпуна немає і підраненої риби теж. Ми працювали у своїх територіальних водах і це вже цікавило не тільки наш риболовецький траулер. Кожного разу щось нове і дивне стається, і я як журналіст-аматор записую це в свій заповітний зошит. На березі віддаю дружині, яка допрацює записи і газета чи журнал отримують цікаву статтю з морських просторів.

Моя дружина – письменниця, яка любить дитячу літературу, нею захоплюється і переробляючи та супроводжуючи малюнками ці статті, випускає дитячі буклети та із задоволенням дарує їх малюкам в дитячі садочки, де проводить вільний час. Діток у нас немає, ще не час, як каже вона, але по всьому видно, що материнство стукає в наші двері. Її захоплення я схвалюю, надіючись, що любов до дітей і того, що їх оточує, подарує і нам малюка, який додасть мені бадьорості. Я чекаю сина і в мене жодного сумніву: він буде. Роза розуміє мене і вдячна, що я її не підганяю, та все-таки вважає, що ми ще не готові до виховання майбутньої людини.

Промисел цього року дає хороший прибуток і ми вже відкладаємо кошти на купівлю невеликого будиночка десь за містом. Так вирішили разом і Роза вже робить ескізи майбутніх кімнат, хоча дитячої там ще немає. Я запитав про це, та вона ухилилась від прямої відповіді: «Наперед не можна планувати».

– Розочко, тобі не здається, що ти як стара бабуся – всього боїшся і віриш в забобони.

– Не в забобони, це спостереження багатьох поколінь.

– Я не вірю, скоріше згоден, – коли стається нещастя, то тяжко дивитись на дитячі речі.

– От бачиш, ти сам відповів на своє запитання, молодець. Тепер залиш мене, бо ти заважаєш мені розраховувати метраж кухні.

– Розо, ми будемо купувати готовий будинок, а не будувати. Твої розрахунки – мрія. – Вона мовчки дивилась у свої записки і раптом нагадала: «Як там гарпун, знайшли чи ні?».

Я задумався над долею не гарпуна, а рибини, яка можливо носить його на собі. Це ж яка мука живій істоті! Їй очевидно болить, як мені. Якщо вона втікає, то щось відчуває, страждає. Піт пройняв все тіло. Зрошена футболка прилипла до спини, мені стало млосно і гидко. Я дивлюсь рибині в очі, не думаючи, що вона мене бачить, тріпоче в руках, бо їй некомфортно і б'ється на сковороді, бо їй пече. Жах. Жах всього того, що я роблю. В той день я не вийшов на роботу і звільнився за власним бажанням.

Роза здивовано слухала мою схвильовану розповідь і винесла вердикт: «Ти таки дійсно хворий. Я твої розповіді намагалась звести до казок, а ти чим далі, йшов до безумства. Саме тому я боялась народжувати. Тепер ти сам зрозумів, що тобі треба лікуватись у психіатра і психолога. Романе, зрозумій себе до кінця, я тебе дуже люблю, але діток народжувати ми не можемо».

Моєму здивуванню не було меж. Я намагався щось цікаве помітити в морі, щоб їй було що писати, і прирік себе тепер на безумство в очах дорогої мені людини. Я не стану батьком, як той кит не збудеться того гарпуна і вимушений загинути. Гинути я не хотів, повільно підійшов до дружини, взяв її руки в свої і опустився на коліно.

– Вибач, що завів тебе у свої фантазії, які ти підносиш малюкам як дарунки. Надіюсь, всі будуть розуміти, що це казки і ніхто не скаже їм, що вони хворі. Я хочу сина і доньку. Я хочу стати батьком раніше, ніж зможу побудувати будинок з дитячою кімнаткою. І саме тому, кохаючи тебе до безтями, – покидаю. Заради щастя бачити їх личка і не носити на собі гарпун.

НЕДІЛЯ НА РОЗДУМИ

– Приходь, поговоримо і приймемо рішення. Я не думаю, що це така проблема, над якою треба думати півроку. Вам було завдання зробити, а не складати проект. Хто не хоче робити – думає. Чекаю тебе о восьмій вранці.

Мені не хотілось погано думати про Зарембу, але півроку немає жодної ініціативи, щоб виконати прохання старої людини. Чоловік в свій молодий вік складав не один проект і будував, а тепер потерпає від тих, кого виховував на своєму прикладі. Маленька недобудована хатина потребувала невеликих затрат, щоб зробити капітальний ремонт заслуженому ветерану праці.

В нього є свої троє синів, вірніше були, а тепер він живе один, хворий і занедбаний своїми дітьми і людьми.

Колишній керівник досить великого підприємства потерпав від неуваги і приниження. Діти роз'їхались по закордонам, забувши, що в них є батько, а люди в крайньому випадку привітаються, та ще сусіди в свята принесуть пиріг.

Він, горда людина, стримуючи свої емоції на людях, вдома плаче від безсилля. Я випадково був у тій стороні міста у справах і, побачивши жалюгідну хатину, запитав, хто в ній живе. Моєму здивуванню і обуренню не було меж. Дуже добре знав цю людину, студентом підробляв на його підприємстві.

Рішуче направився в хатинку і застав дивовижне видовище. Охайно прибрана кімнатка увішана трофеями, здобутими в молодості і вся вставлена стелажми з книжками. Сивочолий дідусь щось стругав за маленьким столиком. На привітання посміхнувся і відповів: «Заходьте будь ласка, Анатолію Андрійовичу. Тут раді гостям».

РАЗОМ

– Ти йди за перелісок, а я піду навпростець, десь ми його таки перестрінемо. Не може ж він бути хитрішим нас. – Казимир пішов навпростець, а я чомусь не хотів йти навкруги переліску і пішов позад нього. Чому я зробив навпаки – не розумію й досі. Ходили ми десь години півтори один за одним і я дивлюсь – Казимир сів під сосною, поставив дробовик між колін і склав руки собі на грудях. Знаючи цю позу, зрозумів, що він дуже стомився і сів не просто перепочити, а передімати, як він це називав. Його дрімота нам завжди дорого обходилась, бо доки він спав, у нас лис з’їв смажену курку і погриз все, що було в мішках. На сторожовий пост його не поставиш – спить і ніякі умовляння або сварка на нього не діють.

– Хлопці, я не сплю, я тільки очі прикриваю, щоб не боліли. – Казав він.

Та одного разу, коли ми не взяли його з собою на полювання, до нас прийшла його мати і пояснила:

– Не ображайте сина, діти, він не пам’ятає, коли засинає. В дитинстві він не спав ночами, а ходив із закритими оченятами по городу, лісі, вилазив на стодолу і лише коли його злякати, падав. Тому після такої травми перестав ходити ночами, але засинати може на ходу. Він же вам не заважає, – прохаючи, підвела очі на кожного з нас. З тих пір ми з ним не сварились, але враховували його можливості, а він взамін намагався нас підмінити в куховарстві, на собі носив завжди найтяжчий вантаж і кращого товариша годі було знайти.

Я збагнув, що тепер мушу бути на одному місці і тихенько вибрав собі місцину, щоб Казимир був у полі зору, і одночасно я міг бачити найбільший простір місцевості, по якій може пройти наш звір.

Мене умовили сусіди. В село повадилась якась звірина і тягає з хлівів все, що їй по силі. Вже викрало курей, гусей, маленьке козеня на пасовиську, пропадають коти, собаки. Ніяких слідів люди не бачать, але це не схоже на птаха, бо ламає легкі перегородки і є сліди крові від жертви.

Годину я сидів спокійно, а на другу став чомусь нервуватися. Казимир хропів так, що чути мені на відстані, ніяка звірина не підійде до нього. Та саме в ці хвилини з'явився якийсь шум у самому лісі, це переключило мою увагу.

Тремтіння в тілі сказало мені «готуйсь» і я второпав: те щось – поруч. Яке було моє здивування, коли біля Казимира побачив страховисько, одягнуте в якесь лахміття, заросле волоссям до пояса. Я обмер, обличчя моє заливав піт, що зросив чоло, боявся ворухнутись, щоб не злякати його.

Воно стояло за деревом навпроти Казимира і уважно стежило за ним. Коли мій товариш хропів, воно стояло спокійно. Як тільки храп переривався, він ховався, але як він це робив, я жодного разу не помітив, не розумів, куди він зникав і коли з'являвся. Дерево, за яким він стояв, було переді мною, тож при зникненні за деревом нікого не було. Дива та й годі! Що мені робити, я не знав. Поки обдумував своє становище, воно зникло зовсім, а Казимир підняв руки вгору, потягуючись. Я ще якусь мить непорушно сидів, а згодом окликнув Казимира. Той спокійно зреагував на мене і лише запитав: «Ти давно тут?».

– Давно, – задумливо відповів, ще не оговтавшись від баченого.

– Давай пообідаємо, – запропонував Казимир і я махнув головою. Він швидко розвів вогник і поставив невеликий котелок, куди швидко налив води з фляги і всипав сухого зілля на чай. І лише тоді звернув увагу на мою задумливість.

– Ти чого такий?

Та я мовчки взяв буханець хліба, перерізвав навпіл і склав у рушничок разом з шматком сала й цибулиною і положив високо на дерево, під яким сидів. Казимир спостерігав, але нічого більше не запитав. Пообідавши, ми попили чаю і я зробив те саме – поставив свою дорожню квартиру з солодким чаєм туди ж.

Я знав: якщо мовчу, Казимир більше нічого не запитає, а розповідати тут в лісі про диво-людину я не хотів. Як досвідчений мисливець, я не пішов би звідси, поки тут є мій супротивник, а я впевнений був, що він за нами спостерігає. А для того, щоб голодна людина не напала на нас, я відкупився.

СКОРО ВЕСНА

Мимо пройшли літа мого життя. Пам'ятаю лише весни – бажані та очікувані. Навесні пробивається трава крізь товщу льодового покриву, просинається берізка і я починаю коло неї ходити, щоб першою напитись її нектаром молодості і бажання. Весна – найдовша в моєму житті пора, яка й досі просинається в мені й чекаючи її, набираюсь терпіння, щоб наповнити молодую енергією вже старіюче тіло. Єдине щастя, яким я володіла, дала мені саме весна. Перший промінь тепла не тільки тілу, а й серцю, що живе і досі таким, яким його бачила і відчувала в далекі весняні пориви до сонячного світла і його дарунків.

Він – високий і кремезний – з'явився під рясним дощем раптово, наче гриб, що росте на очах грибника. Широкий як парасолька капелюх вкривав і обрамлював мужнє обличчя і веселі очі, які геть не підходили до міцно стиснутих по-чоловічому великих губ. Підборіддя чітко окреслене з ледь помітною ямочкою. Обличчя чисто вибрите, над яким домінують густі чорні брови. Наче витесаний з каменю, міцний, широкий крок, підкреслює його твердість на цій землі – його землі.

Але подана рука геть перекреслювала цей образ суворого, впевненого в собі господаря землі української. В ній відчувалась м'якість, ніжність, випромінювання тепла і в якійсь мірі млявості. Цей лагідний доторк був неприємний. Шовковиста шкіра, м'які, аж занадто, долоні вологі і огида з'явилась відразу, як липкість торкнулась моїх рук.

– Задіяний Іван Семенович, – привітався він густим приємним баритоном.

– Ганна Іванівна Цалковська, – відповіла і не задумалась, яким це було зроблено тоном. Очевидно, це відчуття відбилось на моєму обличчі. Він покvapливо зняв свою руку з моєї і стиснено промовив: «Вибачте, я з дороги, їхати до вас було труднувато».

Я зробила вигляд, що не зрозуміла, і запросила гостей до хати.

– Заходьте будь ласка, я покажу вашу кімнату, там ви зможете відпочити. – Він не зайшов до кімнати, поки не скинув брудні черевики в прихожій і це показало, що людина досить акуратна, так само себе повів у ванній, де всі свої косметично-дорожні засоби акуратно розклав на вільній полиці, а на гвіздок повісив гарний рушник. Поки він приводив себе до порядку, я приготувала чай і накрила стіл.

З ванни вийшла зовсім інша людина, якої не помітила при зустрічі. Домашній м'який халат обрамляв прекрасну чоловічу фігуру, від якої жіночий погляд наливається звабливими відтінками, рухи стають граціозні і неповторні. Я мимоволі підняла голівку, витягнула шийку, втягнула живіт, від чого груди стали привабливіші і, повертаючись від столу до плити, пливла, покачуючи широкими стегнами, як човник на воді. Почалася гра двох тіл, ще до того, як щось відчуло серце. Посмішки не сходили з облич, а слова лились музикою заколисуючого танго. Я не пам'ятаю з тої хвилини вже нічого аж до сьогодні.

Лише весна розпинала мої груди надвоє, а тіло набуло відчуття польоту уві сні і наяву. День і ніч злились воєдино, сонячний день змінювався яскравим відчуттям солодкого болю, крику і стогону, сліз і відчаю кінця нескінченної ночі. Стомленість і азарт боролись на одній ноті найвищої октави, падаючи в безодню нижнього до.

Запах жасмину перебивав усе і ми його вдихали всіма порами свого – нашого тіла.

Весна – весна – весна – весна і більше нема і не треба пори року, бо все, що дає і створює вона, лише використовують інші.

СПИТАТИ ХОЧЕШ?

– Давай я зроблю за тебе завдання, а ти за мене почергуєш в класі? – Антон завжди на це дає згоду і хлопці частенько цим користуються. Я не хотів йому зробити погано чи боляче, але цього разу нам обом було і боляче, і зле. Нас обох лікували в стаціонарі і обох розбирали на класних і шкільних зборах – мене як ледаря, а його як постраждалого по своїй ініціативі. Батьки нам ще добавили після лікування і так наша кара продовжувалась досить довго.

При чергуванні Антон в класі знайшов гранату. Вона була схожа на учбову і ми після закінчення нашої роботи з радістю пішли на стадіон. Він у нашому селі був один і для футболу, і для фізкультури, і для свят селищної громади. Там були трибуни, ворота, тренувальний зал з перекладачами, конем і саморобні бруси.

Ми влаштувались на майданчику, на якому проводили стрибки в довжину і кидання кільця на відстань. Все йшло добре, далі за мене кидав Антон, але нам цього було мало і ми принесли дві здорові каменюки і стали кидати по мішенням. Кожен з нас кидав по більшому каменю і жодного разу в нього не поцілів. Я засміявся і сказав грубим голосом: «Я камінь, заморожений бабою Ягою». Антон і собі розреготався і пропищав: «А я Антончик-невгомончик і зніму з тебе чари».

Гуркіт, який стався після кидка, нас налякав і боляче вдарив по голові, руках, ногах. Як ми тікали – не пам'ятаю, лише виникла думка: «От дурень, зняв заляття». Ми не кричали, тільки від болю намагались втекти. До нас бігли люди, а ми нічого не розуміли. Та коли до мене торкнулися руки якоїсь жінки, я закричав і більше нічого не пам'ятаю. Розповідають, що Антона ловили втрюх і не могли зловити, а потім втримати.

Поранення були легкі за медичною термінологією, але болі я відчував досить довго, а перев'язки просто зненавидів.

Два місяці ми не вчилися, а за тим отримали як нагороду двійки за порушення класної і шкільної дисципліни.

Цей випадок мені надалі в житті згодився і врятував життя не тільки мені, але й робітникам, які працювали в ту ніч зі мною в цеху.

Цех з виробництва листового металу, розташований в межах робітничого селища, був одним з перших побудованих ще до Жовтневої революції і доживав свого віку, як казали робітники. Не сьогодні, то через рік його мали закрити, тому сировину вже не підвозили і завод відпрацьовував залишки, щоб утилізувати брухт з території. Ці залишки були вікові і що там ще є в землі, не знав ніхто з тих, що сьогодні були такими ж сталеварами, як і я.

Наповнюючи вагонетку брухтом, ніхто не звернув уваги на невеличкий круглий шмат заліза і вкинули туди ж. Підігнавши вагонетку до ковша, сталевар оглядав, чи все в порядку перед подачею у піч і мій погляд впав на цей підозрілий предмет.

– Стей, – зупинив я крановика і поліз діставати його з вагонетки. У нас були випадки зі зброєю. Тому ніхто не заперечив. Робітник вчиться на помилках, і не тільки своїх, тож уважно всі стежили за моїми рухами. А я вже пройшов службу в армії і не випадково побачив підозрілий предмет. А навчений школою, взявши до рук міну, не впустив і не кинув, а спокійно попросив тих, хто стояв поряд, щоб допомогли. Підтриманий друзями, піднявся і обережно сам виніс смертоносний предмет.

Довгі роки після школи я соромився свого вчинку з Антоном. Якби не лінувався прибирати клас під час чергування, то Антон не знівечив свого обличчя. А мені б не боліло серце довгі роки при згадці про постраждалого друга.

Саме тому цього разу я не посмів передати смертоносний вантаж товаришам по праці.

НІ СІЛО, НІ ВПАЛО

– Господь з тобою, я нікуди не ходив, гав не ловив, що ти до мене пристала, жінко. Де це видано, де це чувано, щоб жінка так чоловіка шельмувала.

Чоловік схопився за голову, наче йому дійсно було соромно за жінку, яка стала серед базару і волає як навіжена за те, що його собутильники вкрали кусок сала, не менше як кіло. Базарники вже не звертали на цю пару уваги, вони сварились щодня, а то й по кілька раз на день. В кожного своєї мороки досить, тож не до чужої біди. Всі знали, що Антон любить випити і так як вона контролює кожну копійку, то він умудряється дати собутильникам трохи сала, кусок м'яса або обрізок змеле на фарш, увечері втече з дому і до опівночі розкошує з друзями. М'ясники навчили його, як з вагами грати, щоб якийсь грам зекономити, та жінка більш башковита, сама ваги налаштувала і коли він туди заглянув, то там уже монета лежала. Руки в нього золоті до чоловічої роботи, а от голова робить паузи в роботі.

Уляна – та навпаки, до роботи ледачкувата, а порахувати, запам'ятати, схитрити, – це гаразд, швидко, весело, нагло. Тому в сім'ї вона голова, а він ноги, за її виразом.

Побрались вони дуже молодими, швидко народили двійню, а тепер вже виховують двійнят-онуків. П'ятеро дітей і вже троє внучат. Старшенька доросла, а ці по року.

Сім'я як сім'я, ні м'ята, ні багата, одіті, ситі, в кожного є своя стріха над головою. Брат, сват, тітка, дядько, дядина, всіх вітають, гостюють, запрошують.

Та на їх життєвій дорозі сталася біда – помер синок Славко, якого найбільше любив батько. Душі не чаяв в дитині, їде в рейс – цілує, з рейсу приїде – не сяде їсти, поки дитя не потримає на руках. Меншенький і схожий на нього. Так сталося, що в рейс пішов, а з рейсу вчасно не повернувся. А дитина захворіла і буквально за декілька днів згоріла. Страждання більшого не знав і не знає й досі.

Всіх дітей любить, а за сином вже двадцять років тужить. Не стало в нього радості з тих пір. Єдина розрада: як нап'ється, спокійно спить і він йому не сниться. Дружину зненавидів за те, що не вберегла і винуватить досі.

Вона надіялась, що з'являться онуки і він пробачить, та онука він любить, а за сином ночами пропадає. Будує хату для сина і коли туди поселиться одна з дочок, втрачає зацікавленість і в той дім не заходить. Ніхто не знає, навіть дружина, що коли він повертається десь опівночі, то це він ходить на могилку до сина і там виговорює все, що в нього на серці. Саме звідти приходять тихий, спокійний, і що б не говорила Уляна, лягає спати не вечеряючи і одразу засинає. В такі дні вранці йде до будівництва і цілий день стругає, складає, припасовує. Йому три дні хоч кіл на голові теши, він не ображається і ходить з щасливим виглядом.

Через це Уляна підозрює його в усіх гріхах і погрожує вирвати волосся тій, з ким його застане.

У відрядженні не затримується, в нього з'являється страх і хвилювання за сім'ю.

ПІДСУМОК

Багато води втекло з того часу, як ми кохали один одного. Багато води втекло без повернення з часу тих мрій, що складали. Де вже взятись тій насназі до життя, якщо те, що будував, зруйновано і те, що зберіг, згоріло дотла.

Омелян сумно поглядав на свій будинок, що вкрився мохом, і знервовано смикав посивілого вуса. Був козак як козак, а тепер ніхто і ніщо. Десь позаду ворушила гіллям липа, яку садили вдвох з Софією, згадка про яку ще й досі хвилювала серце. Згнула, як у воду канула, чи ще десь жива і так само, як він, згадує минулі роки?

Березень того року буяв травами та вкривав листям їх сховок, щоб закрити від чужих поглядів сороміцьку пару, що лежала серед долини, рахуючи зірки. Кожен з них загадав собі мрію і вирахував, за скільки днів і років вона збудеться.

Софія хотіла знати: коли ж у них буде весілля? А він, далекий від бажання сімейного щастя, рахував роки, які дадуть йому багатство і зроблять заможним господарем. Мрії далекі і близькі для них були по силі, єдине, що їх об'єднувало – наблизити різні бажання. Так пройшло шість років кохання, дружби, але жоден з них не наблизився до здійснення.

Вона не витримала і вийшла заміж за нелюба-вдівця, що мав п'ятеро малих дітей і брав ту, що згодна на таку сім'ю, а вона пішла за того, що взяв. Тітка підсобила, почула що є такий, зустрілась з його ріднею і умовила. Де ж то видано, щоб сидіти стільки років в дівках і любити того, хто тебе не любить! Софія пішла на розмову з Омелянком. Та він не зрозумів і віджартувався: «Ще не час, Софійко, тобі гарну косу розплітати». Вона не відповіла, мовчки пішла від нього назавжди. З тих пір він про неї не питав і не знайшлось того, хто б йому хотів розповісти. Таке буває рідко, але сталося саме так.

Коли Омелян збудував свій омріяний будинок і викупив ту долину під сінокіс, то виявилось, що немає тої,

яку б хотів завести в хату господинею і показати господарство. Охочих було багато, та замінити Софії не зміг ніхто.

Ще в молоді роки, підкрутивши пишного вуса, насолоджувався щастям величі своєї, а ось тепер дивиться на все і не бачить, чим гордився і чим хвалився. Ні сім'ї, ні дитини, яка б порадувала, ні онуків, що бігали б по тому сінокошу, а він хвилювався б, що зіб'ють траву та тяжко буде косити.

– Ні дитини, ні билини, – тяжко зітхнув і непрошена сльоза скотилась додолу.

СВІТЛО СЕРЕД НОЧІ

Вперше в житті бачив світло у вікні, яке вабило і не давало змоги пройти повз, не поглянувши у нього. Цей феномен мене зацікавив. То що ж вабить? Світло чи те, що за ним? Що відбувається за цим вікном, що зворушило потяг і зацікавленість до себе? Я став спеціально прогулюватись під цим вікном. Вдень – нуль відчуттів та зацікавленості. Вночі абсолютна протилежність. Значить, вдень там немає нікого або нічого, що випромінює імпульси, які турбували перехожого.

Минулої ночі я зробив експеримент: взяв з собою друга і пройшовся тим самим маршрутом, намагаючись відволікати його від навколишнього середовища. Мій експеримент провалився: друг не звернув уваги на світло, що виділялось на фоні освітленого фасаду. Я розгубився і зробив ще одну спробу пройтись тим же маршрутом, чим насмішив свого товариша. Він помітив лише те, що я ходжу по одній і тій же лінії, ні на метр не віддаляючись, хоча така можливість в даному напрямку є.

Я не розповів правду, віджартувався і ми розпрощалися.

Постало питання: чому його не зацікавив предмет, що мучить мою голову не один день?

Продовжив експеримент з дівчиною – вийшло ще гірше: вона весь маршрут так щебетала, що я і сам не помітив, є світло у вікні чи ні. Повторити прогулянку знову вона відмовилась, натомість змусила мене зайти до себе в квартиру на чашку чаю. Чай був хороший, а мій настрій – ні.

Щось я не врахував, тож вирішив змінити умови експерименту і заглянути у вікно з іншої сторони. Це мені також не вдалось і я, змучений поразкою, відступив. Прошло не один десяток літ, поки я знову не повернувся до теми, мною не завершеної.

Яким було моє розчарування, коли я повторив той самий маршрут і зіткнувся з висновком – мені байдуже, освітлене те вікно чи ні.

Я знову маю тему для роздуму і не можу вирішити.

Я можу передати її вам для продовження саме тому, що вона стала мені нецікавою.

Та знаючи з досвіду, що теми невирішеного змісту ніхто не використає, все-таки заглянув за завісу свого відчуття. На це пішло більше часу, ніж в молоді роки, та все-таки я людина і незадоволена цікавість не дає спокою.

За вікном ні вдень, ні вночі, крім освітленого холу, нічого не було. Але краще б я цього не знав і відкрив ще одну клітину головного мозку, що фанатично хоче відтворити себе в життєвій дійсності.

СМЕРЕКОВА ГАЛЯВИНА

Йде зимова пора, яка перетворила свої володіння на білий саван з температурою 39 градусів нижче нуля. Зігрітись неможливо навіть в домівках, що не готові до такої стужі. Хурделиця виганяє з хати тепло і оселяється під овечим кожухом на ледь теплomu тілі. Тому і не стихає віхола, що не може збороти людину. Останніми роками такі зими почастишали і селяни щороку утепляли оселі та кошари. Більше роботи біля худоби і геть залінувались люди, лежачи на печач. Павло знав: робота ще попереду і не нервував, лише шкодував звірину, яка в цю пору голодувала. Хоча гарно назаготовлював стіжки сіна і склав їх саме там, де ходить олень, косуля, лось. Їм найтяжче доводиться добувати собі їдло. Вряди-годи він виходив з теплої хати оглядати звірині стежки, чи не потрапила в біду яка. За мисливців не хвилювався, ось тільки перестануть дути вітри – з'являться на горизонті відстежувати голодну звірину, яка вийшла теж на полювання. Свої угіддя він добре знав і кожну засідку, на яких ловив браконьєрів. Цього року їх буде особливо багато, тяжкий період осені показав: поля не дали селянину поради, тож ліс буде кишіти добувачами свіженького та ситенького м'яся. Його оселя розташована посеред галявини в горах, з якої донизу кілометрів два. Місце настільки гарне і зручне, що, коли Павлові декілька раз пропонували переїхати десь поближче до людських осель, він категорично відмовився.

– Ще не мав жоден подоляк такої хвайної батьківщини, як я. Мій тато з дідусем ліс сходили, поки знайшли синові достойне місце для продовження роду.

– Ти ж сам подоляк, – заперечували йому, та сперечались з ним було собі дорожче. Тож слава цієї гори сягала далеко за межі його господарства.

Сини один за одним виростили, обласкані батьками і кожен з них хотів бути схожим на батька, а Даринка на бабусю. Мама обурилась і народила собі Анастасію, так що всі мали своїх улюбленців як в домі, так і поза ним.

Я побував у них в гостях і бачив диво дивне. Смереки – як одна стрункі і могутні – своїм лапатим віттям створювали навколо поселення височенні споруди і зачаровували красою своєї архітектури. Дім лісного посередині виглядав іграшковим, а люди – казковими принцями і принцесами. У вишиваних теплих коротеньких кофужках дівочі фігурки не ховались а навпаки приховували вади і, ошиті міховими смужками, виблискували шовковистою шерстю. А дбайливо пошиті теплі чобіточки, здавалось, обтягують дівочу ніжку, як шовком.

Сліпило очі від дівочої посмішки, що виграла перламутром зубчиків, вкритих пелюстками червоної троянди. Очі захоплювали в полон і зачаровували, не відпускаючи юнацьке серце. Парубок гинув або стояв на коліні, затишаючись, прохав покласти свою тендітну ручку в його широку долоню, щоб довіку зігрівати в цю стужу і оберігати від яскравого сонця, створюючи затишок.

І маленька завітчана лісова звідниця милостиво клала свою, аж ніяк не кволу ручку в його і, ніжно потискаючи її, віднині керувала ним. Були знайомі з дитинства, плюс жіночі хитрощі і його сила – в її волі.

Він володів нею, а вона керувала ним.

ТИСА

– Легше, легше, хлопе, на повороті. Скрізь бурлить розбурхана ріка, ніде перейти брід.

Олесь схопився за драбину воза і шубовснув з головою під нього. Віз застряг між корягами і колесо от-от вломиться. Щоб витягти його, треба підняти на собі воза.

Плавець він гарний, тож без роздуму і міркувань пірнув і почав піднімати корч, що встромився між спиць, міцно тримав колесо. За одним ривком нічого не вийшло, Олесь винирнув з холодної гірської води і ледь перехопив подих. Раптом гори пішли навкруг нього і він зрозумів, що падає в крутоверть. Ще встиг кинути тіло на воза і пам'ять поглинула прірва. Скільки лежав у тому мареві – і досі не знає, на берег винесли коні. Серед ночі завили вовки, почувши здобич, і зграєю скупчились на березі. Коні хропли і рвали паволоззя, та віз лише тріщав, ломився, але стояв серед пінястих гребенів води. Коли на ранок люди піймали коней, вони зі страхом дивились на віз без коліс, лише кілька дощок утримували молодого чоловіка, одежа якого зачепилась за уламки воза. Обличчя бліде, залите краплями крові, та на тілі жодного сліду побоїв чи травм.

Першою доторкнулась до нього стара Романа, яка славилась своїм знахарським лікуванням людей. Покручені хворобою пальці лагідно лягли на білосніжне тіло хлопця і вона завмерла, втупивши свої гарні карі очі хлопцеві в обличчя. Люди покаменіли, дивлячись на Романа, від неї зараз залежало, чи здригнуться гори від причитання, чи заллються щасливою сльозою. Повільно закрились її повіки і ще повільніше піднялись руки над тілом.

Розвела мозолисті руки над тілом і звела догори: "Господи, Слава Тобі, що повернув нам сина". Сльози вмивали лиця і серця односельчан, а губи шепотіли молитви. Хлопець був сиротою і жив один, тож належав кожному материнському серцю. Гори повернули дитину, вода вберегла від звірини, коні привезли додому.

Олесь пролежав в лікарні три місяці, холодна вода викликала запалення легень, та остудила голову. Чиста

сорочка була на ньому, її прали руки тітки Ілони, гарячі макітри з їжею стояли перед його ліжком, приготовлені господарями села. Лагідні дівочі руки Наталки підносили до його губ свіжу скибку бринзи з молоком. Так і виходили парубка всім Бичковим, бо рідна, а не чужа дитина.

Наталка стала дружиною і господинею його дому, через рік там щебетали пташки, перекликаючись з двійнятами, які дзвінко повідали новину про себе. Сім'я набиралась сили і розросталась, та Олесь пам'ятав, що поряд з його дітьми ростуть й інші. Не було сім'ї, щоб він не зайшов подякувати за щастя жити серед них – людей добрих, щирих і щедрих на тепло. Своїх дітей виховував і виховує онуків з любов'ю до тих, хто поряд, і хто б це не був, навчав: "Зустрінеш людину серед бруду – обмий її, голодну – нагодуй, нужденну – пригорни, заблудлу – в хаті прийми. Будеш почувати себе завжди серед родини, а це дуже важливо для людини".

ТРИ ДНІ ПОТОМУ

– Мамо, хочу їсти, пити, з тобою гомоніти.

Мовчанка.

– Мамо, хочу їсти, пити з то...

– Говори.

– Ма...

– Говори...

– Ма...

– Говори.

– То це ж я співаю.

– Ти вже мені всі вуха промаринувала, що їсти хочеш.

Не знаєш де плита, каструля,

бульба? Підійди, візьми, накидай, звари, наїжся і замовкни.

– Я...

– Я чула, що це ти.

Вона встала з постелі, потягнулась, одягла халат і пішла у ванну. Чи милась чи ні, але вода хлюпала. Десь опівдні прийшов листоноша і приніс мамину пенсію. Дочка звично підписала і закрила за листоношею двері. Тепер вона господиня, а не та стара тетеря, що плутає, де її спальня і досипає у ванній. Так було завжди, коли жінка, знервувавшись, недоспить або хворіє. Дочка, вивчивши її проблемні дні, зробила їх щасливими для себе. Мати не переносила шуму в квартирі і одразу переходила на захисний варіант свого організму – засинала там, де могла схватись від подразників.

Дочці не треба було з нею сваритись, боротись чи битись. Вона монотонно співала, декламувала чи включала одну і ту ж музику. Мамині кошти в руках, тож вона виходила з дому розважитись. Ніде не працювала і офіційно була доглядальницею матері, яка стояла на обліку в психіатричній лікарні. І те, що потім доводила стара жінка, списувалось на її хворобу.

На цей раз Сніжана розважилась на славу, грошей вистачило на поїздку з веселим гуртом гуляк. Повертаю-

чись додому, ще залишилась в молодій людині, яка палко кохалась на початку вечора з її подругою, а потім з нею.

Стомлена і щаслива зайшла до квартири і не зустріла матір як завжди у вітальні біля телевізора. Не поспішаючи роздяглась, поїла пиріжок, що принесла з собою, запила холодним чаєм і вместились на дивані, одразу провалилась в сон-сновидіння.

Павутина снувалась навколо неї і замотувала в кокон. Сніжана зацікавлено спостерігала за нею, не перериваючи процесу, який вигравав різними барвами тонкого волокна. Ще гарно вигнула спину, щоб підкреслити свій тонкий стан. Та коли руки сплелись на животі в замок, холод сипонув по гарно закованому тілу. Голова зависла над водою і щоразу над нею проходили хмари, які через рівний проміжок часу сипали по ній зливою води, в якій захлинулась і з трудом виринала, відкашлюючи та зригуючи воду.

Страшенно вимученою ледь відкрила очі і довго лежала, пригадуючи де вона.

Згадуючи сон, підхоплювалась і оглядала своє тіло, кімнату, шукаючи воду, в якій мало не втопилась і не впізнавала місце, в якому знаходилась.

Неприємний запах заповонив квартиру і вибився назовні. Сусіди почали шукати причину і викликали аварійну команду, яка швидко визначила витік. Видовище було жахливим: одна з жінок, роздута, з ознаками розкладу тіла, плавала у ванній. А друга з шаленими очима шукала в хаті вихід.

Спокутуємо, Господи, страсті твої – пишу, виносячи на осуд твори свої.

ШВИДКІСТЬ

Три дні і три ночі ходили люди по воду край села. Єдина криничка, в якій є вода, в інших по всьому селу зникла в ніч під Івана Купала. Дивина та й годі, люди поговорили, та й змирилися. Яких тільки чудес не буває в такі свята! І дійсно, через три дні вода з'явилась, наче нічого і не сталося. Хто що міг надумати, доказати – бралось за правду і передавалось з вуст у вуста.

Поголос вітром рознесло далеко за межі села і подивитись на чудо потягнулись люди в село: на машинах, конях, мотоциклах, пішки. Селяни швидко перекваліфікувались в підприємців і одні стали рекламувати свій колодязь з водою лікувальною, інші – омолоджувальною, в інших вода очищає нирки, в сусіда омиває судини, а в кого криниці нема – з'явилися вивіски: "Готель на ніч", «Готель з обідом» тощо.

Ну а баба Мокрина одразу стала народним чаклуном, знавцем місцевих трав.

Інші створили сервіс-центр для автомобілів. Одні машини миють, діти дірки на дорогах роблять, підкладаючи каміння або дошку з цвяхом, дорослі ремонтують. А маленькі скляночкою чорницю продають.

Поки схлине потік цікавих, село заробить, – вирішив голова сільради Смик і не заперечував, лише пригрозив: «Хто продаватиме самогон, виселю з села».

В цей літній сезон безробіття в селі не було. Моральний клімат покращав і замість веселих гульок молодь розпочала стругати, будувати на колодязях каплички, адже водичка продавалась паломникам.

Молодь ще заробляла, а підприємці захвилювались: а що як на наступний рік такої події не буде? Хатні розмови перейшли на майдан. Сход вирував три дні і три ночі, вирішили продовжити пропагувати і лікувати, провидицям працювати цілий рік. І основою пропаганди повинні стати колодязі, де саме в ці три дні і три ночі оновлюється вода сама по собі. Вирішили і зітхнули з полегшенням. Тепер все

навантаження відповідальності поклали на бабу Мокрину. Баба обурилась: «Я одна не потягну такої роботи, давайте помічника». Зашуміли всі – і старе і мале: а хто йому буде оплачувати?

– Баба Мокрина хай оплачує, – пропищав якийсь сопливець.

– І правда, – зашуміли підприємці.

Баба поважно встала, вийшла на збитий поміст і взялась в боки.

– А хто найбільше заробив за цей сезон?

Притихли всі.

– Я пропоную, – продовжила стара Мокрина, – всі скидаються по сотні дві-три й мостимо до мого двору дорогу, бо через те болото на мій куток не долізеш. А я візьму помічника сама і буду його годувати.

Село вирувало не один місяць, а бабі Мокрині дорогу таки вимостили.

З того часу пройшло не один десяток літ, а люди їздять до Залавської кринички по водицю, бо кажуть, що вона дійсно лікувальна, а баба Мокрина виглядає тепер як дівка.

СМІХ І СЛЬОЗИ

– Прийди, моє кохання, опівночі. Місяць тобі вкаже доріжку, а я зустріну край отої ліщини, що на березі річки Ствиги.

– Я туди не прийду, мій коханий, там темно і страшно.

– Чому? Я тебе вкрию поцілунками, обійму і пригорну до себе, моя ясочко.

Терентій ніяк не міг вговорити дівчину прийти туди, де під розлогою сосною було місце, де він омріяв вперше зустрітись з коханою наодинці. Вистелене м'яке ложе, довгоочікуване, бажане не раз і не два. Та його скромність була під стать дівочій сором'язливості.

Двадцять шість років женитись не міг через бідність. З матір'ю ледь зводять кінці з кінцями, а якщо ще й дружину привести до бідової хати, то геть залишаться голодні.

Вважав, що молоді літа летять і стоїть на стежці, по якій пройшов дядько, залишившись самотнім. Йому цього не хотілось, а змінити нічого не міг. Даринка не хотіла сюди йти, а до хати не запрошував. Так і ходили вже третій рік, ні тобі женихаються, і не розходяться. Сьогодні він особливо наполегливо запрошував на побачення, та вона теж приготувалась до рішучої розмови. Батьки їй не дають спокою:

– Чого водитесь без толку: Або женіться, або віддамо за того, хто в свати прийде.

Вона вірила їм, батьки Кузьми вже не раз були в хаті і вона чула їх розмови. Кузьма – хлопець гарний, працьовитий і має прибутки, але маленький на зріст, і через це вона жодного разу з ним в клубі не танцювала. Друзі і все. Та коли батько гримне, то ніде буде дітись.

– Добре, коханий, я прийду, але сьогодні ми повинні поговорити, як завтра будемо жити, – махнула рукою і побігла на роботу. Він лише почув, що прийде, а все інше пролетіло мимо. До лісу на трелювання не пішов, охопило душу нетерпіння. Зайшов до магазину, купив чекушку горілки, двісті грамів цукерок і білий батон. Щоб мати не

бачила, взяв шматочок сала, головку часнику, склавши в торбину, відніс до сосни і повісив на гілляку. День тягнувся як рік і на вечір Терентій був вимучений і знесилений.

Дар'я, весела і щаслива, летіла до кубелечка, мов на крилах. Поцілунки було чути далеко від місця любові, а охи і ахи могли виснажити будь-кого.

– Даринко, солодка моя, пелюсточка квіточки...

– Барвіночку ти мій, медок найсмачніший...

Вони голубили один одного як завжди і раптом він зрозумів: треба спочатку підвечеряти і тоді...

Схопився і швидко видряпався на сосну. В темноті вузлик щез і ніде його не було. Хлопця охопив розпач, він ламав гілля і ніяк не міг зупинитись.

– Любчику, ти чого там буяниш, – сміялась Даринка.

– Ану подивись знизу, тобі не видно пакуночка, що висить на гілляці?

Дар'я обійшла навкруг сосни і спіткнулась об щось слизьке.

На дереві нічого не видко, а під ногами пляшки валяються. Хлопця як вітром здуло з того дерева і вже на чотирьох він лазив по траві та облапував навкруги сосну. Пляшку знайшов, за нею часник, а булка з салом і цукерками щезли.

Терентій мало не плакав, а Дар'я таки плакала, але від сміху.

ЗМІСТ

1. Насіння висіяла доля.....	3
2. Гурт	10
3. Сказане слово пророче	12
4. Травень.....	17
5. Скоро зима.....	18
6. Прийди і поклонись	24
7. Відголоски	25
8. Не бийте битих долею	30
9. Вони наші, Гришо	32
10. Весняний хоровод	37
11. Місцевість звуків.....	38
12. Лазарет в лазареті.....	45
13. Спецоперація	46
14. Еверест	51
15. Гарбуз	53
16. Сама кохаю	57
17. Квіти на асфальті	58
18. Скажи мені	62
19. Майже ніколи.....	63
20. Біль	66
21. Веселка в житі	68
22. Сонячний промінь	71
23. Невдаха	73
24. Самому себе любити.....	77

25. Містика чи ні.....	78
26. Стою над прірвою.....	82
27. Все може бути.....	84
28. Стезя вовка	87
29. Гава	88
30. Травма.....	91
31. Доля – неволя	93
32. Третій.....	96
33. Капелюх	98
34. Краще я.....	101
35. Пензель.....	102
36. Ми прийшли.....	105
37. Зараза	108
38. Світло серед дня	110
39. Сорок років потому	113
40. Захід	116
41. Страшно мені сьогодні.....	117
42. Хоробрий.....	120
43. Перевершив себе	123
44. Що він сказав... ..	124
45. Сила матері.....	127
46. Свій свого не бачить.....	130
47. Виховання	131
48. Тричі перехрестись.....	133
49. Звенигора.....	134
50. Вперше в житті.....	136
51. Диво	137
52. Міцно.....	139
53. Зерно зійде.....	140

54. Квіти не в саду	142
55. Лілія	145
56. Ти чи Ви	147
57. Крик відчаю.....	148
58. Обережно, потяг	150
59. Мати – мачуха.....	152
60. Прийди, ріднесенький.....	154
61. Протокол не для розголошення	157
62. Гіркота додає смаку.....	159
63. Сонце в zenіті	161
64. Степ.....	163
65. Такий врожай.....	165
66. Гарпун	167
67. Неділя на роздуми	169
68. Разом	170
69. Скоро весна.....	172
70. Спитати хочеш?	174
71. Ні сіло, ні впало.....	176
72. Підсумок	178
73. Світло серед ночі.....	180
74. Смерекова галявина	182
75. Тиса.....	184
76. Три дні потому.....	186
77. Швидкість	188
78. Сміх і сльози.....	190

Літературно-художнє видання

СМИК Ніна Василівна

НАСІННЯ ВИСІЯЛА ДОЛЯ

Філософсько-етичні роздуми

Технічний редактор
Віталій Власюк

Підписано до друку 05.12.2014 р. Формат 60x84 1/16.

Папір офсет. Гарнітура "Mysl". Друк офсет.

Ум. друк. арк. 11,39. Наклад 300 пр. Зам. 43.

Видавництво "Волинські обереги".

33028 м. Рівне, вул. 16 Липня, 38; тел./факс: (0362) 62-03-97;

e-mail: oberegi@mail15.com

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК № 270 від 07.12.2000 р.

Надруковано в друкарні видавництва "Волинські обереги".